

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

Her 259

HANDBOEK

DER

NEDERDUITSCH E T A E L - E N L E T T E R K U N D E ,

T E N D I E N S T E D E R

B e s t i c h t e n v a n M i d d e l b a e r O n d e r w y s ,

D O O R

D . ^a P . ⁿ D E J O N G H E .

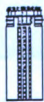
B R U G G E ,

by den Uitgever, Noordzandstract, n.° 3.

1847.

57

Her 2259

UNIVERSITÄT

9

Digitized by Google

VOOR DE RHETORICA.

REDEVOERINGEN.

Her 2259

HANDBOEK

DER

NEDERDUITSCH E T A E L - E N L E T T E R K U N D E ,

T E N D I E N S T E D E R

G E S T I C H T E N V A N M I D D E L B A E R O N D E R W Y S ,

D O O R D . P . D E J O N G H E .

Brugge ,

By den Uitgever , Noordzandstract , n.° 3.

1847.

*De echte afdrukken zyn door my
onderteekend,*

A handwritten signature, possibly 'A. H. B.', enclosed within a hand-drawn oval.

Drukkery van L. NOOS.

REDEVOERING

OVER HET NOODZAKELYKE VAN HET BEOEFENEN
DER VOLKSTAEEL VOOR DEN REGTSGELEERDE.

Geen grooter voorregt voor een vry en onafhankelyk Volk, dan het bezit van eene eigene tael. Zy, het echte afdruksel van het oorspronkelyk Volkskarakter, is tevens een allergeschiktst middel om het zelve voor vreemden invloed te bewaren. Ook op den Volksgeest heeft zy den heilzaamsten invloed, daer zy het gevoel van eigene zelfstandigheid onderhoudt, de daden van het voorgeslacht herinnert, en, door den roem der vaderen te verkondigen, de gemoederen in liefde voor vryheid en vaderland ontvlamt.

Een volk alzoo, dat gezegd wil worden, gevoel van eigene zelfstandigheid te bezitten, behoort zyne tael, als een kostbaer kleinood, in waarde te houden, en zich haren opbouw aen te trekken. Ook zal men niet ligt een volk opnoemen, dat daer omtrent onverschillig is: wierd het ergens aengetroffen, het verdiende niet den naem van volk, wel het juk van slaven te dragen.

Heeft een volk, in het algèmeen, het grootste belang by de handhaving en den opbouw van zyne tael; derzelver opzettelyke beoefening is voor sommige standen byzonder nuttig, ja zelfs noodzakelyk. De Godgeleerde, de Geneeskundige, de Wysgeer, de Staetsman, de Koopman, allen kunnen daer van groot voordeel trekken; (1) maer niemand meer dan de Regtsgeleerde.

Door de ondervinding geleerd, dat velen der zulken, die zich tot dat eerwaardige ambt voorbereiden, eene opzettelyke beoefening der Volkstael voor zich als over-

(1) Fransen van Eck, *Red. over het aenbevetenswaerd. der Nederd. Letterk. Ann. Acad. Gron. 1816 - 1817.*

nodig achten, en alzoo dezelve verwaerloozen, meende ik dat wanbegrip niet beter te kunnen bestryden, dan wanneer ik sprak *over het noodzakelyke van het beoefenen der volkstaal voor den Regtsgeleerde.*

Het zal niet noodig zyn, M. H., u eene breede verklaring van het woord *Volkstaal* te geven. Daer door bedoel ik namelyk die tael, waer van zich een volk of geheel, of meestendeels, bedient. Weinig doet het ter zake, dat ook andere talen by hetzelfde in gebruik zyn, zoo er slechts ééne bestaet, welke gezegd kan worden te heerschen. Zulks was weleer het geval met de Latynsche tael. Ofschoon geheel Griekenland tot het gebied der Romeinen behoorde, en de kennis der Grieksche tale vry algemeen onder hen plaets had, bleef echter de Latynsche tael een heerschend gezag uitoefenen. Zy genoot den voorrang by het behandelen der openbare zaken, zelfs in den omgang met volken aen eene andere tael gewoon. Men achtte het beneden de waardigheid van het Romeinsche volk eene vreemde tael te bezigen. (1)

Men make hier van de toepassing op de volkstaal by ons. In weerwil, dat sommige gewesten hunne byzondere spraek hebben, bestond er toch sedert eeuwen, en bestaet er nog in ons Koningryk slechts ééne heerschende tael, die, welke in verre de meeste Nederduitsche gewesten thuis behoort, en door het grootste deel des volks uitsluitend wordt gebezigd, te weten de eigenlyk gezegde *Nederduitsche* tael, oudtyds *Vlaemsche* genoemd, in onderscheide tongvallen verdeeld, welke tot ééne en dezelfde tael behooren. (2)

(1) Val. Max. *Memor.* Lib. II. c. 2.

(2) Guicciardin, *Descript. de tous les Payob.* pag. 50.

Na deze voorloopige opheldering, gaen wy onderzoeken, in hoe verre het beoefenen der volkstael gezegd kan worden voor den Regtsgeleerde noodzakelyk te zyn. Hiertoe, meen ik, is niets anders noodig, dan hem in zyne onderscheidene betrekkingen te beschouwen, en te overwegen, hoe zeer daer by de kennis der volkstael te pas kome.

De voorname bestemming van een' Regtsgeleerde, volgens Cicero, is : de onder zyne medeburgers bestaende wetten en instellingen wel te kennen, ten einde derzelve zin aen anderen te kunnen verklaren. (1) Elk zelfstandig, onafhankelyk volk heeft zyne byzondere wetten, naer deszelfs eigene zeden en gewoonten gewyzigd, en in de volkstael uitgevaerdigd, op dat allen die konden verstaen. Deze wetten op de byzondere gevallen, welke zich voordoen, toe te passen, behoort tot de gewigtigste verpligtingen van den Regtsgeleerde. Zal hy aen die verpligting voldoen, dan is het niet genoeg, dat hy met den geest der wetten raedplege; maer hy moet aen de woorden dien zelfden zin kunnen verbinden, welken de Wetgever eraen verbonden heeft, op dat alzoo deszelfs ware bedoeling blyke. Hoe nu zal hy daertoe in staet zyn, ten zy hy de eigenlyke beteekenis der woorden, met derzelve onderscheidene wyzigingen, tot in de fynste schakeringen toe, wete te achterhalen, ten zy hy de onderlinge betrekking der woorden, de wyze van derzelve zamenvoeging en schikking naeuwkeurig kenne, met één woord, ten zy hy de tael der wetten, in al hare eigenaerdigheden volkomen versta?

(2) *De Orat.* Lib. I. C. 48.

Daerom werd door alle eeuwen eene spraakkunstige verklaring der wetten als de grondslag der geheele Regtsgeleerdheid aengezien. Daerom is in dat gedeelte van het *Justiniaensch* Wetboek, onder den naam van *Digesten*, ook van *Pandecten*, bekend, een geheel hoofdstuk aen de beteekenis der woorden gewyd. (1) Daerom hebben allen, die ooit met kennis van zaken over de Regtsgeleerdheid hebben geschreven, steeds, als op een hoofdvereischte, aangedrongen, dat de Regtsgeleerde een groot taelkundige moest zyn. (2)

Het onontbeerlyke eener zoodanige kennis valt te meer in het oog, wanneer men overweegt, dat verscheidene wetten, instellingen of gewoonten, hier en daer nog in wezen, of welke ter verklaring van de bestaende wetten kunnen bydragen, in eene reeds verouderde tael geschreven zyn. Om dezelve te verstaen en zich te nutte te maken, behoort de Regtsgeleerde ook te weten, welke beteekenis de woorden oudtyds gehad hebben: dat hiertoe eene meer dan oppervlakkige taelkennis vereischt wordt, zal geen betoog behoeven.

Uit een en ander laet zich dan genoeg afleiden, hoe veel de Regtsgeleerde mist, wien het aen eene grondige kennis der volkstaal mangelt. Dat hy zich nimmer vleije, dit gebrek door middel van overzettingen te kunnen vergoeden. Geene overzetting, hoe getrouw ook, vervangt geheel den grondtekst. Deze alleen heeft een geldend gezag, en vindt geloof. Heeft niet ook elke tael hare eigenaerdigheden, welke in eene overzetting meestal verloren gaen? Somtyds wordt de geheele zin

(1) *Digest. Lib. L. C. 16. De verborum significatiōne.*

(2) *Barbeyrac, Orat. de stud. jur. recte instituendo, p. 12. Boehmerus, De interpr. grammat. in jure civili varo usu.*

eener plaats door een enkel woord bepaeld , naer het welke men in de overzetting dikwyls vruchteloos zoekt.

Niets verspreidt ook grooter licht over de wetten van een volk , dan het nasporen van derzelve oorsprong. Om over eene wet met juistheid te oordeelen , behoort men naeuwkeurig te letten op het gene tot dezelve aenleiding gegeven hebbe. Hiertoe is noodig , dat men met de lotgevallen van het volk bekend zy ; dat men wete , welke regeringsvorm , verdeeldheden , oorlogen by het zelve hebben plaats gehad , als waeraen , en meer andere openbare voorvallen , verscheidene wetten haer bestaen zyn verschuldigd. Eene niet min vruchtbare bron van wetten en verordeningen vindt men in 's volks zeden en gebruiken : waerom men ook deze behoort te kennen. (1) Tot de kennis , zoo van het eene als van het andere , komt men niet , ten zy door middel van de Geschiedenis des lands. De geschiedenis , door Cicero te regt genoemd de getuige der verloopene tyden , de fakkel der waarheid , de verlevendigster van het geheugen , de leermeesteres des levens , de bodin der oudheid , (2) bewyst ook aen de regtsgeleerdheid de gewigtigste dienst. Door ons de gedenkrollen der eeuwen te ontvouwen , toont zy de veranderingen aen , welke de wetgeving heeft ondergaen , met derzelve oorzaken en gevolgen ; zy draegt als het ware de fakkel vooruit , welke tot in de duisterste hoeken der oudheid licht. Geen wonder alzoo , dat het beoefenen der geschiedenis van een zoo groot belang voor den Regtsgeleerde geoordeeld is ; men moet de wetten voorlichten door de

(1) Holtius, *Oratio de liter. studio imprimis græcarum jurisprudent. conjungendo*. Ann. Acad. Gron. 1816 - 1817, pag. 628.

(2) *De Orat.* Lib. II. C. 9.

geschiedenis des lands , wordt overal , als hoofdpligt , aangedrongen. (1)

Om nu in deze oefening wel te slagen , is eene grondige kennis der volkstaal wederom onmisbaer. Of hebben niet de beste Geschiedschryvers , by de meest beschaefde volken , zich van de volkstaal bediend? Zyn er in die zelfde tael niet zeer belangryke stukken , betrekkelijk de geschiedenis des lands , voorhanden? Dit is ten minste met onze tael het geval. Zy bezit een' grooten voorraad van stukken , voor den beoefenaer van de geschiedenis des lands van eene onschatbare waarde. Velen dier stukken zyn in eene oude , dikwyls ineengedrongene , kernachtige tael geschreven : reden genoeg , om eene goede mate van taelkennis te eischen in hem , die daer mede voordeel wenscht te doen.

Doch , op dat het nader blyke , M. H. , hoe noodzakelyk eene grondige kennis der volkstaal voor den Regtsgeleerde is , zoo laet ons hem uit een ander oogpunt beschouwen. De pleitzael vooral is het tooneel , alwaer hy in zyne volle grootheid verschynt. Daer treedt hy op , om de onschuld te verdedigen , en haer tegen de aenvallen der boosheid te beveiligen. Daer spreekt hy voor de teederste belangen van zyne medeburgers , herstelt hen in de hun ontroofde eer , of handhaeft hen in het bezit van hunne goederen , ja redt hun vaek het leven. Edele bestemming voorwaer! Allergewigtigst beroep! Het is alzoo , dat de meest vermaerde Regtsgeleerden tot den' hoogsten trap van eer en aenzien gestegen zyn , dat zy zich de schitterendste waardigheden

(1) Balduinus , *De instit. hist. ejusque cum jurisprud. conjunctione.*
Barbeyrac , *Oratio de conjung. jurisprud. et histor. studiis.*

bezorgd, en hunne namen der onsterfelykheid gewyjd hebben.

Er zyn verscheidene hulpmiddelen, van welker gepast gebruik in dezen zeer veel afhangt; doch, hoe veel zy ook vermogen, zonder eene grondige kennis der volkstaal, zal men nauwelyks het voorgestelde doel bereiken. Een Pleitbezorger, wil hy gezegd worden, de hem toevertrouwde zaak met nauwgezetheid te behandelen, zal het gezag der wetten inroepen, waer het hem van dienst kan zyn. Wie nu zich herinnert het gene wy, aengaende de tael der wetten en de noodzakelykheid van derzelve spraakkunstige verklaring, gezegd hebben, die zal, zonder nadere aenwyzing, daer van ook alhier de noodige toepassing maken. Maer het zyn niet altoos stellingen uit het wetboek, welke een geding beslissen; daertoe kunnen ook andere stukken, zoo als onderlinge verbintenissen, verdragen, beschikkingen by uitersten wille, en wat dies meer zy, dienen. Dewyl die stukken meestal in de volkstaal zyn opgesteld, en het ook daerby dikwyls op den oorspronkelyken tekst aenkomt, zoo volgt, dat hy, die van de tael des volks geene of slechts gebrekkige kennis heeft, geen of weinig nut zal doen met iets, waer door, by een beter gebruik, de zaak welligt ware beslist.

Betaemt het ook, voor de balie eene tael te bezigen, welke zy, die by het gene verhandeld wordt het grootste belang hebben, in het geheel niet, of slechts zeer gebrekkig, verstaen? Is er iets onnatuerlyker, (om geen harder woord te bezigen) dan over iemands teederste belangen in eene hem vreemde tael te spreken, en hem, in zyn eigen vaderland, eenen tolk op te dringen,

dan, wanneer het zyn goed, zyne eer, ja dikwyls zyn leven geldt? En evenwel vindt dit, by andere volken onbekende, in verscheidene oorden van ons vaderland nog plaats, tot grooten aenstoot van alle weldenkenden. Mogten toch, ook te dien aenzien, de sporen eener zoo met regt gevloekte dwingelandy geheel verdwynen, en allen, wien zulks aengaet, gehoor geven aen de vaderlyke uitnoodiging van onzen geëerbiedigden Koning, om namelyk by voorkeur de volkstaal te bezigen, wanneer dezelve door regters, partijen en getuigen wordt verstaen! (1) Hoogst deszelfs besluit is het afdruksel der meest mogelyke billykheid; het geeft den landzaet terug, het welk hem door de snoodste geweldenary was ontnomen, en herstelt eene te lang verdrukte en verguisde tael in hare natuerlyke regten. Verre van ons alles, wat de vorige dienstbaerheid zou kunnen herinneren; weg met het vreemde, wanneer het aen het eigene afbreuk doet, en ons, als vry en zelfstandig volk, onteert!

Behoort alzoo de Pleitbezorger zich van de volkstaal te bedienen, op dat hy van de belanghebbenden verstaen worde; dan, voorwaer, moet hy haer ook volkomen bezitten. Of zou, by eene gebrekkige en slordige tael, welsprekendheid mogelyk zyn? Hoe beklag ik u dan, groote Demosthenes! die zoo veel nachten uwe rust hebt opgeofferd, om, door het afschryven van Thucydides, u die netheid en kracht van tael eigen te maken, welke men in dien beroemden Geschiedschryver bewondert. Hoe beklag ik u, onsterfelyke Cioero! dat gy zoo veel moeite besteed hebt, om aen uwe tael de buigzaamheid en welluidendheid der Grieksche tale te

(1) Besluit van den 15 september 1819.

geven. En gy, deftige Quintiliaen ! hadt uwe lessen over de welsprekendheid aenmerkelyk kunnen bekorten, door het weglaten van dat gedeelte, dat de spraekunst betreft.

My dunkt, ik hoor hier iemand zeggen : onze Pleitbezorgers behoeven geene Redenaers te zyn. Zy mogen daer in de Ouden niet navolgen, als welken het veelal meer te doen was, om, door sierlykheid van voordragt, te schitteren, dan om hun toevertrouwde zaek, door bondigheid en klem van redenen, te verdedigen. By ons geldt geene woordenprael; maer komt het op bewyzen aen.

Dit zy zoo ! maer om die bewyzen in dat heldere licht te plaatsen, als ter overtuiging van anderen noodzakelyk is, wordt dāertoe niet eene zuivere, nette, keurige voordragt vereischt ? Is deze niet by uitstek geschikt, om de aendacht te boeijen, en de zaken in al derzelve gewigt voor te stellen ? (1) Zal men gelyke werking kunnen verwachten van eene slordige voordragt, of van de zulke, welker barbaerschheid het kiesche oor als op de pynbank stelt ? Wee den Pleitbezorger, die dat denkbeeld koestert ! hy loopt gevaer van zyn doel te missen, en aen zyne dwaling den genen op te offeren, wiens zaek hy op zich genomen heeft te verdedigen.

Kortom, de Pleitbezorger heeft ook thans nog welsprekendheid noodig; maer van eene deftige, gematigde soort. (2) Hy mag niet op ydele woordenprael jagt maken, even min den regter door schitterend

(1) Zimmermanni, *Epist. de pret. artis Rhetor.* Opusc. T. I. pag. 2. pag. 652.

(2) Blair, *Less. over de Redek. en fraaije letteren.* D. II. bl. 163.

klatergoud zoeken te verblinden. Hy moet meer op het verstand dan op het hart werken, en zyne hoofdzaak stellen in het aenvoeren van bondige bewyzen; doch hier mede moet eene voordragt gepaerd gaen, waerdig het onderwerp, het welk hy behandelt. Hy moet duidelyk spreken, om wel verstaen te worden; net en sierlyk, op dat men hem met welbehagen aenhoore; nadrukkelyk, op dat elk het gewigt van het gene wordt verhandeld, gevoele. Zal hy aen deze hoofdvereischten van een' goeden styl kunnen voldoen, zoo moet hy de tael, van welke hy zich bedient, volkomen bezitten, haer in haren geheelen omvang, kracht en rykdom kennen, en naer willekeur weten te kneeden.

Niet zelden ook valt aen den Regtsgeleerde de eere te beurt, dat hy geroepen wordt, om het Vaderland of zynen Vorst in eene of andere gewigtige betrekking te dienen. De roem zyner kundigheden en eener onbesprokene eerlykheid baent hem den weg tot de aanzienlykste ambten, waer door hy in aenraking komt met het Hoofdbestuer des lands. Wie ziet niet, dat hem, ook in zulke betrekking, eene naeuwkeurige kennis der volkstael van groot nut moet zyn? Trouwens, gelyk in elken wel ingerigten Staet de tael der wetten die des volks is, zoo ook worden er de openbare zaken in die zelfde tael behandeld. Eene duidelyke, zuivere en nette voordragt is ook daerby van het allergrootste belang. Zelfs zal hy, die zich daertoe in staet bevindt, by het begeven van ambten, veel vooruit hebben boven hem, wien het in dezen aen de noodige kundigheden ontbreekt. By ons ten minste bestaet te dien aanzien geen twyfel, daer het Zyner Majesteit, onzen geëerbiedigen Koning, behaegd heeft, uitdrukkelyk te bepa-

len, dat geene personen tot bedieningen of posten mogen worden voorgedragen, of in posten of bedieningen geplaatst, dan de zoodanige, welke, door hunne kennis van de landspraek, aen de in het Besluit voorgeschrevene bepalingen kunnen voldoen. (1) Zulk eene wyze verordening betaemde den Vorst, wien het aenkweeken van den echt Nederduitschen geest zoo zeer ter harte gaet, en die daertoe voorzeker geen vermogender middel dan de volkstaal kon bezigen.

Wanneer men nu het aengevoerde onpartydig overweegt, dan, dunkt my, kan geen de minste twyfel bestaen aengaende het overgroot belang, het welk de Regtsgeleerde by eene naeuwkeurige kennis der Volkstaal heeft, en dan ook beveelt zich de opzettelyke beoefening dier tale als van zelve aen, vermits zonder haer de gevorderde kennis onmogelyk verkrygbaer is.

Maer er is nog eene andere reden, M. H., welke het beoefenen der Volkstaal voor den Regtsgeleerde hoogst gewichtig maakt. Zelfs de grootste yveraers voor de dienst van *Themis* kunnen niet ontveinzen, dat die dienst met groote moeijelykheden gaet gepaerd. De wetenschap, waer aen zy zich hebben toegewyd, is meer geschikt, om den geest, door te groote inspanning, af te matten, dan wel, door het bevallige der zaken, aengenaem bezig te houden. Er is dus eene uitspanning noodig, welke het dorre en drooge dier oefening afwisselt, en het onaengename daer van tempert. Waer nu zal men zoo iets beter vinden, dan onder het gebied der fraeije letteren, welker weldadige invloed, ter veraengening van het leven, in al deszelfs onderscheidene

(1) Zie het reeds aengehaelde Besluit.

betrekkingen , door *Cicero* zoo heerlyk is beschreven? (1) Zy, ja zy verschaffen den mensch eene hem waerdige uitspanning, bestrooijen zynen weg met roozen, en voorzien hem van nieuwe kracht tot het voortzetten van meer ernstige oefeningen.

Dat niet alleen de uitheemsche, maer ook de Vaderlandsche letteren daer toe aenmerkelyk kunnen hydragen, wie zal dat durven loochenen? Wy bezitten eene tael, aen welke eene voorname plaets onder de schoonste talen toekomt; eene tael, welke door oorspronkelykheid, destigheid, juistheid en bevallige losheid, zoo wel als door weergaloozen rykdom uitmunt. Welk eene aengename uitspanning moet het niet verschaffen, zulk eene voortreffelyke tael van na by te kennen, tot in haer binnenst heiligdom door te dringen, en, door het opsporen van hare bronnen, in aenraking te zyn met de eerwaardige oudheid!

Maer het gene hare beoefening nog meer by den Regtsgeleerde moet aenbevelen, zyn de keurige voortbrengsels, in die zelfde tael voorhanden. Waer op ook zyn smaek valle; hy vindt van alles overvloed. Wil hy Dichtstukken? *Vondel, Antonides, Poot, De van Harens, Bollamy, Bilderdyk, Helmers, Loots, Tollens*, en zoo vele anderen, bieden hem den ryksten voorraad aen. Schept hy meer vermaek in redevoeringen? Hy kan zyne wenschen by *Lublink, Kantelaer, Borger, Vander Palm* en *Siegenbeek* bevredigd zien. Geeft hy aen belangryke en net geboekte geschied-verhalen de voorlezer? *Hoofst, Brandt, Wagenaar, Styl* en *Stuart* zullen hem die leveren.

(1) *Orat pro Arch. VII.*

Met één woord, onze Moedertaal behoeft, noch in eigendommelyke schoonheid, noch in voortreffelyke kunstgewrochten, voor eenige andere taal onder te doen, en is daerom by uitnemendheid geschikt, om den Regtsgeleerde eene hem zoo noodige als nuttige uitspanning te verschaffen.

Moet ik nu nog, M. H., het voorbeeld van groote mannen aenvoeren? Niets gemakkelyker dan dat. Bezwaerlyk toch zal men een' min of meer beroemden Regtsgeleerde aenwyzen, die de beoefening der volkstaal beneden zich geacht heeft. Allen, die ooit in het vak van Regtsgeleerdheid eenen naem gemaakt hebben, zyn, ook wegens hunne bedrevenheid in de Volkstaal, met roem bekend. Getuigen *Crassus*, *Scevola*, *Sulpitius*, *Hortensius*, *Cicero*, *Labeo*, *Capito*, *Quinctiliaan* by de Romeinen; getuigen *Cochin*, *d'Aguesseau*, *Montesquieu* by de Franschen; *Blackstone*, *Erskine* by de Engelschen; *Beccaria*, *Filangieri* by de Italianen. Al deze wyd en zyd beroemde mannen hebben van de volkstaal hun byzonder werk gemaakt, en daer uit het grootste nut ontleend; terwyl elk weet, met welk een goed gevolg de meesten hunner zich van die zelfde taal in hunne onsterfelyke schriften bediend hebben.

Doch waertoe vreemde voorbeelden, daer ons eigen Vaderland zulke uitmauntende oplevert? Wie uwer, M. H., denkt hier niet aen den weergaloozen *Huig de Groot*, dat groote sieraed van ons Vaderland, in wien voort te brengen de natuer zich zelve heeft overtroffen; den man, van wien *Helmers* zong :

Al wat ooit de oudheid wist, de wetenschap der aerd',
Had hy, als jong'ling reeds in 't schrander brein vergaerd.
Het menschdom had zyn regt, zyn titelen verloren,
De Groot verschynt! — Dat regt, die titlen zyn herboren.
Europa knielde voor de orakels van zyn' mond,
En zegende de zon, die straelde op Neêrlands grond. (1)

Dat alles omvattend vernuft, nog altoos de vraegbaek
dier Regtsgeleerden, welken het om grondige kennis
is te doen, was niet alleen een waer hoogschatter van
zyne moedertael, maer ook een zeer gelukkig beoefenaer
van dezelve.

Hoe zeer hy haer waerdeerde, en tevens hoe diep hy
in haer heiligdom was doorgedrongen, blykt uit zyn
onschatbaer werk, getiteld *Vergelyking der gemeene-
besten*, oorspronkelyk in het latyn geschreven, en door
den geleerden Meerman vertaeld. Onder anderen zegt
hy: « Dat de natuer, of, het gene waerachtiger is, het
» doorzigt der voorvaderen ons eene tael gegeven heeft,
» die in rykheid, en het gebruik, dat men er van
» maken kan, zonder weerga is. » En sprekende over
het vermogen van zamenkoppeling, aen onze tael even
als aen de grieksche tael eigen, roept hy als in ver-
rukking uit: « Goddelyke tael! waer in het den kin-
» deren zelfs vry staet, 't geen Horatius klaegde, dat
» aen hem, Virgilius en Varius misgund werd. De woor-
» den zyn by ons zoo talloos als de gedachten. » (2)

Met welk een' goeden uitslag hy die zelfde tael
beoefend hebbe, kan men zien in zyne Nederduitsche
Gedichten, waer onder het gulden werkske: *Bewys
van den waren Godsdienst*, op Loevestein vervaerdigd,
en in meest al de Europische talen, zelfs in het Latyn,
Grieksch, Perzisch en Arabisch overgebracht, uitmunt.
Niet minder beroemd is zyne *Inleiding tot de Hollandsche
Regtsgeleerdheid*. Dit werk vooral kan ten bewyze strek-

(1) *Hollandsche Natie*. Z. V.

(2) *Parall. rerumpublic.* Lib. III. C. 25.

ken , hoe zeer De Groot zich de zuiverheid der tale aentrok , en hoe gelukkig hy was in het vinden van eigene benamingen , in plaetse van al die basterdwoorden , welke soortgelyke schriften doorgaens zoo zeer ontsieren. Het gene de geleerde Bruggenaer Simon Stevin , ten aanzien der wis- en natuerkundige wetenschappen , bewezen had , dat toonde De Groot in het vak der Regtsgeleerdheid , namelyk , dat onze tael den genen , die haer slechts wel weet te gebruiken , nooit verlegen laet , en dat zy eene duidelyke en naeuwkeurige behandeling , zelfs der meest afgetrokkene zaken , gedooft. (1) Er heerschte alstoen algemeen onder de Nederlanders eene vurige geestdrift voor het eigene , en voor alles , wat het vaderland betrof ; dat voor te staen en op te bouwen , ging elk ter harte.

Het zou my niet moeijelyk vallen , nog andere Regtsgeleerden op te noemen , die zich by ons , door hunne liefde voor de volkstael , en door derzelve vlytige beoefening , beroemd gemaekt hebben. Ik kon my beroepen op den Nederlandschen Ovidius , onzen bevalligen volksdichter Cats , als mede op Van Heemskerk , aen wiens lossen , bevalligen styl thans nog regt geschiedt. Ik kon , nevens deze , de namen van Kluit , Noordkerk , Cras , Van Hall , Kemper , Tydeman , Kinker , vooral van Bilderdyk voegen , mannen , in de kennissen des regts door en door ervaren , en als yverige voorstanders en beoefenaers der volkstael ten gunstigste bekend. Dan het bygebragte zy genoeg , ter overtuiging van allen , die willen overtuigd worden , dat de vermaerdste Regtsgeleerden , door alle eeuwen en by de meest beschaefde volken , de volkstael eene ernstige beoefening hebben waerdig geacht.

(1) Siegenbeek , *Verh. over den rykd. en de voortreff. der Nederd. tael*, bl. 29.

Hoe is het dan mogelyk, mag ik vragen, dat thans onder de genen, die zich op de regtsgeleerdheid toeleggen, slechts zoo weinigen dat zelfde voetspoor drukken? Ik weet dit aen niets anders toe te schryven, dan aen eene blinde vooringenomenheid tegen de vaderlandsche tael, en welke zich reeds van de vroegste jeugd dagteekent. Vele jongelieden, aen de leiding van vreemdelingen toevertrouwd, leeren het eigene vermaden, voor dat zy in staet zyn het zelve te kennen of te waerden. Zulk een onbillyke smaed valt vooral der moedertael ten deele, als welke te verachten, helaes! men rekent tot eene beschaefde opvoeding te behooren.

Mogten de oogen eens geopend worden, en gezond verstand eindelyk over dwaze vooroordeelen zegevieren! Mogten alle Nederduitschers zich laten verzoenen met eene tael, welke zulke uitmuntende hoedanigheden bezit, en door het voorgeslacht zoo hoog geschat werd! Mogten zy vooral, die by de volkstael het grootste belang hebben, dit meer en meer inzien, en overeenkomstig deze overtuiging handelen!

Jongelingen! die u tot de dienst van Themis voorbereidt, maekt gy u het verhandelde te nutte. Laet u niet langer door schandelyke en tevens schadelyke vooroordeelen beheerschen, noch geeft den genen gehoor, die u afkeer van het eigene inboezemt. Weest Nederduitschers in den volsten zin des woords. Kent den weg, welke alleen u tot het doel uwer bestemming leidt, en door zoo vele voortreffelyke mannen met glans is betreden. Behartigt uw eigen belang; herinnert u de voordeelen, welke de beoefening der volkstael u aanbiedt, en tracht u dezelve in de ruimste mate toe te voegen.

VERHANDELING

OVER DE LOTGEVALLEN DER WELSPREKENDHEID BY DE
MEEST BESCHAEFDE VOLKEN.

Een der edelste voorregten , waer mede de Schepper den mensch bedeed heeft , is ongetwyfeld het spraekvermogen. Trouwens , aen dat heerlyk vermogen heeft hy zyne beschaving voornamelyk te danken ; daer door werkt hy wederkeurig op zynen natuergenoot , maekt hem zyne gedachten bekend , schildert hem de afgetrokkenste denkbeelden , en ontlast zyn hart van de fynste en teederste gewaerwordingen.

Zulk een kunstig werktuig verdient de hoogste opmerkzaamheid. Ook hebben door alle eeuwen de menschen het zelve op hoogen prys gesteld en zich beyverd , om het aen te kweeken en te veredelen. Elk volk byna , zoo dra het zich uit deszelfs kindschen staet begon te ontwikkelen , gaf blyken van belangstelling omtrent zyne wyze van uitdrukken. Niet te vreden met de eenvoudige mededeeling der gedachten , trachtte het zynen woorden ook zwier en nadruk te geven , dat is , het trachtte naer welsprekendheid. Die zucht nam toe , naer mate men van zyne poging de heilrykste gevolgen ontwaerde.

Verbazend inderdaed zyn de voorbeelden , welke de geschiedenis ons van de veelvermogene kracht der welsprekendheid aenbiedt. Zy immers was het , die niet zelden over de gemoederen der menschen het onbepaaldst gezag uitoefende , en dezelve naer willekeur stemde ; die de ondeugd ontmaskerde , hare plannen verydelde , en de onschuld redde ; die de magtigste

dwingelanden op hunnen troon deed sidderen; die wel eens een volk uit den slaep opwekte, het zelve zyne krachten deed gevoelen, en in geestdrift voor de gemeene zaek ontvlamde; die tallooze legerscharen verzamelde, tegen den vyand aenvoerde, en haer de zege bezorgde. Geen wonder, dat een zoo vermogend middel niet slechts de algemeene aendacht trok, maer ook als eene zaak van het grootste belang werd behandeld.

Het lust my, M. H., dit nader te ontwikkelen, en, ofschoon met grove trekken, een tafereel te schetsen, aengaende den verschillenden uitslag, waer mede men dat middel heeft toegepast. Met andere woorden, ik zal spreken *over de lotgevallen der welsprekendheid by de meest beschaefde volken.*

De oudste sporen van welsprekendheid vindt men by de Hebreëen. Hunne tael, arm van eigenlyke uitdrukkingen, was in den hoogsten graed figuerlyk, hunne voordragt levendig en hartstogtelyk, gelyk die van alle Oostersche volken. Mozes, aen het Egyptische hof opgevoed, muntte uit, niet alleen als wetgever en dichter, maer ook als redenaer. Wy bezitten van hem onderscheidene aenspraken en vermaningen, in een' ernstigen, tevens regt vaderlyken toon gestemd. (1) Dat zelfde volk had nog andere nadrukkelyke sprekers, van welke het genoeg zal zyn, een' Joatham, Nathan en Daniël te noemen. (2)

Doch het is vooral by de Grieken, dat men eene hooge, mannelijke, krachtvolle welsprekendheid moet zoeken, met name by die van Athene. Alles werkte

(1) Deut. IV. IX. XXVIII.

(2) Regt. IX. 7-20. 2 Kon. XII. 1-12. Dan. V. 17-28. Van der Palm, *Redev. over den war. aard der welspr.*, bl. 75-85.

mede, om by hen de welsprekendheid ten top te voeren : een vlug, levendig vernuft, eene vurige verbeeldingskracht, eene groote mate van hartstogtelykheid, eene buigzame, by uitstek welluidende tael, vooral de onbepaalde vryheid, in welke bezit zy, tydens het volksbestuur, waren. « De vryheid » gelyk by Longinus te regt wordt aangemerkt, « is eene uitnemende voedselster van groote vernuften; zy is geschikt, om edele » en grootsche gevoelens aen te kweeken, en de drift » tot onderlingen wedyver en stryd om den lauwerkrans der welsprekendheid uit te lokken en aen te wakkeren. » Dit was werkelyk het geval by de Grieken. Het hoogste gezag berustte by het volk; de openbare aangelegenheden werden in de volksvergaderingen behandeld. Daer maekte men wetten, stelde men overheden af of aen, en besloot men tot oorlog of tot vrede. Elk kon aanspraak maken op de aanzienlykste ambten; elk had de onbepaalde vryheid tot spreken. Welke eene krachtige dryfveer, om zich met den meesten ernst op overreding toe te leggen! Trouwens, om met Blair te spreken, « daer, waer de mensch, door » middel van spreken en redenen, het grootste vermogen op anderen kan verkrygen; en dit is juist het » geval onder eene vrije regering; daer mogen wy » natuerlyk verwachten, dat ware welsprekendheid » best verstaen, en tot hare uiterste hoogte gebragt zal » worden. » (1)

Ofschoon reeds Solon, Pisistratus, Clisthenes en Themistocles de gave van overreding bezaten, (2) dagteekent zich echter de eigenlyke bloei der welsprekendheid by

(1) *Less. over de Redek.* D. II. bl. 68.

(2) *Cic. Brut.* C. VII.

de Grieken van Pericles. (1) Hy was een groot staetsman en veldoverste, maer niet minder groot redenaer. De byna onbepaalde magt, waer mede hy veertig jaren lang Athene beheerschte, had hy vooral aen zyne begaafdheid in het spreken te danken. Zyne voordragt kenmerkte zich door een' byzonderen nadruk, welke alles overmeesterde: waerom men hem by Jupiter den Donderaer vergeleek. (2) Thucydides levert van zynen styl eenige proeven, voor zoo verre deze niet kunnen gezegd worden, het werk des Geschiedschryvers te zyn.

Tot dien zelfden tyd behooren nog andere welsprekende volksredenaers, zoo als Critias, Theramenes, Alcibiades, Cleon, Andocides, Antiphon, de laetste ook als geregteyk redenaer beroemd.

De welsprekendheid, tot hiertoe veelal eene vrucht van eigen aenleg en oefening, werd dra als eene kunst in de scholen behandeld, door de zoogenoemde *Rhetorikers* of *Sophisten*, die zich, gedurende den Peloponnesischen oorlog, in groote menigte vertoonden. Onder hen waren eenige bekwame mannen; maer ook velen, die de welsprekendheid in een nietsbeduidend woordenspel deden ontaerden. Eenen grooten naem had Gorgias van Leontini; hy schitterde meer, dan hy overtuigde. (3) Vooral beroemd was Isocrates, door sommigen geprezen, door anderen gelaekt. Wat hier van ook zy, men kan hem geene verdiensten ontzeggen; zyn styl is sierlyk, vol en rond, met de meeste zorg bewerkt, maer tevens gekunsteld, „en, „ zoo als Cicero, anders zyn bewonderaer, zelf erkent, „meer

(1) Cic. I. c.

(2) Plutarch. in Pericl. C, VIII. Cic. Brut. C. XI.

(3) Plato, *Gorgias*. Cic. *Orat.* C. LII.

geschikt tot prael dan tot sryden. » (1) Wat moet men denken van eenen redenaer, die tien of vyftien jaren doorbragt met het polysten van eene enkele redevoering? (2) Daer en tegen vindt men in de geregtelyke redevoeringen, door Lysias en Isaeus ten behoeve van anderen vervaerdigd, eenvoudigheid en beknoptheid met zuiverheid en beschaefdheid van voordragt gepaerd. Waerheidsliefde, hooge ernst en nadruk onderscheidden den regtschappen' Lycurgus.

De redekunst bereikte haren hoogsten trap in Demosthenes. Zoo er ooit een volmaekt redenaer bestond, hy was het. Cicero erkent hem voor zynen meester. « Niets ontbreekt hem, » zegt hy, « hy alleen overtreft » allen in alles; hy beantwoordt ten volle aen het » denkbeeld, het welk ik my van de welsprekendheid » gemaakt heb. » (3)

Inderdaed, men weet niet, wat men aen hem het meest bewonderen zal, of de bondigheid zynere gedachten, of den rykdom zynere denkbeelden, of de weergalooze kracht en afgepastheid van zynen styk. Alles is by hem edel, groot, vol nadruk, vuur en leven. Het is eene rede, welke gedurig klimt, eene aeneenschakeling van bewyzen en gevolgtrekkingen, op het doelmatigste gerangschikt; het is de tael der zuivere, ongedwongene natuer, opwellende uit een edel, gevoelig hart; die van echte zielsverheffing en ware geesfdrift. Zy versmaect allen ydelen toci. Overal zyn

(1) Cic. *Orat. C. XXI.* Dion. Hall. *De Isocr. judic.* Fénelon, *Diat. sur l'éloq.* p. 16.

(2) Fuhrman, *Handl. tot de gesch. der kl. Letterk.* D. I. St. 2, bl. 397.

(3) Brut. C. IX. *Orat. C. VII.* Quinetil. *Inst. Orat. Lib. X. C. I.* Dion. Hall. *De admir. vi dicendi in Demosth.*

de woorden ondergeschikt aen de zaken. Ontdekt men sieraden, zy vloeijen natuerlyk uit het onderwerp voort: Nergens ontwaert men de kunst, nergens den spreker: Wy vergeten hem, en denken slechts aen het gene hy voordraegt. « Demosthenes, » zegt Fénelon, treed als » buiten zich zelve; het vaderland alleen gaet hem ter » harte. Hy zoekt het schoone niet; hy levert het, » zonder dat hy er aen denkt. Hy is boven de verwondering verheven. Hy bedient zich van het woord; » gelyk een zedig mensch van zyn kleed, om zich te » dekken. Hy dondert, hy bliksemt; het is een stroom, » die alles medesleept. » (1) Dit onderscheidend kenmerk straelt in al zyne redevoeringen door, zoo wel in zyne geregtelyke als staetskundige: in allen is hy de eenige Demosthenes.

Hy vond een' mededinger in Eschines, zeker een' by uitstek bevallig en natuerlyk redenaar. Zyne redevoering tegen Ctesiphon is een meesterstuk van scherpzinnige redekaveling, van keurige uitdrukking en geestvolle wending; maer hoe zeer wordt dezelve niet, in verhevenheid, kracht en schoonheid van vorm, door die van Demosthenes *toor de Kroon*, volgens Cicero het volmaekste model van welsprekendheid, (2) overtroffen!

Vervolgens komen by de Grieken nog verscheidene redenaers voor, maer geene van buitengewone verdienste. Slechts Hyperides, Dinarchus, Demades, Charisius, Demochares, Demetrius Phalereus hebben zich eenigermate onderscheiden. Griekenland had zyne

(1) *Lett. sur l'éloq.* Ch. IV. La Harpe, *Lycée*, T. II. P. 1. L. 2. Ch. 3. S. 1. Becker, *Demosth. als Staatsm. und Redn.* Dupin, *Ess. sur Demosth. et son éloq.*

(2) *Orat. C.* VIII. XXXVIII. La Harpe, I. c. T. II. P. 1. L. 2. Ch. 3. S. 2, 4.

vyryheid verloren, en de welsprekendheid hare voedster. Gebukt onder eene willekeurige overheersching, werd zy tot een werktuig van vleijery verlaegd. Uitgesloten van die groote tooneelen van openbare handelingen, waer zy ongestoord en met luister kon werken, zonk zy meer en meer; zy kromde zich in het stof, en — verstomde.

Niet dan laet drukten de Romeinen het spoor der Grieken in het beoefenen der fraeije kunsten en letteren, en der welsprekendheid in het byzonder. « Zy hielden, » zegt Sallustius, « meer van doen dan van zeggen, en » wilden liever hunne goede daden door anderen laten » pryzen, dan die van anderen verhalen. » (1) Zy waren te deftig, te ernstig, minder vlug, ook minder hartsogtelyk dan de Grieken. Hunne tael toonde daer van het afdruksel, en moest, in beschaefdheid, althans in buigzaamheid, voor de Grieksche onderdoen. Van den anderen kant leverde ook hunne staetsgesteltenis een' sterken prikkel tot welsprekendheid.

Er is geen twyfel aen, of het zal ook te Rome, tydens de volksregering, niet ontbroken hebben aen staetkundigen, die, even als by de Grieken, de kracht des woords beproefden, om invloed op het volk te krygen. Mag men Livius gelooven, dan traden, zelfs in de onbeschaefde tyden, nu en dan mannen op, met grooten aenleg tot spreken begaefd; doch men weet, wat men van de redevoeringen, op hunnen naem geboekt, te houden hebbe. Eerst met den ouden Cato begint de geschiedenis der Romeinsche welsprekendheid: hy voerde eene bondige, maer nog ruwe, harde tael. (2)

(1) *Bell. Catil. C. VIII.*

(2) *Cic. Brut. C. XVII.*

Gelyk hunne beschaving in het algemeen, zoo ook hadden de Romeinen eenen zuiveren smaak, ten aanzien van de welsprekendheid, aen de Grieken te danken. Grieksche Rhetorikers kwamen te Rome, en [hoe zeer eerst vervolgd, vonden zy allengskens byval, en werden eindelyk met geestdrift gehoord. Van dien oogenblik af had de Romeinsche welsprekendheid eene bevaliger gedaente. (1) Reeds worden de Gracchussen, Galba, Laelius, Scipio als nadrukvolle volksredenaers geroemd. (2) Echter schynt eerst kort voor Ciero's leeftyd de welsprekendheid by de Romeinen eene aanzienlyke hoogte bereikt te hebben. Onder anderen hadden Antonius, Crassus, Scevola, Cotta, Sulpitius, Hortensius, zeer beroemde Regtsgeleerden, ook eenen grooten naem, wegens hunne nette, puntige, kernachtige en vaak roerende voordragt.

De grootste redenaar by de Romeinen is ongetwyfeld Marcus Tullius Cicero. « De Voorzienigheid heeft hem » aen de aerde geschonken, » zegt Quintilliaen, « op » dat de welsprekendheid zich in alle hare kracht zoude » openbaren. Zyn naem is by het nageslacht minder de » naem van een' mensch dan der welsprekendheid » zelve. » (3) Hoe veel overdrevens die lofspraek bevatte, zy is toch niet geheel ongegrond. In Cicero heeft de kunst getoond, wat zy vermogt. Zyn styl is by uitstek bevallig, schoon, ja prachtig. Alles, wat hy aenraekt, verfraeit hy; hy kneedt de tael naar willekeur. De woorden stroomen af met majestät en luister; de volzinnen zyn rond, welluidend. Alles staet

(1) Cic. *De Orat.* Lib. I. C. 4.

(2) Cic. *Brut.* C. XX. etc.

(3) *Inst. Orat.* Lib. X. C. 1. n. 5. Blair, 1. c. bl. 83.

hy hem op zyne plaets, wordt bondig, zelfs uitvoerig, uiteengezet, en met nadruk aengedrongen. Hy overtuigt, voor dat hy begint te roeren. Meestal poogt hy zachte aendoeningen te verwekken, en slaegt daer in gelukkig; echter weet hy ook driftig, vurig, zelfs onstuimig te zyn, wanneer het de teederste belangen van byzondere personen, vooral die van het vaderland geldt. Zyne redevoeringen tegen Catilina, Antonius, Verres en Rullus mogen daer van getuigen. (1)

Met dat al heeft hy zyne onvolkomenheden. Nu en dan geeft hy zyn vernuft te veel toe; de kunst straelt wel eens door; men bemerkt den toeleg om te schitteren. Ook vergeet de redenaer zich zelven niet. Al ware het hierom alleen zoude ik hem de voorkeur boven Demosthenes niet kunnen geven, en ben ik het ten volle eens met den fynen kunstregter, den bevalligen schryver van den Telemachus, als hy zegt : « Ik gevoel » my verrukt door beide redenaers; maer ik beken, » dat ik mis geroerd worde door de oneindige kunst » en prachtvolle welsprekendheid van Cicero, dan door » de hevige eenvoudigheid van Demosthenes. » (2)

Kort duerde de bloei der welsprekendheid by de Romeinen. De vryheid maekte plaets voor willekeur; de smaek verbasterde; alles kreeg een meer verwyfd aenzien, en de ernst'ge, mannelijke welsprekendheid ontaerde in spitsvindigheden. In de lofreden van Plinius den Jongen op Trajaen deed zy eene laetste poging; maer was reeds merkelyk verzwakt. Trouwens, in weerwil van een groot aental fracije plaetsen, verraedt

(1) La Harpe, I. c. T. III. P. 1. L. 2. Ch. 4.

(2) *Lett. sur l'éloq.* Ch. IV. Longinus, I. c. C. XII. Quintik. I. c. La Harpe, T. III. P. 1. L. 2. Ch. 4. S. 1, 3.

die lofrede toch ook veel eentoonigs en gekunstelds.

« Hare welsprekendheid, » zegt Rollin, « heeft niets » van die groote rivieren, welke haer water met geweld » en pracht voortstuwen, veel van een helder beekje, » dat tusschen het geboomte zachtjes en bevallig henen » ruischt. » (1)

Wy mogen van de Ouden niet afstappen, zonder met één woord gewaagd te hebben van eene byzondere soort van welsprekendheid, door het Christendom ingevoerd. Ja, het waren de leeraers van het Christendom, op welke men veelal met minachting nederziet, en die men zoo gaerne als der kunsten vyandig wil doen doorgaen, die, toen en by de Grieken en by de Romeinen de welsprekendheid vervallen was, zich harer aentrokken, en aen de weldadigste oogmerken dienstbaer maekten. Reeds had de apostel Paulus blyken van eene meer dan gewone zeggenskracht gegeven. (2) De wyze, waer op Justinus, Tatianus en Athenagoras de Christelyke Godsdienst verdedigden, was eenvoudig, maer bondig, overredend. Te regt roemt de Grieksche Kerk op haren Basilius, wiens nette, edele, hoogst ernstige voordragt aen de beroemdste redenaers van Griekenland doet denken; op eenen Gregorius van Nazianze, kiesch in uitdrukking, bevallig in wending, en levendig in schildering; op eenen Joannes Chrysostomus, wegens zyne zuivere, vloeiende, beeldenryke, prachtige, soms vurige tael, den naem van *Guldenmond* waerdig. Van de Latynsche Kerkvaders heeft Tertulliaen door nadruk, Cypriaen door sierlykheid, Augustinus door levendigheid, Ambrosius door puntigheid, Paus

(1) *Hist. anc.* T. XII. p. 503. La Harpe, I. c. L. 2. Ch. 5.

(2) Hand. XVII. XX. XXIV. XXVI. Hemsterhuis, *Orat. de Paulo Ap.* p. 52.

Leo door welluidendheid en Petrus Chrysologus door netheid en zinrykheid uitgemunt. Nogtans deelen zy allen in den bedorven smaek hunner eeuwe, en moeten voor de Grieksche Vaders ook in welsprekendheid wyken.

Slaen wy thans een' blik op den staet der welsprekendheid by de hedendaegsche meest beschaefde volken. Het kan niet ontkend worden, dat de nieuwere volken, met de oude vergeleken, onderscheidene voordeelen missen, der welsprekendheid bevorderlyk. Over het geheel zyn zy minder aendoenlyk en levendig, maer op naeuwkeurigheid en bondigheid in het redekavelen gezet. Hunne talen bewegen zich minder vry. Zy mogen het in duidelykheid en eenvoudigheid winnen; wat kracht en welluidendheid betreft, staen zy by de Latynsche, vooral Grieksche tael achter. Daer en boven ontmoet de welsprekendheid niet dezelfde belangstelling als voorheen. Zy heeft geen' of slechts geringen invloed op het bestuer der openbare zaken, en kan, in handen des redenaers geen zoo vermogend werktuig zyn, als zy was tydens het vrije staetsbestuer van Griekenland en Rome.

Nogtans ware het eene verkeerde gevolgtrekking, te beweren, dat het daerom der welsprekendheid aen alle aenmoediging ontbreekt. Dit moge het geval zyn onder eene geheel willekeurige regering, welke geene volksregten eerbiedigt, den moed uitdooft, en den geest zyne vlugt beneemt; het is zeker het geval niet onder een beschaefd, gematigd bestuer, dat de volksregten handhaeft, de onderlinge vryheid door wyze wetten waerborgt, en zich den opbouw van wetenschappen en kunsten aentrekt. Onder zulk een bestuer kan de

welsprekendheid nog aenmerkelyk bloeijen , en aen de gewigtigste oogmerken dienstbaer gemaekt worden. Of vindt zy niet in de vergaderingen der volksvertegenwoordigers een tooneel , waerop zy met waerdigheid werken kan?

Levert ook niet nog de pleitzael een ruim veld voor de welsprekendheid? Het regtsgeleerde stelsel zy ingewikkelder en omslagtiger dan oudtyds ; er worde minder ruimte gelaten aen eigen begryp van billykheid en byzonder gevoel ; het moge meer aenkomen op de kennis der wetten , dan op de kunst van spreken ; deze is daerom niet geheel uitgesloten : vaek valt haer de schitterendste overwinning ten deele.

Vergeten wy niet melding te doen van eenen stand, den ouden Grieken en Romeinen onbekend , het eerwaerdige predikambt. Kan deze aenwinst niet het gemis van andere voordeelen opwegen? Of zyn de verhevene waerheden van de Godsdienst, 's menschen eeuwig heil tot voorwerp hebbende, minder geschikt om groote redenaers te vormen, dan de tydelyke aengelegenheden van den staet op Demosthenes en Cicero vermogten?

De meest zuidelyke der hedendaegsche Europische volken hebben meer hun werk gemaekt van de dichtkunst en de geschiedenis, dan van de eigenlyk gezegde welsprekendheid. Er deden zich geene omstandigheden op, deze byzonder gunstig. Spanje althans heeft geen' enkelen staetkundigen redenaer van naem geleverd. Aen Perez de Oliva wordt als gelegenheids redenaer, aen Luis de Leon en Pedro Sanchez als predikers hulde gedaen. (1)

(1) Eichhorn, *Gesch. der Litt.* B. IV. s. 215. Buterwek, *Gesch. der Poes. u. bereds.* B. III. s. 252, 321.

In Portugal heeft de beroemde Geschiedschryver De Barros ook als lofredenaer een' naem verworven; gelyk vader Tricira, door zynen vloeienden, wegslependen styl, op den kansel schitterde. (1)

By de Italianen is de voorraad grooter. De vrije staten, by hen aenwezig, waren meer in naem dan met der daed vry, en boden der welsprekendheid geen ruim veld aen. Echter lieten zich reeds in de zestiende eeuw Salviati, Segni, Tolomei, Della Casa, Sperone Speroni en Lollo, over openbare aangelegenheden, met bevaligheid hooren.

De geregelyke welsprekendheid vond harer waerdige opbouwers in Badoaro en Frangipane. (2)

De kanselwelsprekendheid bestond veelal in geestige speling en spitsvindigheid; maer er hadden vereeerende uitzonderingen plaets. Aegidius van Viterbo, Panigarola, Segneri, Casini en Tourniello gaven blyken van eenen beteren smaek, van zalving en verheffing. Naest hen pryken Siniscalchi, Venino, Trento, Granelli, Pellegrini, Mosotti en Rossi; terwyl aen Turchi, Chiribiri, Micara, Ventura en Finetti eene voorname plaets onder de roerende predikers wordt toegekend. (3)

Geen der nieuwere volken heeft het in alle vakken van menschelyk vernuft, vooral in welsprekendheid, zoo verre gebragt als de Franschen. Ook zy hebben geen' grooten voorraad van voorname staetkundige sprekers, waer van men de reden zoeker in hunne staetkundige

(1) Eichhorn. I. c. B. II. s. 816. IV. s. 277. Bouterwek, I. c. B. IV. s. 277.

(2) Tiraboschi, *Hist. gén. de la Lit. d'Ital.* L. XII. Art. 2. § 5. L. XIV. § 6. Eichhorn, I. c. B. IV. s. 422. Bouterwek, I. c. B. II. s. 521.

(3) Maury, *Ess. sur l'éloq. de la Ch.* T. II. p. 438. *Le Cath. des Pays-Bas* 1827, n.º 30.

huishouding, welke weinig gelegenheid ter ontwikkeling van talenten aanbod. Trouwens de staetsvergaderingen waren veelal niets meer dan statelyke byeenkomsten, zonder invloed op de openbare zaken, zelfs zonder vryheid van spreken. Een l'Hôpital, Clary, Marion, Duvair deden zich meer of min gelden.

Eerst op het einde der vorige eeuw kwam eene orde van zaken tot stand, welke der welsprekendheid een luisterryker tooneel opende. Toen traden ook nadrukvolle redenaers op, onder welke men Mirabeau, Vergniaud en Maury toejuichte. (1) Hun voorbeeld vond naderhand in Châteaubriand, Benjamin Constant en Dupin waerdige navolgers.

De soort van welsprekendheid, door de Franschen by voorkeur beoefend, en waer in zy meesterstukken bezitten, is die van de pleitzael en van den kansel.

Reeds vroeg verwierven Patru en Le Maistre als pleitbezorgers eenen naem; zy werden overtroffen door Péllisson en Pitaval, Le Normant en Cochin, die eene deftige, mannelyke voordragt met grondige geleerdheid paerden. Maer niemand was beroemder dan de edele Kanselier d'Aguesseau, een naem niet dan met eerbied te noemen, als zynde die van een' ervaren staetsman, een' verlicht wysgeer, en, wat meer zegt, van een' gemoedelyk Christen. Ook als redenaer muntte hy uit: getuigen zyne nagelatene schriften, door belangrykheid van inhoud, maer niet minder door eene zuivere, natuerlyke en beschaefde tael aanbevelenswaerdig. (2)

(1) La Harpe, I. c. T. XIII. P. 3. L. 2. Ch. 5. Eichhorn, I. c. B. IV. s. 432. Bouterwek, I. c. B. V. s. 320. B. VI. s. 410.

(2) La Harpe, I. c. T. VII. P. 2. L. 2. Ch. 1. S. 1. T. XIII. P. 3. L. 2. Ch. 1. s. 1. Eichhorn, I. c. B. IV. s. 450. Bouterwek, I. c. B. V. s. 327. B. VI. s. 299.

Doch vooral op hunne kanselredenaers mogen de Franschen trotsch zyn. In Bourdaloue bewondert men naeuwkeurigheid en kracht van redenering; in Flechier eene nette, sierlyke voordragt; in Massillon, den Racine onder de redenaers, den hoogsten graed van beschaeftheid, keurigheit van uitdrukking, levendigheit van schildering, welluidendheit van volzinnen, zalving, roering; in Fénelon natuerlykheit en bevalligheit. Wat zal ik van Bossuet zeggen, dat groot vernuft, door niemand overtroffen? Even als Griekenlands grootste redenaer, bezit hy eenen geest, voor het groote, edele gestemd. Hy zoekt den hoorder niet te vermaken, maer te roeren, te verpletten. Hy stelt het mannelyke, deftige, krachtige boven het schitterende. Onverwachts treden de stoutste beelden op, door een' enkelen trek gemaeld. In meest alle zyne stukken ontdekt men den beschaefden, welsprekenden man; maer nergens zoo als in zyne overfraeije lykrede op de Koningin van Engeland, in die op de Hertogin van Orleans, vooral in die op den Prins van Condé, te regt als meesterstukken geroemd. Verhevenheit van gedachten, kracht van schildering, eenvoudigheid, natuerlykheit, vuer, hartstogtelykheit, met één woord, alles wat de welsprekendheit bevalligs en roerends heeft, vindt men daer in vereenigd. (1)

Na de genoemde kanselredenaers ontmoet men by de Franschen geene zoo uitstekende meer. Zy, die loffelyke melding verdienen, zyn Saurin, Bridaine, Poulle, de Neufville, de Beauvais en Maury.

In het vak van Akademische redevoeringen hebben

(1) Maury, I. c. T. I. p. 105. La Harpe, I. c. T. VII. P. 2. L. 2. Ch. 1. S. 3, 4. Siegenbeek, *Museum*, D. I. bladz. 163 enz.

Péllisson , Fontenelle , Racine , Bouffon , Guénard , d'Alembert , Thomas , Maury en La Harpe uitgemant.

Is er een land , alwaer de welsprekendheid heerlyk kon bloeijen , het is Groot-Brittanje. Het vrije staetsbestuer , aldaer plaets vindende , een stoute , verlichte geest , een oorspronkelyk karakter , eene byzondere gehechtheid aen het eigene , dit alles is zeker geschikt , om welsprekendheid aen te kweeken. Echter heeft dezelve aldaer geene buitengewoon hooge vlugt genomen

Wat er ook zy van de redenen , door Blair aengevoerd , (1) een groot beletsel is de natuerlyke aerd des volks , meer prys stellende op gezond oordeel en bondige redekaveling , dan wel op eene hartstogtelyke voordragt. Met dat al ontbreekt het niet aen voorname redenaers.

Groot waren de hindernissen , waer mede de staetkundige welsprekendheid een' geruimen tyd te wortelen had. Lang bestond het Engelsch Parlement , eer het zich zelve gevoelde , en zich deed gelden. Wentworth , Waller en Shaftesbury bragten daer toe het bunne by : zy voerden eene deftige tael. Walpole , Campbell , Chesterfield ; Hardwicke , spraken in eenen ernstigen , nadrukkelyken toon. Pitt , de oude , kenmerkte zich door diepe staetkunde , gloed van vryheidsliefde , en een' ronden , kernachtigen styl. Camden en Mansfield gaven aen duidelykheid , orde en netheid de voorkeur. Burke , de geesel der dwingelandy , zoo wel als der losbandigheid , was even scherpzinnig in het redekavelen , als vurig , onstuimig in het spreken. Meer bedaerdheid heerschte in de voordragt van Fox. Pitt , de zoon , evenaerde zynen vader in bondigheid en

(1) L. s. D. II. bladz. 104.

nadruk. Scheridan en Canning waren bevallige sprekers. (1)

In de geregtelyke welsprekendheid kunnen de Engelschen, behalve Camden, Mansfield en Erskine, geene mannen van byzondere talenten noemen.

Zy bezitten een groot aental van verstandige en doorwrochte preken, zoo als van Tillotson, Swift, Clarke, Sherlock, Atterbery en anderen; doch welke zich zelden boven den toon van naeuwkeurige en drooge redekaveling verheffen. Men oordeele dus over de onpartydigheid van Voltaire, wanneer hy Tillotson den verstandigsten en tevens welsprekendsten prediker van geheel Europa noemt! (2) Blair oordeelde anders over zyne landgenooten, daer hy zegt: « er zyn, zoo als het » my voorkomt, weinige kunsten, welke by ons verder » van de volmaektheid af zyn, dan de kunst van preken. » (3) Ook is hy opregt genoeg, den Franschen kanselredenaers den voorrang toe te kennen. Blair zelf, zeker de beste Engelsche kanselredenaer, en een groot kunstkenner, is meer wysgeer en bevallig spreker dan een nadrukkelyk, gevoelvol prediker. Drysdale, in andere opzichten voor hem moettende onderdoen, overtrof hem in zalving.

Wat de Duitschers betreft, zy, zoo wel voorzien van edele, groote vernuften, zyn, ten aenzien van uitstekende redenaers, middelmatig bedeed. De staetkundige inrigtingen, by hen in zwang, en de schriftelyke wyze van pleiten, onder hen gebruikelyk, bevorderden in geenen deele de welsprekendheid.

(1) Hegewisch, *Gesch. der Eng. Parlem. bereds.* Eichhorn, I. c. B. IV. s. 716. Bouterwek, I. c. B. VII. s. 439. B. VIII. s. 276, 442.

(2) *OEuvres*, T. XXX. pag. 291.

(3) L. c. bladz. 102.

Eene enkele lof- en gelegenheidsrede wordt met onderscheiding gedacht, zoo als van Gottsched, Gärtner, Gellert en Engel.

Meer heeft de kanselwelsprekendheid de aandacht getrokken. Reeds in de veertiende eeuw was Tauler een roerend prediker. Vader Abraham à *Sancta Clara* is tot op den huidigen dag wegens geestrykheid berucht. Aen Mosheim konit de eer toe, eenen beteren smaek op den kansel gebragt te hebben. Op de gronden, door hem gelegd, hebben Sack, Cramer, Jerusalem, Spalding voortgebouwd. Eene keurige voordragt ondersteunde hunne heldere begrippen. Zollikoffer, Marezoll, Teller en Ammon gaven in bondigheid en zuiverheid van tael aen niemand toe. Reinhard mag als voorbeeld van duidelykheid, tevens van netheid gelden. Natter, Herman, Draesecke, Schleyermacher, Ehrenberg en Eylert zyn beschaeft, leerryke predikers; maer hunne welsprekendheid is meer van de sierlyke soort, en moet, althans in zalving en roering, voor die der Fransche kanselredenaers wyken. (1).

Ook by de Denen vond de welsprekendheid geen' ryken oogst. Goede gelegenheidsredevoeringen werden onder anderen, door Jacobi, Vogelius, Abrahamson, Thaarup, Smith, Storm en Dichmann geleverd.

Als kanselredenaers worden Smith, Bastholm, Palludan, Treschouw, Clausen en Pavels geprezen. (2)

De Zweden hadden meer gelegenheid ter beproeving van de kracht des woords. Althans Gustaf Adolf en Gustaf III, gelyk mede Hópken, Tessin en Scheffer mogten als staetkundige redenaers lof behalen.

(1) Eichhorn, l. c. B. IV. s. 1031. Bouterwek, l. c. B. IX. s. 439. B. X. s. 391. B. XI. s. 50, 193. 529.

(2) Eichhorn, B. III. s. 821. B. IV. s. 1199.

De Akademie, aen den opbouw van tael, dichtkunst en welsprekendheid gewyd, schreef nu en dan eene lofrede uit; terwyl het Gustaef III, von Troil, Silverstolpe, Lehnberg en Oxenstiërna gelukte, den uitgelooften eereprys te winnen.

De prediktrant was veelal de aloude, gebrekkige. Eerst Lindblom en Lehnberg waegden het, daeraen een' meer beschaefden vorm te geven. (1)

Staan wy nu een' oogenblik stil by onze eigene landgenooten, en zien wy, wat zy in het vak van welsprekendheid geleverd hebben.

Ongetwyfeld zullen, tydens de worsteling met Spanje om vryheid en onafhankelykheid, onze staetsvergaderingen weergalmd hebben van deftige en roerende aanspraken, geschikt om het vuer van vaderlandsliefde op te wekken, en den landzaet tot volharding en heldenmoed aen te zetten. Maer te weinig daer van is tot ons gekomen; en vindt men al by Hooft verscheidene fraeije redevoeringen op naem van Willem I, Marnix de St. Aldegonde en anderen geboekt, men weet, hoe vele vryheden die Geschiedschryver zich, in navolging van Thucydides en Livius, te dien aanzien veroorloofd heeft.

In vervolg van tyd, toen de Noord-Nederlanden, tot eenen afzonderlyken staet gevestigd, zulk eene voorname rol op het tooneel der staetkunde vervulden, werden de openbare zaken meestal in geslotene vergaderingen en met te groote koelheid behandeld, om veel nadrukkelyks te mogen verwachten. Intusschen worden Oldenbarneveld, Hainsius, De Wit, Fagel,

(1) Eichhorn, l. c. B. IV. s. 1247. Meerman, *Bericht omtr. het Noord. van Europa*. D. II. bl. 132.

Slingeland, Van der Spiegel, de grootste staetsmannen hunner eeuw, ook als sprekers geroemd: mogten hunne aenspraken tot ons gekomen zyn!

Met de verandering van regeringsvorm op het einde der vorige eeuw, vond ook de welsprekendheid een ruimer veld. Inderdaed waren er onder de Volksvertegenwoordigers verscheidene redenaers, die met vuer en levendigheid het woord voerden. Het zy genoeg **Pieter Paulus, Vrede, Styl, Schimmelpenninck, Kantelaer en Vande Kastele** te noemen. Dat onze tegenwoordige Statenvergadering eene kweekschool van welsprekendheid is, behoeft geene herinnering. Elk uwer, **M. H.**, doet hulde aen een' **Hogendorp, Kemper, Van Alphen**, en andere zoo kundige als welbespraekte leden.

De Nederduitsche Regtsgeleerden zyn over het geheel meer vermaerd wegens hunne grondige kennis van het recht, dan wegens keurigheit van voordragt. Echter heeft **Van Middelgeest** in vroegere dagen, (1) vervolgens **Noordkerk**, (2) en hebben nog onlangs **Meyer** en **De Jong** getoond, dat zy met kracht en bevalligheid wisten te spreken.

In het vak der lof- en gelegenheidsrede is door de Nederduitschers veel schoons geleverd. Ik meen te kunnen volstaen, met my op die van **Kantelaer, Van Swinden, Vander Palm, Siegenbeek, Westerbaan, Van Hall, Van Capelle** en **Lulofs** te beroepen; stukken, welke allerwegen van eene deftige welsprekendheid blyken dragen.

Weinig trok men zich oudtyds de kanselwelsprekendheid aen. Een verkeerd begrip van Apostolische

(1) *Scheltema, Gesch. en letterk. mengelw. D. II. st. 3.*

(2) *Van Hall, Noordkerk besch. als Nederd. Reden. en Letterk.*

eenvoudigheid, het behandelen van Godsgeleerde twisten en schoolsche spitsvindigheden, meer andere toevalligheden, eenen goeden smaak vyandig, waren in den weg. Tot de uitzonderingen behooren Jan Brugman, een beroemd volksprediker van de vyftiende eeuw, van wiens begaefdheid in het spreken by een spreekwoord overig is; (1) voorts De Branden Vollenhoven, Moonen, Houbakker, Antonissen, kiesche en beschaefde predikers. Doch het was vooral in het laetste vierde gedeelte der vorige eeuw, en in onzen leeftyd, dat de welsprekendheid ook op den kansel veroveringen maekte. Hulshof had eene levendige en schilderachtige voordragt; Stuart boeide zyne hoorders door afwisseling en sierlykheid; Vander Roest en De Bast spraken met hartelykheid en zalving; Borger nam eene hoogere vlugt, en was tevens roerend. Vander Palm draegt te regt den naem van onzen grootsten kanselredenaer. Duidelykheid gepaerd met destigheid, hooge ernst, vuer, leven, kracht, kenschetsen zynen styl. Ik sprak nog niet van Clarisse, Siegenbeek, Dermout, Van Teutem, Van Hengel, Vander Hoeven, en andere nette redenaers, ware sieraden van den kansel.

Zoo heb ik dan, M. H., met u een zeer ruim veld doorwandeld, en, hoe zeer in het ruwe, een tafereel geschetst van de lotgevallen der welsprekendheid in onderscheidene tyden, en by de meest beschaefde volken.

Wanneer men nu met onpartydigheid het besluit opmaekt, dan bevindt men, dat, hoe veel lofs ook

(1) Le Long, *Beschr. van de Reform. der stad Amsterd.* bl. 356. Paquot, *Mém. pour serv. à l'hist. litt. des Pays-Bas.* T. X. p. 322.

sommigen redenaers der hedendaegsche volken toekome, en een enkel gezegd kan worden, den besten der Ouden op zyde te treden, de welsprekendheid nogtans, over het geheel, nergens de hoogte van haren ouden luister bereikt heeft. Ook valt het niet moeijelyk, met weinige woorden, op te geven, waer in het verschil tusschen de oude en nieuwere welsprekendheid bestaet. Gene is eenvoudig, natuerlyk, deze meer opgeschikt, gekunsteld; gene hevig, hartstogtelyk, deze meer koel en gematigd; gene overweldigt, verplet, deze doet zich bewonderen; gene komt, zonder omwegen, terstond tot haer doel, deze leidt langs behoorlyke velden; gene gelykt eenen sterk voortbruisenden stroom, welke alles medesleept, deze een zachtkabbelend beekje, dat kronkelend en bevallig henen glydt. (1) De Ouden alzoo zyn en blyven de volmaekste voorbeelden eener deftige, krachtvolle welsprekendheid. Hy, die daer in duerzamen roem wil verwerven, putte uit die bronnen; daer kan hy vinden het gene hy zoekt. Hoe veel ook de omstandigheden verschillen, nog altoos is er gelegenheid, om roem te behalen. Moge het ons maer niet ontbreken aen de noodige vlyt en oefening, zonder welke niemand het in eenige kunst verre brengen kan!

(1) Van Heusde, *Orat. de antiq. eloquent. cum recent. compar.* pag. 58.

REDEVOERING

OVER DE HULPMIDDELEN TOT WELSPREKENDHEID
BY DE OUDE EN DE NIEUWE VOLKEN.

Is het steeds een groot gebrek, de zaken met een eenzydig oog te beschouwen, en dus tot het eene of andere uiterste over te slaen; toegepast op de letteren, wetenschappen en kunsten, moet het vooral nadeelig werken, en den voortgang daarvan verhinderen. En toch is niets gemeener dan dat. Zoo zyn er, die het nieuwe ten koste der oudheid verheffende, op deze met een oog van verachting nederzien, als ware van haer weinig of niets te leeren. Daer en tegen zyn er, en wel in grooter getal, die, uit eerbied voor de oudheid, het nieuwe versmaden; terwyl zy al wat van de ouden komt, zelfs het middelmatige, bewonderen, voor goddelyk verklaren, ja als Godspraak vereeren. Wanneer het, by voorbeeld, de welsprekdhed geldt, wanneer er spraek is van redenaers, die met bevalligheid en nadruk het woord voeren, dan verwyst men ons steeds naer de ouden, als bezaten zy by uitsluiting al wat in dat opzigt edel en verheven mag genoemd worden. Wat meer is, men houdt het voor onmogelyk, hun in welsprekendheid naby te komen of te evenaren, en dat wel wegens de min gunstige omstandigheden, waerin de nieuwe volken te dien aenzien, by gebrek van genoegzame hulpmiddelen, zouden verkeeren. Waerlyk, geene aenmoediging voor hem, die lust mogt gevoelen, om het voetspoor der ouden te drukken!

By al den eerbied, welke wy voor de ouden hebben, hoe zeer wy hunne meesterstukken gaerne voor zoodanig

erkennen, en als voorbeelden ter navolging willen doen gelden, deelen wy toch die overdrevene geestdrift niet, dat wy hen by uitsluiting in het bezit der welsprekendheid zouden achten. Nog minder kunnen wy van ons verkrygen, den aengevoerden grond voor iets meer dan eene magtspreuk te houden; waervan het losse, by een onpartydig onderzoek, terstond in het oog valt.

Vermits het vormen van redenaers tot de taek behoort, welke my opgelegd is, en het voor de genen, die zich in de edele loopbaen der welsprekendheid willen begeven, niet onverschillig kan zyn, te weten, of zy al dan niet hun doel kunnen bereiken, zoo wil ik ter hunner aenmoediging, een zoodanig onderzoek tot het onderwerp myner redevoering maken. Ik zal spreken *over de hulpmiddelen tot welsprekendheid by de oude en de nieuwe volken.*

Hoe men ook over 's menschen natuer oordeele, hetzy men al dan niet haer overal en steeds dezelfde wane, het valt toch niet te loochenen, dat zy door uiterlyke omstandigheden verschillend gewyzigd wordt, en dat, naer mate deze gunstig zyn, ook de vorderingen in eene kunst mogen verwacht worden. Maekt men hiervan de toepassing op de ouden, zoo moet men erkennen, dat zy in dat opzigt allergunstigst bedeed waren. Inderdaed, alles werkté by hen mede, ter ontwikkeling van de kiem van het schoone en groote in het algemeen, en van de welsprekendheid in het byzonder.

Het is eene ware opmerking, reeds meermalen gemaekt, dat sommige luchtstreken, gelyk voor zekere gewassen en vruchten, dus ook voor zekere talenten gunstiger zyn, dan andere. Of leveren niet Frankryks zuidelyke streken smakelyker druiven en vygen, dan de

noordelyke? Zoo toonden de Atheners veel meer aenleg voor de fraeije kunsten, dan de Scythen. Zoo zyn de Sicilianen voor de toonkunst meer geschikt, dan de Laplanders (1).

Heerlyke streken, die van Griekenland en Italië, waer de mensch de reinste lucht inademt, hem een helder hemel toelacht, en de natuer zich in al hare weelde en pracht vertoont; waer de oranje- en citroenbloesems de liefelykste geuren verspreiden, de ceder, de cypres en olyf welig tieren, de olm en plataen eene verkwikkende schaduw aanbieden, krystallynen bronnen onophoudelyk wellen, eeuwig groen en berg en dal bedekt; waer het oog zich verlustigt in eene gedurige afwisseling van de schoonste gezigten, het oor gestreeld wordt door het gezang van gevleugelde woudbewoners; waer al wat leeft zich over zyn aenwezen verheugt, en alles tot levensgenot uitnoodigt. Wat wonder, zoo aldaer het bloed vlugger door de aderen stroomt, en ook de geest daarvan de werking ontwaert? Dit nu was het geval met de ouden, de Grieken, zoo wel als de Romeinen, van welke de eersten, met name de Atheners, door hun vindingryk vernuft, scherpste van geest, sterke verbeelding, fynen smaek en levendig gevoel uitstaken, de anderen, meer ernstig en deftig, die hoedanigheden wel in eene mindere, echter genoegzame mate bezaten, om te kunnen schitteren.

Wie nu zal twyfelen, of zulks by de ouden, ook ten aenzien van de kunsten, voornamelyk van de dichtkunst en de welsprekendheid, gunstig gewerkt hebbe? Trouwens, hun vruchtbaer vernuft stelde hen in staet tot het

(1) Fénelon, *Lett. à l'acad.* A, IV. Dubos, *Reflex. sur la poésie et la peint.* T. II. s. 15-19.

vinden van nieuwe denkebeelden, van fraeije, geestige wendingen, van sierlyke, bevallige omkleedsels. Door de kracht hunner verbeelding wisten zy hunne voordragt te verzinnelyken, terwyl zy van de natuer de keurigste vergelykingen, de levendigste schilderingen, de treffendste beelden ontleenden. Hun kiesche smaek leerde hun het ware schoone van het valsche onderscheiden. Hunne ziel, sterk getroffen door het grootsche en verhevene, uitte zich in den troon der hoogst mogelyke verrukking, en deelde haren gloed aen allen mede.

Doch, hoe gunstig ook door de natuer bedeed, zouden de ouden het in de welsprekendheid, zonder de hulp van de noodige kundigheden, nooit verre gebragt hebben. Gezond verstand en bondige gedachten waren, volgens hen, de bron, de ziel der welsprekendheid. (1) Daertoe eischten zy een' goeden voorraad van allerlei kundigheden, vermits de redenaer in het geval kan komen, over allerlei zaken te moeten spreken, en men niet wel kan spreken, ten zy over hetgene men wel weet. (2) Zoo, by voorbeeld, moest hy bedreven zyn in alle takken van wysbegeerte, in de natuer- en aerdrykskunde, in de kennis van 's menschen ziel, van hare neigingen, inzigten en hartstogten, in die der zeden, wetten instellingen en gebruiken. Hy moest een goed redeneerkundige zyn, grondig ervaren in de oudheid, in de geschiedenis, zoo wel algemeene, als byzondere, zelfs niet vreemd aen de dichtkunst. (3) Van dat alles maekte men dan ook byzonder zyn werk. Daerby wist

(1) Hor. *De art. poet.* V. 309. Cic. *Or.* XXI. *De Inv.* Lib. 1. C. 1. Quint. *Inst. Or.* prooem. 2 Lib. XII. C. 2.

(2) Cic. *De Or.* Lib. I. C. 6, 14, 16, 18. Lib. III. C. 14.

(3) Plato, *Phaedr.* Cic. *Or.* IV. XXXII—XXXIV. *De Or.* Lib. I. C. 5, 11, 16, 34. Lib. II. 16.

men van al die opmerkingen party te trekken, welke ter vorming en verfyning van den smaek konden bydragen, door de regels van het gezond verstand op de kunstgewrochten toe te passen. Men beoefende vlytig de redekunst; en, dewyl goede voorbeelden ook boven de beste voorschriften gelden, (1) zoo had men steeds het oog op de meest beroemde redenaers gevestigd. (2) Men bragt den jongen dagelyks na de markt, alwaer voor al het volk de pleidooijen en redevoeringen gehouden werden, om er de eerste redenaers te hooren spreken, en op te merken, hoedanig de uitdrukking, de houding, het gelaet en gebaer dier mannen waren, als zoo vele modellen, der navolging waerdig. (3)

Een ander veelvermogen middel tot welsprekendheid leverde den ouden hunne tael. Gelyk de vruchten in een' weligen, vetten grond beter tieren, dan in een' schralen, mageren, dus ook valt er van eene schoone, ryke, vloeiende tael meer party te trekken, dan van eene ruwe, arme, harde. De Grieksche tael nu is te regt beroemd om haren rykdom, hare buigzaamheid en vloeibaarheid; de Romeinsche, ofschoon minder buigzaam, om hare deftigheid, kracht en verhevenheid. Beiden kenmerken zich door de juiste bepaling van de maet der lettergrepen, door het volklinkende der woorden, door de aengename verscheidenheid van klanken, uitgangen en buigingen, welke de verschillende betrekking der woorden, hoe zeer van elkander gescheiden, zonder dubbelzinnigheid aanduiden; terwyl de vryheid van omzetting, om het hoofdonderwerp der rede te plaetsen,

(1) Quint. 1. c. Lib. II. C. 5.

(2) Cic. *De Or.* Lib. II. C. 21. Quint. 1. c. Lib. X. C. 4.

(3) Tacit. *Dial. de Or.* C. XXXIV.

waer het den meesten indruk maken of de welluidendheid het meest bevorderen kan, wel onder de grootste voordeelen gerekend mag worden : redenen genoeg, om die talen als zeer geschikte voertuigen, zoowel voor de welsprekendheid, als voor de dichtkunst, te houden;

Hierby kwam nog eene welluidende, levendige, hevige voordragt. Trouwens, de uitspraak der ouden had iets zangerings; hun gebaer was niet zelden geweldig, onstuimig. Men sloeg zich voor het hoofd, op de deijen, stampte met de voeten. (1) Om medelyden op te wekken, nam men zyne toevlugt tot tranen; of men liet den aengeklaegde, soms ook zyne kinderen, in diepen rouw en onder groot misbaer optreden. Hoe zeer moest dit niet op de zinnen werken! Die zelfde hartstogtelykheid vervoerde wel eens tot sterke, scherpe, bytende uitdrukkingen, ja ruwe uitvallen, welke niemand ergerden, wel een' ongemeenen indruk maekten.

Voeg daerby zoo vele roemryke herinneringen, gehecht aen de namen van eenen Miltiades, Themistocles, Leonidas, Phocion, Camillus, Fabritius, Regulus, Scipio en een aental andere groote mannen; aen de standbeelden, zegebogen, als zoo vele gedenkteeken van de edelste bedryven eens eerwaardigen voorgeslachts. Hoe zeer was dat alles niet geschikt, om den redenaer te ontvlammen!

Voorts ontbrak het den ouden niet aen gelegenheid ter beproeving van de kracht des woords. Een ruim veld daertoe werd door het gerigt verschaft. Zoo wel by de Grieken als by de Romeinen waren de wetten weinig, eenvoudig, algemeen, en hing de beslissing der gedingen veelal af van het gezond verstand en doorzigt der regters,

(1) Cic. *De Or.* Lib. III. C. 59. *Brut.* XXXVIII. LXXX. *Quint.* l. c. Lib. II. C. 13. Lib. XI. C. 3.

tot welke de pleiter zich onmiddelyk kon wenden. Over het geheel maekte hy ook meer werk van de redeneerkunde en de welsprekendheid, dan van de regtskunde. Zelfs kon hy te Rome in byzondere gevallen de hulp van kundige regtsgeleerden inroepen. (1) Hy behoefde dus alleen de hem aen de hand gedane wetten van pas by te brengen, en ze op eene wyze voor te dragen, als het meest geschikt was, om op de regters te werken. Daer en boven was het getal van regters doorgaens vry aanzienlyk, zoo dat het gerigt veel had van eene volksbyeenkomst, (2) op welke de welsprekendheid al haren invloed kon bezigen. Ook zag zy niet zelden hare pogingen met de schitterendste uitkomst bekroond. Wel is waer gaf haer misbruik aenleiding, dat zy en op Creta, en te Sparta, en te Athene, uit de gerechtshoven geweerd werd; (3) doch om weldra met te meer luister te schitteren. Of behooren niet de meesterstukken van Lysias, Eschines, Demosthenes en Cicero tot het gebied der geregte wyse welsprekendheid?

Nog ruimer veld voor de welsprekendheid vonden de ouden in den vorm van hun staatsbestuer. Is het eene juiste opmerking van Longinus, dat de vryheid groote vernuften vormt, daer zy den geest verheft, edele en grootsche gevoelens aenkweekt, en een' loffelyken nayver onderhoudt, vooral mag zy de voedster der welsprekendheid genoemd worden. Hooge, krachtvolle welsprekendheid tiert nergens beter, dan in vrije landen. (4) Waer het vernuft op de vryste wyze kan werken, de

(1) Cic. *De Or.* Lib. I. C. 87.

(2) Blair, *Less. over de Redek.* D. II. bl. 186.

(3) Sext. Emp. *Adv. Math.* II. Barthélemy, *Voy. du jeune Anach.* T. II. p. 17.

(4) Thomas, *Ess. sur les élog.* Ch. XXXV.

gewichtigste zaken behandeld worden, de kunst van spreken op de algemeene belangen invloed hebben, het grootste vermogen op anderen bekomen, en tot een werktuig van eerezucht en magt strekken kan, daer mag men verwachten, dat zy zich in al hare kracht ontwikkelen en den hoogsten trap bereiken zal.

Dat voorrecht nu genoten de ouden, en wel in de eerste plaats de Atheners, tydens de volksregering. Er heerschte by hen, nevens de volkomenste vryheid, ook de meeste geestdrift voor de gemeene zaak. Elk burger had deel aen het openbaer bestuur. De gewichtigste aangelegenheden van den staet werden in de openbare volksvergaderingen behandeld. Hier beraedslaegde men over de wetten, benoemde men de overheden, besliste men over oorlog en vrede. Alles hing af van de leiding des algemeenen gevoelens. Dit was het werk der redenaers, die hunne byzondere meeningen, neigingen en inzichten hadden, en ook zich zelve niet verloochenden: immers het woord baende den weg tot eer, gezag en fortuin. Wat wonder, zoo ieder alle krachten inspande, om door dat middel den meesten invloed te bekomen, en zynere party de zege te ontwringen, en zoo, te midden dier worsteling en woeling, de schitterendste talenten zich ontwikkelden? Zy bloeide ook heerlyk de welsprekendheid, zoo lang die orde van zaken duerde, en bereikte eene hoogte, welke wy ons naeuwelyks kunnen verbeelden. » De rykste belooningen van de magtigste vorsten, » zegt Blair, » zyn nimmer in staet geweest, » om zulk eene school van ware welsprekendheid » te stichten, als de gesteldheid der Atheensche Republiek van zelve had voortgebragt. » (1) Trouwens,

(1) Blair, l. c. D. II. bl. 69.

aen die school had men een' Pericles, Lysias, Eschines en Demosthenes te danken.

Het zelfde verschynsel had, by gelyke omstandigheden, te Rome plaets. Zoo lang de vryheid aldaer den hoofdtoon gaf, ontbrak het niet aen redenaers, die, door middel van spreken, invloed, magt en aanzien poogden te verkrygen, en, naer mate zy daer in slaegden, dat middel oefenden en volmaekten. (1) Getuigen Cato, C. Gracchus, Crassus, Antonius, Hortensius, en hy, wiens naem alles uitdrukt, wat in de welsprekendheid bevallig en grootsch mag genoemd worden, de nooit volprezen Cicero.

Van het verval der vryheid dagteekent zich het verval der welsprekendheid, zoo wel by de Grieken als by de Romeinen. Onder het bestuer van de grootste, vaek afschuwelykste, dwingelanden, van allen invloed beroofd, en tot een werktuig der laagste vleijery gebezigd, kon zy vermaken, maer niet ontvlammen. Zy verborg zich in de scholen, of in de enge perken der geregthoven. Die zelfde markt, te voren opgepropt met menschen van allerlei rang, waer de eerste redenaers zich onder gejuich en handgeklap eener ontelbare schare lieten hooren, was, volgens Tacitus, thans eenzaam, verlaten, doodsch; terwyl slechts hier en daer een enkel mensch naer den spreker stond te luisteren. (2) Eindelyk in spitsvindigheid ontaerd, geheel verzwakt, ontzenuwd, kromde de weleer zoo mannelyke welsprekendheid zich in het stof, en — verstomde. (3)

(1) Tacit. l. c. C. XXXVI.

(2) Tacit. l. c. C. XXXIX.

(3) Herder, *Over de oorz. v. d. verval. smaak*, bl. 102.

Wy mogen van de ouden niet afstappen, zonder ook met een enkel woord gewaegd te hebben van nog eene andere soort van gelegenheid welke zy tot spreken hadden, die namelyk, welke de lofrede hnn aenbood. (1) Het oogmerk moge daer by niet altyd edel en zuiver geweest, de poging wel eens geheel mislukt zyn, de stukken, door Pericles, Plato, Lysias, Demosthenes, Isocrates en Plinius geleverd, mogen ten volle aanspraak maken op eene vereerende onderscheiding.

Ziet daer, M. H. met vlugge trekken geschetst, wat by de oude volken medegewerkt heeft tot welsprekendheid. Zien wy thans, wat de nieuwe volken in dat opzigt bezitten.

Wat luchtstreek en haren invloed betreft, zal het wel geen betoog behoeven, dat de ouden niets vooruit hadden, vergeleken met hen, die nog dezelfde gewesten bewonen. Welke veranderingen ook aldaer gedurende den loop van zoo vele eeuwen voorgevallen zyn, het is steeds dezelfde weldadige natuer, welke zich allerwege vertoont. Nog altoos mag zuidelyk Europa op zyn' zachten, helderen hemel en de bekoorlykste streken roem dragen. Ook zien wy niet, dat een Camoëns, Cervantes, Calderon, Lope en Vega, Dante of Tasso by de ouden in vindingrykheid van vernuft, in kracht van verbeelding, in levendigheid van gevoel te kort schieten. Slechts de bewoners der meer noordelyke gewesten zyn min gunstig bedeed. De koude, dikke, vochtige lucht maekt aldaer de lichamen koeler, trager, meer geschikt voor nasporingen, welke vlyt en bedaerdheid vereischen, dan

(1) Quint. l. c. Lib. III. C. 4, 7.

voor gewrochten, waer by het vooral op vernuft, verbeelding en gevoel aenkomt. (1) Doch men overdryve dit niet, of men zal door menig kunstgewrocht gelogenstrafft worden. Ook de felste koude deed de dichtader der Yslanders niet bevrozen. Wie bewondert niet den ryken aenleg van den Schotschen Bard? Wie zal Shakespear en Milton een stout, oorspronkelyk vernuft betwisten? Worden wy niet by Klopstock, Schiller, Göthe, by Vondel, Helmers en Bilderdijk op keur van schilderingen en vergelykingen onthaeld, welke van de weelderigste verbeelding getuigen? Evenmin ontbreekt het aen roerende plaetsen, alle het kenmerk dragende eener sterk bewogene en in vuer gezette ziel. Met zulk een' aenleg valt er ook voor de welsprekendheid niet te wanhopen. Zy moge, over het geheel, minder levendig zyn, dan die der ouden was : ook dat mindere heeft zyn voordeel. Immers groote levendigheid van vernuft ontaerd't al ligt in spitsvindigheid; eene weelderige verbeelding leidt niet zelden tot overdaed, gezwollenheid en winderigheid; ligte aendoenlykheid treed ras buiten het spoor, waer van de oostersche voortbrengselen maer al te veel blyken dragen. Aen den anderen kant, daer men meer prys op bondigheid van rederekaveling stelt, legt men zich ook meer op naeuwkeurigheid van denken toe; men maekt vooral zyn werk van overtuigen, en wekt niet eer de hartstogten op, dan na dat het verstand voldaan is. Moet men in vuer en drift voor de ouden onderdoen, men wint het van hen in meerdere kieschheid, regelmatigheid, net-

(1) Macquet, *Over de voortreffelykh. der oude en hedend. poët.*
N. Bydr. D. II. bl. 86.

heid en beschaefdheid. Daer en boven » zyn er, » volgens de opmerking van Quintiliaan, » verscheidene soorten » van welsprekendheid, en heeft elke soort, wanneer zy op zich zelve goed is, haer gebruik.» (1) Zy nu is goed, wanneer zy met den aerd der hoorders overeenkomt, en zich naer hunne behoeften schikt, dat is, op zulk eene wyze zich uite, als waer door haer oogmerk het best kan bereikt worden.

Verre van ons, dat wy den ouden een' grooten voorraad van allerlei kundigheden zouden willen ontzeggen! Met dat al meenen wy hun geen onregt te doen, door te beweeran, dat zy, althans in dat opzigt, niet met de nieuwe volken mogen worden vergeleken. En geen wonder, daer de menschelyke geest, door opmerking en waerneming, gedurende zoo vele eeuwen, steeds is vooruit gegaen, de wereld meer open ligt, de verstandhouding tusschen de onderscheidene volken, dus de onderlinge mededeeling der gedachten, veel gemakelyker is geworden, dan oudtyds kon plaets hebben; terwyl de drukkunst de hulpmiddelen tot geleerdheid, vroeger schaersch, als in het oneindige uitgebreid en onder het bereik van het algemeen gebragt heeft. Het oorspronkelyk vernuft moge daer by meer verloren dan gewonnen hebben, zekerlyk heeft het op de wetenschap en de verfyning van den smaak gunstig gewerkt. (2) Hoe groot zyn niet de vorderingen, in de wis- natuer- sterre- schei- ontleed- en aerdrykskunde gemaekt! Welke uitbreiding hebben niet de staetkunde en wysbegeerte, vooral de redeneer- en zedekunde, ondergaen! Welk een licht heeft zich niet

(1) Quint. l. c. Lib. XII, C. 40.

(2) Blair, l. c. D. III. bl. 9.

over de god- en regtsgeleerdheid verspreid! Zelfs de regelen van het schoone zyn nader getoetst en ontwikkeld geworden. De werken van smaak kenschetsen zich door meerdere regelmatigheid, naeuwkeurigheid, verscheidenheid van karakter-schildering, voor al door meerdere waarschylykheid en welvoegelykheid. Ook de voorbeelden, waer op de ouden zoo gaerne het oog vestigden, doch welke niet altoos onder hun bereik waren, zyn thans in aller handen.

Vonden de oude volken een allersgeschiktst werktuig tot welsprekendheid in hunne tael, te dien aanzien hebben de nieuwe volken minder stof tot roem. Geene der hedendaegsche talen kan gezegd worden, de verhevenheid en vloeibaerheid der Grieksche of de deftigheid en kracht der Latynsche tael te evenaren. Zy gevoelen zich allen bezwaerd door den langwyligen nasleep van voorzetsels en hulpwoorden, welke zy verplicht zyn, ter aenduiding van de verschillende betrekking der woorden, te bezigen, en welke, telkens wederkeerende, den styl belemmeren, als mede de voorstelling verzwakken. Zy missen die aengename verscheidenheid van klanken, ontstaende uit de langheid der woorden en de verwisseling van uitgangen en buigingen, aen het Grieksch en Latyn eigen. Het gevolg hier-van is eene meer of min bepaelde woord-schikking, welke of in het geheel niet, of slechts ten deele, eene zoodanige omzetting gedooft, als meest geschikt is, om den nadruk en de welluidendheid te bevorderen. (1) Daer en tegen kan het ook niet ontkend worden, dat juist daer door die talen in eenvoudig-

(1) Cambell, *The philos. of Rhet.* T. II. p. 422. Blair, l. c. D. I. bl. 194.

heid, gemakkelykheid, duidelykheid en naeuwkeurigheid gewonnen hebben : inderdaed groote, onschathare voordeelen, welke, voor al by de mondelyke voordragt, in het oog vallen. Ook heeft er tusschen die zelfde talen een aenmerkelyk verschil plaats. Of roemt men niet de Spaensche tael om hare deftigheid, de Italiaensche om hare meerdere losheid en wel-luidendheid, de Fransche om hare sierlykheid, de Duitsche en Engelsche om haren rykdom? En wie, die onze moedertaal kent, zal haer zyne schatting onthouden? Zy is edel, deftig, gespierd, juist en naeuwkeurig, en weet de denkbeelden, met der zelve fynste schakeringen, eigenaerdig uit te drukken. Zy is ryk, ryker welligt, dan eenig andere levende taal, in oorspronkelyke, keurige, veelbeteekenende, sierlyke en schilderachtige uitdrukkingen of zegswyzen; welke ter verfraeiing en vereffing eener rede zoo veel bydragen; terwyl zy haren rykdom, door middel van zamenkoppeling, onbepaald uitbreidt. Zy mogen minder los zyn, dan de meer zuidelyke talen, zoo dikwyls het te pas komt, laet zy zich tot het zachte en teedere, zoo wel als tot het sterke en grootsche, buigen. Zy vergunt boven de meeste nieuwe talen, vryheid tot omzetting, waer door zy den redenaer zeer te stade komt, om zyne gedachten op het levendigst en treffendst te kunnen voordragen. Met één woord, zy bewyst, by het behandelen van allerlei onderwerpen, vooral waer het op deftigheid, bondigheid en nadruk aenkomt, de gewigtigste dienst. (1).

(1) Zie myne redevoering over het beoefenswaerdige der N. taal, zoo om haer zelve, als om hare voortbrengselen. Redevoeringen en Verhandelingen, D. I. bl. 12.

Over het geheel kenmerkt zich de uiterlyke voordragt der nieuwe volken door meer bedaerdheid. Doch dit is geen verlies, wel winst. De meer levendige, harstogtelyke voordragt der ouden was bestaenbaer met hunne zeden, maer zou het niet met de onze zyn, slechts op het tooneel geduld worden. Het geen oudtyds aen den redenaer behaegde, zou thans mishagen; het geen oudtyds ten goede werkte, zou thans ten kwade werken, ja aen bespottling prys geven. Andere tyden, andere volken, andere zeden. Het zelfde zy gezegd van de overige vryheden, door de ouden genomen. Zy mogten dit kracht en stoutheid noemen; by ons zou het niet anders dan onstuimigheid zyn. Onze meerdere kieschheid dult zoo iets niet. Zy eischt van den redenaer, dat hy zich zelve beheersche, nimmer zyne achtbaerheid verloochene, en steeds het betamelyke in het oog houde.

Hadden de oude volken hunne roemryke herinneringen, welke den redenaer konden ontvlammen, ook de nieuwe volken hebben de hunne. Om van de Franschen, Engelschen en Duitschers niet te gewagen, bepalen wy ons slechts tot de Nederlanders. Wie herinnert zich de namen van een' Civilis, Beyling, Vander Werf, Claassens, Maurits, Frederik Hendrik, Piet Hein, Van Galen, Tromp, De Ruiter, en denkt niet aen een aental feiten; welke hem in de schoonste dagen van Griekenland en Rome terug verplactsen? Wien zwelt niet de borst, als hy by de prachtige gedenkteeken toeft, door een dankbaer vaderland ter eere van sommigen gesticht, en welke den naem dier helden, te gelyk met hunnen

roem, tot het laetste nageslacht zullen overbrengen? En de redenaer zou daer by koel en gevoelloos kunnen blyven? Hy zou daer van geene party trekken, ter verlevendiging zyner voordragt?

Minder gunstig voor de welsprekendheid is by de nieuwe volken de gelegenheid, welke het gerigt aanbiedt. Het spreekt van zelf, dat daer, waer de pleidooijen schriftelyk gevoerd worden, gelyk by de Duitschers het geval is, de welsprekendheid allen toegang mist. Doch ook by die volken, welke de mondelyke voordragt behouden hebben, mist de pleiter die voordeelen, welke oudtyds tot den bloei der geregtelyke welsprekendheid ongemeen veel hebben bygedragen. Het komt thans meer op de kennis der wetten, dan op de kunst van spreken aen. Het grooter getal van wetten, keuren, gewoonten, bescheiden, een ingewikkelder stelsel van regtsgeleerdheid, eischen bykans al den tyd van den pleiter, zoo dat hy weinig aen zyne voordragt kan te koste leggen. Ook spreekt hy niet tot eene talryke, gemengde vergadering, vathaer voor allerlei indruksele, maer tot weinige regters, achtbare, bedaerde mannen, die den pleiter met koelheid aenhooren, zelfs tegen hem op hunne hoede zyn. (1) Daer en boven, binnen den kring van wetten en instellingen bepaeld, heeft hy zelden gelegenheid, om eene hooge vlugt te nemen, om aen zyne verbeelding den vollen teugel te vieren, of op de hartstogten te werken. Onze balie-welsprekendheid is over het geheel van een' bedaerden, ingetogen aerd, hare hoofdzaak overtuigen, hetgene waer en regt is bewyzen. Hier uit volgt niet, als zou zy nu en dan

(1) Blair, l. c. D. II. bl. 406, 488.

geen' hooger toon mogen aenslaen. Nog altoos worden de teederste belangen der menschheid behandeld. Welk pleiter zou koel blyven, wanneer het de fortuin, de eer, het leven van een' natuergenoot geldt? Ook kunnen de pleitredenen van een' Patru, Le Normant, Cochin, d'Aguesseau, Dupin, Berryer, Hennequin by de Franschen, van Erskine, Mackintosh, Curran, Phillips by de Engelschen, van Van Middelgeest, Noordkerk, Meyer, De Jong by de Nederlanders getuigen, hoeveel gelegenheid tot eene deftige, nadrukelyke welsprekendheid de pleitzael nog heden aanbiedt.

Eene staetsinrigting, zoo gunstig voor de welsprekendheid, als die van Athene en Rome, tydens het volksbestuer, zal men te vergeefs by de nieuwe volken zoeken. De meeste regeringen, willekeurig van aard, gunden het volk geene inzage in de openbare zaken. De gansche magt berustte in de handen van éénen, of van zeer weinigen. De menigte had blindelings te gehoorzamen; de volksstem, zoo zy zich al eens deed hooren, gold niets; de kunst van spreken, uitgesloten van alle openbare handelingen, en zonder den minsten invloed, had geen doel, en bleef dus onbeoefend. Alles werd in het geheim, in de kabinetten der vorsten, afgehandeld. De zoogenaemde staetsvergaderingen waren meest al louter statige byeenkomsten, en misten alle werking naer buiten. Doch, eene orde, zoo weinig strokende met de volksbelangen, kon, by den voortgang der beschaving, niet langer bevallen, en het gevoelen, dat het volk niet in naem, maer met der daed vertegenwoordigd moest worden, won meer en meer veld. Aen Groot-Brittanje behoort de eer, van het eerst behoefte aen een meer vry

staatsbestuur gevoeld, aan zyn parlement meer werkdadigheid gegeven, en dus der welsprekenheid een tooneel, harer waardig, geopend te hebben. De groote staatsomwenteling van Frankryk op het einde der vorige eeuw, hoe verderfelyk ook in velerlei opzigt, had althans dit goede, dat zy het beginsel van volksvertegenwoordiging huldigde, en ter ontwikkeling van talenten de schoonste gelegenheid aanbodt. Het zelfde had vervolgens plaets in de Nederlanden.

Intusschen verschillen de omstandigheden te zeer van die der ouden, om voor de welsprekenheid gelyke uitkomsten te kunnen verwachten. Nergens kan zy een zoo veel vermogend werktuig van macht en eerzucht verstrekken, nergens een zoo onbepaalden invloed op de openbare zaken oefenen. Niet zelden heeft de invloed der staatsdienaers de overhand; gelyk dan ook over het geheel eene meerdere belangstelling in bondigheid van redekaveling eene meer koele voordragt met zich voert. Met dat al worden door de volksvertegenwoordigers de gewigtigste en dierbaarste belangen van het vaderland behandeld, welke, althans somtyds, eene vurige, levendige voordragt moeten uitlokken. Dan, wanneer het tydelyk geluk van duizende ja millioenen zielen van de te beramsne metregelen afhangt, of als de slagtoffers van geweld luide klagten aenheffen, wat wonder, zoo alsdan de welsprekendheid eene uiterste poging waegt, met de meest treffende wapens optreedt, en zich in al haren gloed vertoont? Inderdaed, het heeft dan ook by de nieuwe volken, voor zoo verre zy in het bezit van het onwaardeerbaar voorregt eener volksvertegenwoordiging zyn, niet aan wegslepene, zelfs nadrukkelyke, staets-

redenaers ontbroken. Te regt roemen de Engelsen op hunnen Pit, den oude, zoo wel als den jonge, op hunnen Fox, Burke, Sheridan, Erskine, Canning, dus ook de Franschen op hunnen Mirabeau, Vergniaud, Maury, Constant, Foy, Royer-Collard, Chateaubriand. En de Nederlanders, hebben zy niet gelyke reden, om zich op hunnen Schimmelpenninck, Kantelaar, Van Hogendorp, Kemper en Luzak te verheffen?

Thans blyft de vraeg nog over, of de nieuwe volken eene gelegenheid tot spreken bezitten, gelyk aen die, welke de lofredede den ouden aanbod. Doch niemand zal hier aen twyfelden, die zich de veelvuldige hoorzalen, allerwege bestaende, en aen het houden van lofrededen of plegtige re-levoeringen gewyd, vertegenwoordigt, of een' blik werpt op de stukken, welke men daer aen heeft te danken. Daer onder moze vry wat midlelmatigs voorkomen, het ontbreekt ook niet aen kunstgewrochten van de edelste soort, en welke, zoo min in netheid als sierlykheid, voor de beste lofredede der ouden behoeven te wyken. Onder de stukken, door Muretus, Hemsterhuis, Schultens, Ruhkenius, Rau, Thomis, Maury, Kantelaar en Vander Palm geleverd, vindt men proeven van ware, mannelyke welsprekendheid.

Tot hier toe spraken wy van gelegenheden, den ouden met de nieuwe volken gemeen, thans moeten wy nog van eene geheel byzondere gelegenheid ter beproeving van de kracht, des woords gewagen, den ouden onbekend, en den nieuwen al'een eigen: gy gevoelt, M. H. dat ik die gelegenheid bedoel, door het eerwaardig predikambt verschaft. Aen deze echt Christelyke instelling had de welsprekendheid het te danken, dat zy, toen zy en by de Grieken en by de Romeinen deerlyk vervallen was, het hoofd weder

opbeurde, en met nieuwen glans schitterde. » Neen, » zegt Schott, » de welsprekendheid is niet met de » Grieksche en Romeinsche vryheid te gronde gegaen. » Slechts van vorm is zy veranderd, en hare aardsche » roeping met eene hemelsche verwisseld, door het » Christendom en de stichting der Christelyke kerk » haer aangewezen. Een bekoorlyker veld tot de vryste » ontwikkeling harer krachten kon de welsprekendheid » onmogelyk vinden, dan haer de heilige werkkring » des openbaren leeraers van 's Heilands Evangelie » aenbiedt. Eene hoogere wyding kon zy niet ont- » vangen, dan haer de geest des Christendoms waer- » borgt.» (1)

Inderdaed, welk eene schoone gelegenheid tot welsprekendheid verschaft niet die instelling! Een prediker heeft veel in zyn voordeel. Hy spreekt door- gaens niet tot weinige hoorders, maer tot eene talryke vergadering, waer van elk lid het oog op hem gevestigd houdt, als aen zyne lippen hangt, elk woord met stillen eerbied opvangt, en tot zyn hart laet doordringen. Wat wonder, zoo dien aanblik reeds hem een' hoogen graed van warmte schenkt? Voorts spreekt hy tot eene gemengde schare van menschen, tot jongen en ouden, ryken en armen, beschaefden en onbeschaefden, naer wier behoeften hy zich kan schikken. Ook heeft hy niet te vreezen, dat iemand hem in de rede zal vallen, noch behoeft hy bedacht te zyn op onverwachte tegen- werpingen. Hy kan zyne stoffe naer goedvinden kiezen, en op zyn gemak bewerken. En dan welke stoffen! Zy overtreffen allen in waerdigheid en gewigt. Elk stelt er belang in, daer het elks belang geldt. Of kan er iets gewigtiger zyn, dan God, de Heiland, de zegen, door hem verspreid, de troost des Evangelies,

(1) Schoti, *Theor. der bereds.* Th. I. s. 287. Van Hengel, *Orat. de relig. Christ. discipl. verae ac nativ. eloq. uberrima nat.*

de ydelheid van het aedsche, het graf, de onsterfelykheid, de hoop des wederziens, de heerlykheid der toekomst, de mensch, met zyne hartstogten, wederwaardigheden, pligten, zwakheden, de deugd in al hare schoonheid, de ondeugd in al hare verwoestingen? Zouden zulke verhevene stoffen, welke 's menschen eeuwige belangen raken, minder voedsel voor de welsprekendheid bevatten, dan zyne tydelyke belangen aen Demosthenes of Cicero verschaffen? Zoo eenigen, dan zyn zy geschikt, om den geest de verhevenste gedachten in te geven, om de verbeelding te ontvlammen, om het gevoel gaende te maken, om gloed en leven aen de voordragt te schenken, en deze tot den toon der hoogste verrukking te stemmen. Wel is waer, missen die stoffen het belangwekkende der nieuwhed; zy zyn, door veelvuldige behandeling, als het ware, gemeen geworden, en loopen veelal over stellige of afgetrokkenē zaken; (1) doch voor hoe groote verscheidenheid zyn zy niet vatbaer; terwyl het den bekwamen redenaer niet moeijelyk valt, daer aen zulke wendingen en kleuren te geven, dat zy de aendacht boeijen, de verbeelding en het hart ten sterkstē treffen.

Doch waertoe meer woorden gebezigd, daer het niet ontbreekt aen voorbeelden? Of heeft ooit iemand met meer waardigheid, kracht en zalving gesproken, dan de Heiland zelf? Welk een wegslepend, overredend spreker was niet de Apostel Paulus? Hebben Basilius, Joannes, bygenaemd Guldenmond, Gregorius van Nazianze, Ambrozius, Leo, ook niet als kanselredenaers onsterfelyken roem verworven? Dus ook schitteren Bourdaloue, Bossuet, Massillon, Flechier, Fénelon, Saurin, als sterren van de eerste grootte aen der Franschen kerkhemel. Minder vurig, echter bondig, verstandig, leerryk zyn de Engelsche kansel-

(1) La Bruyère, *Caract.* Ch. XV.

redenaers, met name Clark, Barrow, Atterbury, Blair, Sherlock, Chalmers. By de Duitschers ontmoeten wy voortreffelyke predikers in Jerusalem, Reinhard, Zollikofer, Marezoll, Draseke, Eylert, Ehrenberg, Natter, Mutschelle; tegen over welke de Nederlanders hunnen Vollenhove, Hulshoff, Van der Roest, Stuart, Borger, Van der Palm en Dermout mogen stellen.

Het besluit alzoo is : de oude volken bezaten veel, dat tot welsprekendheid medewerkte; doch ook de nieuwe zyn in dat opzigt niet misdeeld. Moeten zy al in het eene of andere voor de ouden onderdoen, ook zy hebben hunne byzonderheden, waerin zy het van de ouden winnen. Er staet dan voor de welsprekendheid nog een ruim veld open, waer op zy grooten roem behalen kan. Nog kan zy een veel vermogend werktuig zyn, en aen het menschdom de gewigtigste dienst bewyzen. Nog kan zy zich met waardigheid bewegen, in vollen glans optreden, treffen, roeren, wegslepen. Nog ontbreekt het niet aen hulpmiddelen : moge het slechts niet aen moed en lust ontbreken! Daerom, o edele jongelingen! moed gevat, en met lust de handen aen het werk gelegd. Dat geene moeijelykheden u afschrikken. Eene onvermoeide vlyt komt alles te boven. Ook de ouden hebben hunne moeijelykheden gehad, en zich den zwaersten arbeid getroost. Het is alzoo, dat zy geworden zyn, die gy in hen bewondert, en nog het laetste nageslacht in hen bewonderen zal. Treedt, op het voetspoor van die doorluchtige voorgangers, onbeschroomd de loopbaen binnen, aen wier einde de lauwerkrans zich vertoont. » Het is een edele » wedstryd, » zegt Longinus, » met de grootste vernuften om de kroon der overwinning te kampen, » en zelfs niet schandelyk, zoo men al in dien stryd » voor hen moet wyken. » (1).

(1) Long. l. c. C. XIII.

VERHANDELING

OVER DE AENSPPRAEK VAN BISSCHOP FLAVIANUS
AEN KEIZER THEODOSIUS.

Is het reeds eene groote kunst , zich dus uit te drukken , dat men niet slechts wel verstaen , maer ook met vermaek gehoord wordt ; nog grooter kunst is het , zyne voordragt dus in te rigten , dat men het meeste vermogen op anderen bekomt ; dat men , overeenkomstig zeker doel , hunne dryfveren tot handelen in beweging brengt , en hunne gemoedsneigingen leidt ; dat men hen verrukt , wegsleept , ontvlamt , treft , roert en schokt . Hier in bestaet de ware kracht der welsprekendheid ; dit verzekert haer het onbepaaldst gebied ; dit maekt hare zege volkomen .

Met dat al wordt die zege hoogst zelden behaald . Het gene Cicero van den redenaer Calidius getuigt , is op de meeste redenaers toepasselyk . Van de drie zaken , waer in de kunst van wel te spreken bestaet , bezitten zy de twee eersten by uitstek : zy weten de zaken zeer goed op te helderen , en de hoorders te vermaken ; maer wat betreft het derde vereischte , waer op het boven al aenkomt , en het welk het meest vermag , dat van roeren en opwekken , ontbreekt hun geheel . (1) En geen wonder ! Inimmers , gelyk Quintiliaen reeds heeft opgemerkt , kan ook een middelmatig vernuft , met behulp van lessen en ondervinding , het in beide eerste deelen verre brengen ; maer zyne hoorders te verrukken , weg te slepen , te ontvlammen , te ontroeren , daer toe wordt een buiten-

(1) Cic. *Brut.* C. LXXX.

gewoon vernuft vereischt, dat zich slechts zelden voordoet. (1)

Zoo groot als de kunst, zoo zeldzaam als de gave van roeren is, zoo zeer stygt hare waarde, en te meer zal men die stukken bewonderen, waer in men haer ziet doorstralen.

Ik ga u, M. H. een zoodanig stuk voorhouden. Wel ligt denkt iemand uwer, dat het ontleend zal zyn uit deze of gene redevoering van Demosthenes of Cicero. Doch neen: hoe zeer ook hulde doende aen de kracht van tael dier talentvolle redenaers, die door alle eeuwen als eerste meesters in de kunst zullen gelden, zal ik echter noch van hen, noch van iemand hunner eeuw het onderwerp myner rede ontleenen. Het behoort tot een' veel lateren tyd, toen, zoo wel te Athene, als te Rome, ten aenzien der welsprekendheid, een verbasterde smaak heerschte; en, om uwe verwondering nog meer te doen stygen, de redenaar, dien ik voor u wil laten optreden, is een zwakke grysaerd, en dat wel een bediener van de Godsdienst. Kort om, het stuk, dat ik tot stoffe myner verhandeling gekozen heb, is de zoo roerende aanspraak tot keizer Theodosius gerigt, door den beroemden kanselredenaar Joannes Chrysostomus, bisschop Flavianus toegekend alsmede opgeteekend, en waer in trekken voorkomen, eenen Demosthenes en Cicero waardig. Na het gene aanleiding tot die aanspraak gegeven heeft, kortelyk vermeld te hebben, ga ik het schoone en doeltreffende er van ontvouwen,

De aanleiding tot de aanspraak van bisschop Flavianus was het oproer, in den jare 387 te Antiochië in Syrië

(1) Quint. *Inst. Or. Lit.* VI. C. 2.

ontstaen. Om in de kosten van een byzonder prachtig feest, en in andere openbare noodwendigheden te voorzien, had men zyne toevlugt genomen tot het heffen van eene buitengewone schatting. Zoo als doorgaens het geval is, werden eerst daer over luide klagten aengeheven; voorts kwam het tot dadelykheden. Het gemeen, wanneer het uitspat, aen een hollend paerd gelyk, vloog naer de openbare badplaets, en bedreef er balddadigheden. Van daer zich naer het geregtshof begevende, brak het hek en deuren aen stukken, en wierp steenen naer de geschilderde afbeeldsels der keizers. Vooral woedde men tegen de metalen standbeelden van Theodosius, van zyne beide zonen Arcadius en Honorius, van 's keizers vader en van de overledene keizerin Flaccilla, als welke met koorden omvergetrokken, verbryzeld en langs de straten gesleept werden. Ook had men het op de woningen van byzondere personen gemunt, en stak men werkelyk die van een' der aenzienlykste burgers in brand. De gewapende magt rukte aen, en deed zich gelden; de landvoogd verscheen, sprak de menigte nadrukkelyk aen, en zy ging uit een. (1)

Gelyk na een' hevigen storm, ontstond nu ook eene doodsche stilte. Men dacht over het gepleegde na, zag, het euvele daer van in; men kende den driftigen opbruissenden aerd des keizers, (2) en beefde voor den geweldigen man. Ook bleven de gevolgen niet achter. Zoo laf als de overheden zich in den beginne gedragen hadden, zoo yverig waren zy nu, om de schuldigen op te sporen en

(1) Liban. Or. II. *ad Theod.* p. 407. Or. in *Elleb.* p. 526.

(2) Ambr. *Epist.* Lib. VIII. Ep. 59.

ten strengste te straffen. (1) Dit joeg den overigen burgers, zelfs den niet schuldigen, de vrees in het hart. Ook liepen er allerlei beangstigende geruchten door de stad, dat er krygsvolk zou afkomen, om haer te plunderen, te verbranden, te sloopen, en al de burgers, althans de voornaemste, te dooden. (2) Elk was dus bedacht op zelfbehoud. Duizenden, ook van de aenzienlyksten, verlieten de stad, namen de vlugt naer de naburige steden, of naer het land, of naer het gebergte, of verborgen zieh in de bosschen, woestynen en spelonken. Het anders zoo volkryke Antiochië scheen ontvolkt te zyn; terwyl zy, die moeds genoeg hadden om te blyven, zich, uit vrees voor vervolging, schuil hielden. Zelfs de winkels en de scholen waren gesloten. (3) Slechts de kerken werden meer dan te voren bezocht, vooral die kerk, alwaer Joannes Chrysostomus predikte, en zyn best deed, om de ter neer geslagenen op te beuren, te troosten en tot bekeering op te wekken. (4) Inderdaed, die voorzorg was niet ontydig. De keizer, van het voorgevallene onderrigt, ontstak in hevigen toorn, en wilde zich strengelyk wreken. In de eerste drift zou hy zelfs tot het verderf der geheele stad, met hare inwoners, besloten hebben. (5) De drift bedaerde; doch nu moesten de badplaetsen, de renbaen en de schouwburg gesloten worden. Antiochië

(1) Chrys. *Ad pop. Ant.* Hom. III. p. 45. Liban. Or. I. *ad Theod.* p. 597.

(2) Chrys. l. c. Hom. XII. p. 124. Hom. XVII. p. 171. Liban. Or. I. *ad Theod.* p. 538. Or. II. *ad Theod.* p. 407.

(3) Chrys. l. c. Hom. II. p. 21. Hom. XIII. p. 133. Hom. XVII. p. 173. Liban. Or. I. *ad Theod.* p. 402. Or. *in Elleb.* p. 327.

(4) Chrys. l. c. Hom. II. p. 24. Hom. IV. p. 49.

(5) Chrys. *In Col.* III. Hom. VII. p. 373. *Ad pop. Ant.* Hom. XXI. p. 214. Theod. *Hist. Eccl. Lib.* V. C. 20.

werd vervallen verklaerd, onder andere voorregten, ook van den rang van hoofdstad, zelfs van den naem van stad, en, als een vlek, aen het naburige, steeds afgunstige, Laodicea onderworpen. Bovendien wilde Theodosius een naeuwkeurig onderzoek naer de schuldigen gedaen hebben, en zond daertoe werkelyk twee gevolmagtigden, den veldoverste Ellebichus en den hofkanselier Caesarius, af. (1)

Terwyl men nog, van dat alles onbewust, in de pynlykste angst en onzekerheid verkeerde, en de geheele verdelging der stad te gemoet zag, begaven zich eenigen van de voornaemste burgers tot den bisschop en patriarch Flavianus, met de bede, dat hy naer den keizer mogt gaen, ten einde deszelfs billyken toorn te stillen. Trouwens, van oudsher werden de bisschoppen als voorspraken der bedrukten en als bemiddelaers tusschen de zwakkeren en sterkeren beschouwd; terwijl niet zelden een gewenschte uitslag hunne poging bekroonde. De kerkvoogd had meer dan ééne reden, om zich aen dien last te onttrekken. Hy was hoog bejaard, van een zwak gestel, de afstand groot, het jaergety ruw, de reis moeiljelyk. Daer en boven naderde de vasten, als wanneer een bisschop zich niet ligtelyk van zyne kudde verwyderde. Ook verkeerde 's bisschops eenige, teedergeleefde zuster in een' bedenkeljyken staet. Maer het heil zyner kudde boven alles stellende, trotseerde hy alles, en spoedde zich, met jeugdig vuer beziel, en door de liefde als geveleügeld, op weg naer Konstantinopel. (2) Aldaer aengekomen, treedt hy onbeschroomd het keizer-

(1) Chrys. l. c. Hom. XVII. p. 173. Liban. Or. II. ad Theod. p. 407. Or. in Elleb. p. 329. Or. ad Caes. p. 517.

(2) Chrys. l. c. Hom. III. p. 33. Hom. XXI. p. 213.

lyke paleis binnen, en stelt zich ter plaetse, waer hy den keizer kon ontmoeten. Nauwelyks ontwaert hy hem van verre, of hy blyft op zekeren afstand staen, sprakeloos, weenende, voorover gebukt, met ter néergeslagene blikken, en zich in zyn kleed verbergende, als ware hy alleen de schuldige. (1) Dat stilzwygen, verzeld van dat treurig uiterlyke, sprak sterker, dan ook de welsprekendste inleiding vermogt, en stemde voorloopig den keizer tot zachtheid en medelyden. Hy trad naer hem toe, en, wel verre van den bisschop harde woorden toe te voegen, gelyk men had kunnen verwachten, herinnerde hy slechts de weldaden, door hem, gedurende den ganschen tyd zynrer regering, aen Antiochië bewezen, telkens, op een' minzamen, ofschoon nadrukkelyken, toon, vragende: » Moest ik daer voor zulke dingen » lyden? Welke beledigingen, » vervolgde hy, » hebben » zy aldus op my willen wreken? Wat hadden zy, » weinig of veel, te last te leggen, dat zy niet slechts » my, maer ook den overledenen smaed aengedaen » hebben? Was het niet genoeg, tegen levenden te » woeden? Doch, zoo zy ook niet de begravenen » smadelyk behandelden, meenden zy niets stouts te » doen. Zyn wy onregtvaardig geweest, gelyk zy meenen, » zoo behoorden zy toch de dooden te sparen, die geen » deel aen het onregt gehad hebben: immers zy konden » dat ook hun niet wyten. Heb ik niet altoos uwe stad » boven de overigen gesteld? Was zy niet meer dan » myn eigen vaderland het voorwerp van myn verlangen? Beloofde ik niet gedurig, die stad te zien, en heb » ik dat niet voor allen bezworen? » (2)

(1) Chrys. l. c. Hom. XXI. p. 216.

(2) Chrys l. c. Hom. XXI. p. 217. Vergelyk myn werkje: *Het oproer te Antiochië, en deszelfs afloop, of het vermogen van de Godsdienst*, Gcnt,, 1829.

Nu kon de bisschop niet langer zwygen. Een' diepen zucht halende, hield hy, onder gesnik en tranenvloed, de aenspraek, door Joannes Chrysostomus hem toegekend. Daer zyn er, (onder anderen Maury (1), die de aenspraek geheel voor het werk van Joannes Chrysostomus houden. Maer het is een feit, dat Flavianus gesproken heeft; terwyl de beroemde kerkvader stellig verzekert, dat hy, ofschoon de bisschop, uit oodmoed, hem den inhoud zyners aenspraek verborgen had gehouden, dien nogtans van iemand der omstanders vernomen had. (2) Hoe is dit beweerde met het eerste overecn te brengen? Welke vryheden de oude redenaers zich meenden te mogen veroorloven, voor eene stellige onwaerheid zouden zy zich wel gewacht hebben. Intusschen volgt hier uit nog niet, dat de aenspraek, zoo als zy geboekt staet, door Flavianus gehouden is. Slechts de hoofdgedachten zullen van hem zyn, door Joannes Chrysostomus, op de wyze der redenaers, nader uitgebreid; gelyk dan ook elk, die met den styl des kerkvaders eenigzins bekend is, deszelfs hand daer in ligtelyk zal ontdekken. Wat hier ook van zy, wy hebben niets meer dan die hoofdgedachten noodig, ter bevestiging van het door ons beweerde, dat aen Flavianus eene eerste plaats onder de roerende redenaers toekomt. Trouwens, het gene hy gezegd kan worden, hoofdzakelyk gesproken te hebben, is by uitstek geschikt, ter bereiking van het beoogde doel. De aenleg is geheel menschkundig, de orde geleidelyk, natuerlyk. De gedachten zyn bondig, de bewyzen en gevolgtrekkingen op het gezond verstand gegrond. De roerse's van het hart worden tydig in beweging gebracht. Het zyn wel

(1) Maury, *Essai sur l'élog.* T. II. p. 311.

(2) Chrys. l. c. Hom. XXI. p. 216.

niet de hevige gemoedsaandoeningen , waer op gewerkt wordt, maer de zachtere, teedere, die van belangstelling, medelyden, liefde. De drangredenen ontleenen hare meeste kracht van de Godsdienst. Het geheel ademt een' regt Christelyken geest, gepaerd met die deftigheid en dien hoogen ernst, den bedienaer van het Evangelie allezins waardig. Daer aen beantwoordt de uitdrukking. Zy is ongedwongen, natuerlyk, edel, stout, vurig, de tael van het gevoel, dat zich uitstort als een stroom, en zoo vermogend is, om de harten te roeren, te schokken, te overmeesteren. (1) Men vergelyke de aenspraek met de redevoering van Libanius over het zelfde onderwerp : welk een verschil ! Terwyl de eerste als een model van echte welsprekendheid mag gelden, zien wy in de andere een laf, koud en beuzelachtig opstel van een' rhetor, die overal zyn vernuft ten toon spreidt, en den toeleg ver-raedt om te schitteren; die de zaken aen de uitdrukking opoffert, en zich in puntige gezegden, tegenstellingen en spitsvindigheden uitput. Zoo zeer werden, ook in welsprekendheid, de beroemdste, meest schitterende vernuften van het toenmalige heidendom door de leeraers van het Christendom overtroffen ! (2) En natuerlyk, daer dezen uit zulk eene ryke bron van zeggenskracht, de Godsdienst, konden putten, en van daer die verrukking, dien gloed ontleenen, welke in de hoogste mate welsprekend maakt. Zoo iemand, dan toch mag de Godsdienst-leeraer, doordrongen van het gewigtzyner zending en van de waerheden, welke hy verkondigt, op zich toepassen het bekende :

Est Deus in nobis, agitante calescimus illo. (3)

(1) Rollin, *Man. d'enseign. et d'étud. les bell. lettr.* T. II. L. 3. Ch 3. § 2. Art. 7. Maury, l. c.

(2) Villcmain, *Mélang. phil. hist. et litt.* T. III. p. 208.

(3) Ovid. *Fast.* Lib. VI. V. 8.

Doch laet ons het gezegde door proeven staven, en de merkwaardigste plaetsen uit de aenspraek van Flavianus aenvoeren:

De eerste stap, welchen men van beleedigers, die vergiffenis zoeken te bekomen, mag eischen, is zelfvernedering en schuldbekentenis. Eene zoodanige gemoedstemming baent den weg tot zachte gevoelens in het hart des beleedigden. Hoe opregter men daer by te werk gaet, zonder verontschuldigen te baet te nemen, hoe meer men zich met een' goeden uitslag mag vleijen. De bisschop kon dus zyne aenspraek niet beter beginnen, dan door het groote ongelyk der Antiochiërs te erkennen, en hun leedgevoel daer over uit te drukken.

» Wy erkennen, o keizer! " dusspråk hy, » en kunnen » haer niet loochenen, de liefde, door u aen onze stad » betoond. En daerom zyn wy te meer bedroefd, dat de » demons eene zoo veel geliefde benyd, dat wy ons » jegens zulk een' weldoener ondankbaer getoond, en » den genen, die ons zoo lief had, zoo zeer verbitterd » hebben. Het zy gy verdelgt, het zy gy verbrandt, het » zy gy doodt, of wat gy ook anders doet, gy hebt ons » nog niet naer verdienste gestraft. Wy zelven, ons » vooruitloopende, hebben meer dan duizend dooden » uitgestaen. Wat toch kan er bitterder zyn, dan dat » wy ons vertoonen, als hebbende een' weldoener en » iemand, die ons zoo zeer lief had, snoodelyk vertoornd, » en dat de geheele wereld dit verneemt, en onze by » uitstek groote ondankbaerheid doemt."

» Hadden de barbaren onze stad afgeloopen, de » muren verwoest, de woningen verbrand, en de » inwoners als gevangenen weggevoerd, het ware een » minder kwaed. Hoe zoo? Om dat, daer gy leeft, en

» ons zoo veel genegenheid toont, wy konden hopen,
» al dierampen te boven te komen, ja ons, met het genot
» eener meer schitterende vryheid, in den vorigen staet
» hersteld te zien. Doch nu ons uwe genegenheid ont-
» nomen en de liefde uitgebluscht is, welke ons meer
» veiligheid gaf, dan al onze muren, tot wien zullen
» wy voortaan onze toevlugt nemen? Werwaerts zullen
» wy een' blik kunnen werpen, nu wy zulk een' zachten
» heer en goedigen vader verbitterd hebben? De Antio-
» chiërs schynen dus wel het onverdragelyke gedaen te
» hebben; maer zy hebben ook het allerverschrikkelykste
» geleden, daer zy tot geen' mensch durven opzien,
» zelfs met geen vrije blikken de zón kunnen aenschou-
» wen, dewyl de schaemte overal de oogleden neêdrukt,
» en dwingt ze te verbergen. Daer de vrymoedigheid
» hun benomen is, zoo is het thans met hen ellendiger
» gesteld, dan met al de gevangenen, en ondergaen zy
» de uiterste schande. En, de grootte der euvelheden
» bedenkende, en tot welke beleediging zy vervallen
» zyn, kunnen zy nauwelyks adem halen, daer zy, om
» den genen, die beleedigd is, zich al de wereldbewoners
» tot nog heviger aanklagers gemaekt hebben."

Na zulk eene opregte schuldbekenenis en leedbetui-
ging, komt de bisschop tot de drangredenen van verge-
vensgezindheid. Groot was het kwaed, door de Antiochiërs
bedreven; maer ook uit het grootste kwaed kwam wel
het goede voort. Hy vervolgt:

» Maer, zoo gy slechts wilt, o keizer! er is genezing
» voor de wonde, en een heilmiddel voor zoo veel
» kwaeds. Dikwyls heeft zulks ook onder byzondere
» persoonen plaets gehad. Groote en onverdragelyke
» beleedigingen gaven wel eens aanleiding tot groote

» beschikkingen. Dit is zelfs onzer natuer bejegend.
» Immers , toen God den mensch geschapen , in het
» paradys geplaeft , en met groote eer verwaerdigd had ,
» heeft de duivel , zulk een' gelukstaet niet duldende ,
» hem benyd , en hem van het geschonken voorregt
» beroofd. Doch God heeft hem niet alleen niet verlaten ,
» maer ons , zelfs , voor het paradys , den hemel geopend ,
» daer door zyne menschlievendheid toonende , en den
» duivel te meer straffende. Handel ook gy aldus."

Zeer ter zake diende dit beroep op God. Wat is de mensch , met God vergeleken ? God , hoe zeer ook door den mensch beleedigd , vergat hem echter niet , trok zich zynen aen , beurd'e hem op , en herstellde hem , door zynen Zoon , in de verbeurde voorregten. Welk een voorbeeld ! Niet minder gepast is vervolgens de voorstelling van de magt der helle , als Antiochië vyandig. De keizer mogt die magt niet in de hand werken , door der stad zyne genegenheid te onthouden.

» Thans hebben de demons , " zegt hy , » alles in het
» werk gesteld , om eene by u allergeliefdste stad aen
» uwe genegenheid te ontrukken. . . . Zoo gy nu haer
» verwoest , en verstoot , en verdelgt , zult gy doen ,
» wat zy voor lang gewild hebben. Maer , legt gy den
» toorn af , en erkent gy weder , dat gy haer liefhebt ,
» gelyk gy te voren haer hebt liefgehad , zoo zult gy hun
» een' doodelyken slag toebrengen , en van hen de
» uiterste straf afeischen , daer gy toont , niet alleen ,
» dat zy uit hunne hinderlagen geenerlei voordeel ge-
» trokken hebben , maer dat ook alles anders , dan zy
» wilden , uitgevallen is. Welligt ware het billyk , dus
» te handelen , en u over eene stad te onfermen , welke
» door de demons , wegens uwe liefde , benyd is. Immers ,

» hadt gy haer niet zoo zeer lief gehad , zy zouden haer
» ook niet zoo zeer benyd hebben. Hoe wonderlyk het
» gezegde ook luide , is het daerom niet minder waer ,
» dat zy om u en om uwe liefde zulks geleden heeft. »

Daer op brengt de bisschop 's keizers eerzucht in het spel , en vertoont hem de vruchten van vergevingsgezindheid en menschlievendheid.

» Gy zegt u beleedigd , » dus spreekt hy , » en geleden
» te hebben , gelyk nooit iemand der vorige keizers
» geleden heeft. Maer , zoo gy slechts wilt , o menschlie-
» vendste en wysgeerigste en vroomste ! zal die beledi-
» ging u eene grootere en schitterender kroon , dan uw
» hoofdband , vlechten. Die hoofdband is , ja , het bewys
» van uwe deugd , maer tevens het teeken van de goed-
» heid van hem , die u den zelven schonk. Doch de kroon ,
» door de menschlievendheid u gevlochten , zal geheel
» uw eigen werk en uwer wysbegeerte zyn ; terwyl
» ook allen u om die kostbare steenen niet zoo zeer zullen
» bewonderen , als zy u , wegens de overwonnen gram-
» schap , zullen pryzen. »

» Men heeft uwe standbeelden omvergerukt ; maer
» gy kunt u luisterryker dan die weder oprigten. Zoo
» gy toch den beledigers hunne verbrekingen vergeeft ,
» en geene straf van hen eischt , zullen zy u op de markt
» geen bronzen zuil oprigten , noch gouden , noch stee-
» nen , maer kostbaerder dan alle stoffe , onkleet met
» menschlievendheid en barmhartigheid. Dusdanige zal
» elk in zyn hart u oprigten ; en gy zult zoo vele stand-
» beelden hebben , als er menschen op de aerde wonen ,
» en wonen zullen. Immers , niet wy alleen , maer ook
» de nakomelingen , en na hen allen , zullen dat verne-
» men , en , als hadden zy zelven het goede genoten ,
» zullen zy u bewonderen en liefhebben. »

De kerkvoogd heeft allezins zeer gezonde begrippen aengaende de grootheid der vorsten.

» Neen, » zegt hy, » het zyn geene heirlegers, geene wapenen, geene schatten, noch talryke onderdanen, » noch andere soortgelyke dingen, welke de koningen » zoo luisterryk plegen te maken, als de wysbegeerte » der ziele en de zachtmoedigheid. »

Voorbeelden, ontleend van personen van gelyken rang en in gelyke omstandigheden, hebben eene buitengewone kracht ter overreding. De bisschop bedient zich van dat middel. Het voorbeeld door hem bygebragt, is allergelukkigst gekozen.

» Men verhaelt, » vervolgt hy, » dat de zalige Konstantyn, toen op zekeren tyd zyne beeldtenis met steenen geworpen was, en velen hem aenhitsten, om de beleedigers te vervolgen en hen te straffen, zeggende, dat men, met steenen werpende, zyn geheel gelaet geschonden had, de hand aen zyn gelaet bragt, en glimlachende zeide: evenwel ontwaer ik nergens aen myn voorhoofd eene wonde; gaef is het hoofd, gaef het g'heele gelaet; en dat zy beschaemd en blozende afgezien hebben van hunnen boezen raed. En dit woord wordt tot op den huidigen dag door allen geprezen; terwyl zoo veel tyds het geheugen dier wysbegeerte niet verzwakt, noch uitgewischt heeft. Hoe schittert het niet boven alle zegeteekenen! Vele steden heeft hy gesticht en vele barbaren overwonnen; maer van dat alles herinneren wy ons niets: dat ééne woord daer en tegen wordt tot op den huidigen dag geprezen; en zy, die na ons zullen komen, en hunne nakomelingen, zullen allen het vernemen. En geen wonder, dat zy het zullen vernemen: ook zy, die het verhalen,

» zullen daer van met lof en goedkeuring spreken , en
» zy , die het hooren , zullen het goedkeuren..... Heeft
» hy nu , om dat woord , van de menschen zoo veel
» roems ontvangen , hoe veel kroonen zal hy niet by den
» menschlievenden God bekomen ? ”

De bisschop laet het niet by vreemde voorbeelden.
Theodosius zelf had reeds proeven gegeven van een
menschlievend hart : hy zou het ook thans niet verloo-
chenen.

» Doch waer toe , ” vraegt de bisschop , » Konstantyn
» en vreemde voorbeelden vermeld , daer men u over
» het u eigene en over uwe goede daden behoort te
» onderhouden ? Herinner u , hoe gy onlangs , toen gy ,
» by het naderen van het paeschfeest , een' brief door het
» geheele ryk rondzondt , met bevel , dat de in den
» kerker zich bevindenden ontslagen , en hun hunne
» misdryven vergeven zouden worden , en toen dit nog
» niet voldoende was , om uwe menschlievendheid te
» toonen , in dien zelfden brief zeidet : och ! dat ik
» vermogend ware , om ook de gestorvenen op te roepen ,
» op te wekken en in het leven terug te voeren ! Herinner
» u thans die woorden. Zie nu is er gelegenheid , om
» gestorvenen op te roepen , op te wekken en in het
» leven terug te voeren. De Antiochiërs toch zyn reeds
» als dood , en , eer het vonnis wordt uitgesproken ,
» bevindt zich de stad reeds aen de poorten der onder-
» wereld. Wek haer alzoo van daer op : het gene noch
» geld , noch uitgaven , noch tydverlies , noch den min-
» sten arbeid zal kosten. Slechts één woord van u is
» genoegzaam , om eene stad , welke geheel ter néer ligt ,
» op te wekken. ”

Elk uwer , M. H. gevoelt het schoone dezer toepassing.

Ook de nadere uitbreiding er van is voortreffelyk. Zy luidt :

» De stad zal niet zoo veel te danken hebben aen den
» genen, die haer van den grond af gesticht heeft, als
» aen uw besluit. En te regt, Immers gene, haer het
» aenzyn hebbende gegeven, is vertrokken; maer gy
» zult haer, uitgebreid en groot geworden, en, na zoo
» veel voorspoeds, in puin gevallen, weder oprigten.
» Het ware ook minder te verwonderen, zoo gy, wan-
» neer de vyanden haer genomen en de barbaren haer
» afgeloopen hadden, haer van het gevaer bevryd hadt,
» dan het te verwonderen is, haer thans gespaerd te
» hebben. Het eene toch hebben meermalen vele konin-
» gen gedaen; maer dit zult gy alleen doen, en wel het
» eerst tegen alle verwachting. Ook dit is niet te verwon-
» deren, noch zonderling, maer iets dagelyksch, over
» onderdanen gebied te voeren; maer, na zoo veel en
» zoo iets geleden te hebben, den toorn af te leggen, dit
» overtreft de geheele menschelyke natuer. »

Tot hier toe had de bisschop het persoonlyk belang des keizers op den voorgrond geplaetst; thans doet hy eene poging op des zelfs godvruchtig hart, en ontleent zyne drangredenen uit de Godsdienst zelve :

» Bedenk, » dus is zyne tael, » dat het alhier niet
» slechts die stad, maer ook uwen eigen roem, of liever
» het geheele Christendom, geldt. Thans hebben en
» joden en heidenen, en het geheele ryk, zelfs de bar-
» baren, (want ook zy hebben het vernomen), het oog
» op u gevestigd, wachtende op het besluit, het welk
» gy omtrent het voorgevallene nemen zult. Neemt gy
» een menschlievend en zachtmoedig besluit, dan zullen
» allen het pryzen, en God verheerlyken, en tot elkander

» zeggen : ei ! hoe groot is het vermogen van het Chris-
» tendom ! Het heeft een' mensch , die op aerde in
» waardigheid zyns gelyke niet heeft , die magtig is om
» alles te verdueren en te dooden , weêrhouden en
» beteugeld , en eene wysbegeerte leeren oefenen ,
» welke geen byzonder mensch zou toonen. Waerlyk !
» groot is de God der Christenen : hy maekt van men-
» schen engelen , en verheft hen boven alle natuerlyke
» aendrift ! ”

Waerlyk een godvruchtig keizer , gelyk Theodosius ,
had niets meer roodig , dan zulk eene drangreden.
Nogtans stekde zich eene gewigtige bedenking in den
weg , namelyk het slechte voorbeeld voor de andere
steden. De bisschop gevoelt dit ; maer hoe meesterlyk
is zyn antwoord !

» Vrees ook niet te zeer , noch verdraeg de zulken ,
» die zeggen , dat de overige steden er moedwilliger
» door zullen worden , en , wanneer Antiochië onge-
» straft bleef , te meer kwalyk gezind zullen zyn. Te
» regt kon men zoo iets vermoeden , zoo gy onmagtig
» waert om te vervolgen , en de wanbedryvers u in
» magt overtreffen , of zoo de magt gelyk stond. Maer ,
» zoo zy , door schrik bevangen , en van vrees als vooraf
» gestorven , en door my naer u geloopt zyn , en
» dagelyks niets anders verwachten , dan het verderf ,
» en gezamenlyke gebeden doen , opziende naer den
» hemel , en smeekende , dat God kome , en zich in
» ons gezantschap voege , en , als de zulken , die naer
» den laetsten adem hygen , elk zyne eigene zaken
» overlegt : zou dan zulk eene vrees niet overmatig
» zyn ? Had men bevolen , hen te slagten , zy zouden
» zoo veel niet geleden hebben , als zy thans lyden , nu

» zy zoo vele dagen in vrees en angst zamen doorbren-
» gen, en, als de avond valt, het daglicht niet weder
» denken te aenschouwen, en, by het aenbreken van
» den dag, zich met den avond niet durven vleijen.
» Ook zyn velen, terwyl zy de wildernissen opzochten,
» onder de wilde dieren gevallen, en, in het ontoc-
» gankelyke overgebracht, zyn, niet slechts mannen,
» maer ook kleine kinderen, gelyk mede edele en
» schoone vrouwen, vele dagen en nachten in spe-
» lonken en holen, en in de gaten der woestyn,
» verborgen geweest. Daer en boven strekt eene nieu-
» we soort van gevangenschap der stad tot dwang.
» Terwyl de gebouwen en de muren over eind staen,
» lyden de inwooners meer, dan die van brandende
» steden. Terwyl geen barbaer aenwezig is, noch
» vyand zich vertoont, zyn zy ellendiger, dan gevan-
» genen: het geritsel van een blad verschrikt hen allen
» telken dage. Ook is zulks bekend aen allen, die,
» zoo zy haer zelfs verdelgd gezien hadden, geen zulke
» les zouden ontvangen hebben, als thans, nu zy haer
» ongeval vernemen. Denk dus niet, dat de overige
» steden moedwilliger zullen worden. Immers, zoo
» gy de andere steden verwoest hadt, zoudt gy die
» nog geen zulke les gegeven hebben, als gy thans
» hen, door de onzekere verwachting van de toe-
» komst, meer dan door alle andere straffe, tuchtigt.
» Wil hen alzo niet ongelukkiger maken; maer geef
» dat zy eindelyk adem halen. »

De bisschop komt terug op het groote van vergiffenis
te schenken, en wyst den keizer daerin een zeker
middel aen, om de genegenheid zyner onderdanen
voor altoos te winnen.

» Ligt valt het, » zegt hy, » en allezins gemakkelyk,
» schuldigen te tuchtigen, en straf over het gepleegde
» te eischen; maer de beleedigers te sparen, en hun,
» die het onvergeeflyke gedaen hebben, vergiffenis te
» schenken, is naeuwelyks het werk van dezen of
» genen, vooral als een keizer de beleedigde is. Ook
» valt het gemakkelyk, eene stad door vrees te onder-
» werpen; maer allen zich tot vrienden te maken, en
» gunstig voor uwe regering te stemmen, zoo dat zy
» niet slechts gemeene, maer ook byzondere gebeden
» voor uwe heerschappy storten, is hoogst moeiljelyk.
» Al besteedde iemand oneindige sommen, en bragt
» hy tallooze legerscharen op de been, wat hy ook
» deed, zou hy toch niet ligtelyk de genegenheid van
» zoo vele menschen tot zich kunnen trekken, als
» thans u ligt en gemakkelyk vallen zal. Want en de
» beweldadigden, en zy, die het vernemen, zullen
» even zoo als zy, die beweldadigd zyn, jegens u
» gestemd worden. Voor hoe veel gelds, voor hoe veel
» arbeids, zoudt gy het niet koopen, zoo gy in een
» kort tydsbestek de geheele wereld kondet winnen,
» en niet slechts de levende, maer ook al de toekomstige
» menschen overreden, om het gene zy hunnen kinde-
» ren toewenschen, dat ook u toe te bidden!”

Doch hoe veel een' vorst ook gelegen zy aen de
genegenheid zyner onderdanen, nog meer is hem aen
de gunst van God gelegen, en aen het goede, door
zyn voorbeeld gesticht. Daerom vervolgt de bisschop :

» Zoo u dit nu van de menschen wacht, denk eens,
» welk loon gy by God bekomen zult, niet slechts
» voor het gene thans geschiedt, maer ook voor het
» gene vervolgens door anderen goeds gedaen zal

» worden. Immers, zoo er ooit weder zoo iets kwam
» te gebeuren, gelyk er thans gebeurd is, (het gene
» God verhoede!) en sommigen der beleedigers wilden
» vervolgen, dan zal uwe zachtmoedigheid en wys-
» begeerte hun allezins tot leering en waerschuwing
» zyn. Zy zullen, een zoodanig voorbeeld van wysbe-
» geerte hebbende, zich schamen, ja blozen, minder
» te schynen. Dus zult gy allen, die vervolgens komen,
» tot leermeester zyn, en hun den zegepalm ont dragen,
» ofschoon zy ook den top zelve der wysbegeerte
» bereiken..... ”

Had de bisschop tot hier toe in den nederigen toon eens smeekelings gesproken; hy doet vervolgens zyn verheven karakter gelden, en spreekt met al de waerdigheid, welke hem voegt, in den naem zyns grooten meesters, wiens dienaar hy is, en die hem gezonden had, om den keizer aen te kondigen, dat zyne vergevensgezindheid de voorwaarde zou zyn, waerop hy zelf by God vergiffenis kon hopen.

» Overweeg toch, ” zegt hy, » hoe groot het zy,
» wanneer allen, die vervolgens komen zullen, vernemen, dat, toen zulk eene groote stad strafschuldig was, en allen met vrees bevangen waren, toen krygsoversten, onderbevelhebbers en regters siddeden, en voor de ellendigen zelfs geen geluid durfden geven, dat toen een eenig oud man, bekleed met het priesterschap Gods, is toegetreden, en alleen door zynen blik, en blootelyk door die zamenkomst den alleenheerscher geroerd heeft, zoo dat deze, wat hy aen niemand zyner onderhoorigen inwilligde, aen dien eenigen grysaerd toegestaan heeft, uit eerbied voor Gods wetten. Inderdaed, o keizer! ook daer

» door heeft de stad u niet weinig vereerd, dat zy my
» tot dit gezantschap heeft gebezigd, hebben te zy alzoo
» het beste en schoonste besluit aengaende u opge-
» maekt, dat gy Gods priesters, hoe gering zy ook
» zyn mogen, boven al het u onderworpene schat.
» Doch thans kom ik niet slechts van wege hen, maer
» ik ben ook voor hen door den gemeenen Heer der
» engelen gezonden, om dit tot uw allerteederst en
» zachtmoedigst hart te zeggen: zoo gy den menschen
» hunne schulden vergeeft, zal ook uw hemelsche
» Vader uwe verkeerdheden vergeven."

Welk eene krachtige aenmaning: gelyk wy onze medemenschen behandelen, zal God ook ons behandelen! Doch nog sterker wordt zy door de voorstelling van den geduchten oordeelsdag, wanneer ook de magtigste vorsten, nevens de geringsten hunner onderdanen, het vonnis van den hoogsten regter zullen verbeiden.

» Denk aen dien dag," zegt de bisschop, » op
» welken wy allen rekenschap van onze daden zullen
» geven; denk, dat gy, zoo er ook iets door u mogt
» misdreven zyn, alle overtredingen door dit uw be-
» sluit en vonnis, zonder moeite en zwaren arbeid,
» zult kunnen uitwischen."

Het was eene overoude gewoonte, aen de oostersche hoven nooit zonder geschenken te verschynen. Ook de bisschop brengt de zyne aen; doch zy zyn van een' byzonderen aerd.

» Andere gezanten," vervolgt hy, » brengen goud
» en zilver, en andere soortgelyke geschenken; maer
» ik ben met de heilige wetten tot uwe majesteit
» gekomen, en bied u die voor alle geschenken aen,

» u smeekende, dat gy toch uwen Heer wilt navolgen,
» die, ofschoon dagelyks door ons beleedigd, echter
» niet ophoudt, aen allen zyne weldaden te bewyzen.”

Hoe zeer nu ook dat alles geschikt was, om den keizer te treffen, is toch eene byzonder sterke drangreden tot het laetst gespaerd. Zy maekt het slot by uitstek roerend. Het zelve luidt :

» Wil toch onze hoop niet beschimpen, myne belofte
» niet beschamen. Trouwens, ook dit wil ik, met al
» het overige, ter uwer kennisse brengen, dat, zoo
» gy u wilt laten verzoenen, en aen de stad uwe
» vorige genegenheid terug schenken, en dien billyken
» toorn afleggen, ik met groote vrymoedigheid der-
» waerts zal vertrekken. Maer, zoo gy de stad uit
» uwen zin verbant, zal ik niet slechts niet weder
» derwaerts gaen, en haren grond niet meer aenschou-
» wen, maer ook in het vervolg haer geheel verloochenen,
» en my in eene andere stad laten opschryven.
» Dat het my toch niet gebeure, ooit tot een vaderland
» gerekend te worden, waer mede gy, de mensch-
» lievendste en zachtmoedigste aller menschen, niet
» wilt bevredigd en verzoend worden!” (1)

Zulk eene aenspraek kon haer doel niet missen. Vindt men aengaende Caesar geboekt, dat hy hoe ongezind ook, om zynen vyand Ligarius genade te bewyzen, by het aenhooren van Cicero's meesterlyke pleitrede, van kleur veranderde, over het geheele lichaam beefde, de papieren uit de hand liet vallen, en eindelyk zich als gedwongen gevoelde, om Ligarius vry te spreken, (2) nog meer ontwaert men alhier,

(1) Chryst. l. c. Hom. XXI. p. 217—222.

(2) Plutarch. V. Cic. C. XXXIX.

De keizer was zeer getroffen , en kon zyne aendoeningen naeuwelyks bedwingen. Eindelyk geheel overwonnen , uitte hy deze merkwaardige tael : » Wat toch is » dit? Wat is er wonderlyks en groots in , dat wy » jegens de beleedigers den toorn afleggen , daer zy » menschen , en ook wy menschen zyn ; vermits wel » de Heer der wereld , op de aerde gekomen , en om » ons een dienstknecht geworden , en van de door » hem beweldadigden gekruisigd , zynen Vader voor » zyne kruisigers gebeden heeft , zeggende : Vergeef » het hun , want zy weten niet , wat zy doen? Wat » wonder , zoo ook wy onzen mededienstknechten » vergeven? » (1)

Ziet daer M. H. de kracht eener deftige , roerende welsprekendheid , welke uit het hart voortkomt , van de Godsdienst hare meest vermogende drangredenen ontleent , en , door haren gloed verwarmd , zich als op hooger aendrift uitstort.

(1) Chrys. l. c. p. 223.

LOFREDE

OP

ALFRED DEN GROOTE.

Een vorst, die zyne verheven roeping begrypt en volgt, is een eerbiedwaardig voorwerp. Zyn beeld teekent zich met de edelste trekken, welke een grootsch geheel vormen. Hy verschynt als eene aardsche godheid, alomme heil en zegen verspreidende. Hy bestaet niet om zich zelve, maer om zyn volk, welks belangen te bevorderen het eenige doel van zyn streven is. Daer aen wydt hy en tyd, en vlyt, en zorgen; daer in stelt hy zyn' roem, en acht zich door de liefde zyns volks rykelyk beloond. Het land, zyner zorge toevertrouwd, is hem een onschendbaer goed; deszelfs bescherming een zyner heiligste pligten. By het minste gevaer gespt hy het harnas aen, snelt den vyand te gemoet, en steekt het zwaerd niet in de schede, zoo lang er vrees bestaet. Hy tracht naer geene veroveringen, zoo min als naer een onbeperkt gezag. Hy houdt zich binnen de grenzen der wet, welke hy, als haer eerste dienaer, uitvoert. Hy eerbiedigt de volksregten, zorgt voor de veiligheid, voor doelmatige wetten en eene onpartydige regtstbe-deeling. Hy bevordert de stoffelyke welvaart zyns volks, vooral deszelfs voortgang in verstandelyke, godsdienstige en zedelyke beschaving. Ook als mensch is hy beminnenswaardig. Te midden der verzoekingén, blyft hy zich zelve meester, en wacht zich ook voor den schyn des kwaeds. Hy vreest God, en, bewust van zyne afhankelykheid, huldigt hy in hem zyn' opperheer. Minzaam, toegankelyk voor elk, troost en helpt

by, waer hy kan. Hy is grootmoedig en regtvaerdig, stelt verdiensten op prys, schenkt vertrouwen aen de waerdigsten, vervult zyne pligten en als echtgenoot en als vader. Met één woord, hy drukt, door zyn voorbeeld, het zegel op het edele en goede.

Heerlyk, schitterend beeld! zyt gy slechts een ideael, of zyt gy iets meer? Heil ons, M. H. en ter eere van ons geslacht zy het vermeld! wy zien de geschetste trekken, en wel op de volkomenste wyze, verwezenlykt. De geschiedenis, de trouwe tolk der waerheid, en die ons zoo vaek met weérzin by woeste veroveraers, by de onbeduidendste vorsten, by schand- of moordtooneelen doet toeven, verrast ons toch eens, door het opvoeren van een' man, het wonder en sieraed zyner eeuw, eene heldere ster in een' stikdonkeren nacht; die al de eigenschappen van een' goed vorst in zich vereenigt, die en als held, en als regent, en als mensch, den bynaem verdient, welken hy draegt; een' man, volgens Voltaire zelve, den eerbied der nakomelingschap overwaardig. (1) Gy bemerkt, dat ik Alfred den Groote bedoelde. Ik ga u alzo den man schetsen, zoo als hy was, en de geschiedenis hem verthoont. Haer eenvoudig verhael bevat de schoonste lofspraek, en maekt de hulp der kunst overtollig.

Het gryze Albion, door Rome verlaten, en door inwendige onlusten verscheurd, was eindelyk eene prooi geworden van de te hulp geroepene Saksen, Anglen en Jutten. In zeven kleine ryken verdeeld, werd het door even zoo veel koningen geregeerd. Gedurende de eerste helft der negende eeuw gelukte het koning Egbert van Wessex (West-Saksen), in de school

(1) Voltaire, *Ess. sur les mœurs et l'espr. d. nat.* T. II. Ch. 26.

des tegenspoeds by Karel den Groote opgevoed, deels door staetkundige trekken, deels door dapper krygsbedryf, het Zevenryk aen zich te trekken, en dus byna geheel Engeland, met uitzondering van Wallles, den zetel der aloude Britten, onder zyn bestuer te vereenigen. (1)

Egbert werd door zyn' zoon Ethelwulf, deze door zyne drie zonen Ethelbald, Ethelbert, Ethelred, eindelijk door zyn' jongsten Alfred opgevolgd.

Alfred, zoo men wil, van vaders en moederszyde, afstammeling van den vergoden Wodan, (2) de lieveling van Ethelwulf, was door dezen by voorkeur tot de regering bestemd, zelfs reeds als vyfjarige knaep, tydens zyn verblyf te Rome, door Paus Leo IV tot toekomstigen koning gezalfd. (3) Hy had zich sedert zoo heerlyk ontwikkeld, en zoo veel blyken van ziels en lichaemskracht gegeven, (4) dat de ryksstanden geene zwaarigheid maekten, om de keuze des vaders te bekrachtigen, door den twee en twintig jarigen jongeling de teugels van het bewind toe te vertrouwen. (5)

Nauwelyks had Alfred het bestuer aenvaerd, of hem wachtte het treurigste lot. Sedert een' geruimen tyd waren de Skandinavische volken of Noormannen als een stortvloed in Engeland gevallen, en geen of weinig tegenstand ontmoet hebbende, hadden zy het land afgeloopen, zich op naburige eilanden, eindelijk in eenige sterke plaetsen van het ryk zelf gevestigd. Stouten

(1) Turner, *Hist. of the Anglosax.* V. I. B. III. Ch. II. Lappenberg, *Gesch. v. Engl.* B. I. s. 270.

(2) Gr. zu Stolberg, *Leb. des gross. kon. Alfr.* s. 144.

(3) Asser, *Vit. Alfr. M.* a. 853.

(4) Turner, l. c. V. I. p. 504.

(5) Asser, l. c. a. 871, Gr. zu Stolberg, l. c. s. 186. Lappenberg l. c. B. I. s. 509.

en stouter geworden, drongen zy meer en meer door, en dreigden het land met eene geheele overheersching. Woest van aerd, en hard, als de rotsen van hun land, kenden die volken geene vrees. Zy trotseerden de grootste gevaren, verachtten den dood, ja gingen dien met vreugde te gemoet. Zy ademden niet dan kryg, en vlamden gedurig op buit en bloed. Overal, waer zy verschenen, maelden zy alles af, roofden, plunderden, brandden, moordden. Geen heiligdom werd gespaerd, noch kunne, noch ouderdom ontzien. (1)

Reeds had Alfred, nog by het leven van zyn' broeder Ethelred, in den omtrek van Aescsedun, den woestaerds een' gevoeligen slag toegebracht. (2) Zy wreekten de nederlaeg, en namen eene meer dreigende houding aan. Te vergeefs bestreed Alfred hen te land en te water, en leverde hun slag op slag. » Wanneer ook, » getuig Asser, » dertig duizend barbaren op één' dag » sneuvelde, was dat getal terstond dubbel aengenvuld. » (3) Gedurig kwamen nieuwe zwermen opdagen, die, als de kevers, het land van alle kanten overstroonden. Te vergeefs zocht Alfred hen door verdragen te binden, of door geld en giften te pacijen: zy spotten met de heiligste eeden, en vonden in het andere een lokaes te meer. (4)

Intusschen waren Alfreds hulpmiddelen, door aenhoudende gevechten, uitgeput, zyne scharen versmolten, en Wessex zelf verkeerde in het uiterste gevaer. Hy mogt eene laetste pooging doen, om den moed by

(1) Mallet, *Intr. a l'hist. du Dan.* Lappenberg, l. c. B. I. s. 279.

(2) Asser, l. c. a. 871. Hume, *Hist. of Engl.* V. I. p. 79.

(3) Asser, l. c. a. 877. Henr. Huntindon. *Hist. Lib.* V.

(4) Chron. Sax: p. 83. Hume, l. c. V. I. p. 82. Turner, l. c. V. I. p. 840.

de landzaten op te wekken, en hen tot een' dapperen tegenstand te vereenigen : ook de krachtigste tael mist wel eens het doel. Velen, door vrees gedreven, verlieten het land, of verborgen zich in de wouden en het gebergte ; anderen verkozen laeghartig de onderwerping aen den woesten vreemdeling, daer zy Alfreds geluk wantrouwden ; zy vielen hem af, ja werden oproerig. (1)

In dien hoogen nood bleef voor Alfred geen ander middel over, dan zich en de zynen in de veiligheid te brengen. Hy legde dan alle uiterlyke teekenen zynner waerdigheid af, en doolde, gedurende het barre jaergety, in de wouden en moerassen van Somerset om, met slechts weinige edelen en dapperen verzeld, ook wel, uit vreeze van ontdekt te worden, geheel alleen, en wel in boerenkleeding. Eindelyk zag hy zich verplicht, eene schuilplaets te zoeken by een' zynner veehoeders, wiens vrouw in hare onkunde hem wel eens harde woorden toevoegde. (2) O wisselvallig lot der menschelyke zaken! Een koning, nog onlangs op een' schitterenden troon gezeten, door een' luisterryken stoet omgeven, en over alle zingenot kunnende beschikken, thans voortvlugtig in zyn eigen ryk, en, by de grootste vernedering en ontbering, naeuwelyks veilig in de ellendigste hut! Wat wonder, zoo een ander, in Alfreds plaets, den moed opgegeven, den vyand het land gelaten, en by den vreemde een beter lot getoefd had? Doch niet alzo Alfred. Gelyk aen eene rots, tegen welke de golven te vergeefs hare kracht verspillen, bleef hy onbeweeglyk

(1) Asser, l. c. a. 878. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 199.

(2) Asser., l. c. a. 878. Hume, l. c. V. I. p. 83. Turner, l. c. V. J. p. 338.

ook by de meest grievende rampen. Hy hield moed in den meest verlaten toestand, en juist toen, als alles hopeeloos scheen, beraemde hy de middelen om het land te redden. Getrouw aen zyne spreuk: de wyze kent en kiest zyn' tyd," wachtte hy slechts op eene bekwame gelegenheid, en naeuwelyks bood zich die aen, of hy waegde een' stouten stap. Hy verliet de hut, en, een aental getrouwen om zich verzameld hebbende, nam hy de wyk naer een door moeras en bosch omgeven oord, dat hy Aethelingey, dat is *eiland der edelen*, nog over in Athelney, noemde, en het welk, ofschoon reeds door de natuer ontoegankelyk, hy door eenen vasten burg verschanste. (1) Van daer geschieden aenhoudend strooptogten, waer door de vyand niet weinig leed; terwyl de bekomen buit niet slechts in de behoefte voorzag, maer ook den moed ontvlamde. De Noormannen, die Alfred dood achtten, hoe ondervonden zy, dat de leeuw, die hun zoo veel schade had toegebracht, nog leefde, en zich slechts schuil hield, om met te meer kans zyne prooi aen te vallen!

Door dit koen bedryf stouter geworden, en op de hulp der zynen, steeds meer en meer aengegroeid, kunnende rekenen, daerenboven aengevuerd door de overwinning, welke de edele graef Odeun, aen het hoofd van een aental dapperen, by Kinwith, kwam te behalen, (2) mogt Alfred iets beslissends te gemoet zien. Nogtans, daer aen een voor.igtig veldheer zyne scharen niet roekeloos in gevaer brengt, wilde ook hy alvorens de gelegenheid en den staet van het vyande-

(1) Chron. Sax. p. 83. Wilh. Malmesb. *De gest. reg. Angl.* Lib. II. C. 4. Spelman, *Vit. Alfr. M.* p. 29. Hume, l. c. V. I. p. 86. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 202. Lappenberg, l. c. B. L. s. 519.

(2) Asser, l. c. a. 878. Hume, l. c. V. I. p. 83.

lyke leger opnemen. Daer toe verkleedde hy zich als een harpspeler, vond dus gereeden toegang tot de Noormannen, en, hen door zang en spel verlustigende, bespiedde hy hunne magt en toerusting; gelyk hy zich tevens van hunne gerustheid en zorgeloosheid verzekerde, (1) Ook duerde het niet lang, of hy verzamelde zyne getrouwen in de lommerryke dreven van Selwood, bond hen door een' nieuwen eed, en bepaelden den volgenden dag tot den optogt.

Nog was de goudkleurige daghodin bezig met den sluiper van den nacht op te heffen, toen reeds Alfreds heir naer Aecglea rukte, om by Ethandun post te vatten. Ziet, hoe hy met bliksemende oogen door de reijen rent, het vuer, dat hem bezielt, aen allen mededeelende; ziet hem het sein tot den aenval geven, en op den vyand los gaen, onder een akelig krygsgeschreeuw, het gerammel der wapenen en het gegons van duizende pylen. De vyand, verrast, verschrikt, bedwelmd, biedt tegenstand maer wykt. Geweldig is de slagting. Het veld, met lyken bezaeid, gelykt naer een' bodem, gedekt met blaren, door eene gure herfstbui aen het geboomte ontruikt. Er was geen heil, ten zy in de vlugt, of in de overgave. Alfred hood den overwonnenen genade aen, hun de keuze latende tusschen een veilig vertrek, of een gerust verblyf: in welk laetste geval zy het Christendom hadden te omhelzen. (2) Mogt iemand die voorwaerde hard vinden, hy bedenke,

(1) *Ingulph. Hist.* p. 26. *Wilh. Malmesb.* l. c. *Lib. II. C. 4.* *Hume*, l. c. c. *V. I.* p. 86. *Turner*, l. c. *V. I.* p. 370. *Gr. zu Stolberg*, l. c. s. 207.

(2) *Asser*, l. c. a. 878. *Chron. Sax.* p. 88. *Hume*, l. c. *V. I.* p. 87. *Turner*, l. c. *V. I.* p. 372.

dat het niet mogelyk was, die woestaerds in rust te houden, zonder hen te beschaven : en kon men hen beschaven zonder Christendom? Er had geen dwang plaets, gelyk Karel de Groote bezigde, toen hy den Saksen de keus van het zwaerd, of van het Evangelie, overliet. Zy, die zwaarigheid vonden in de voorwaerde, konden vertrekken. Het gevolg hier van was, dat vele Noormannen, met hunnen vorst Guthrum aen het hoofd, ten blyke van de opregtheid hunner gevoelens en als waerborg voor hunne trouw, den doop begeerden. Alfred hield woord. Niet alleen overlaedde hy Guthrum met gunstbewyzen, en gaf hy hem uitgestrekte landen in leen; maer hy schonk ook den Noormannen gelykheid van regten met de Engelschen, op dat beide volken, vereenigd, slechts één vaderland hebben en verdedigen mogten. (1)

Dus was, door den moed en de standvastigheid eens eenigen mans, een byna ontbonden staet tot het leven terug geroepen. Dus had een dertigjarige held zyn vaderland aen de slaverny en barbaerscheid ontrukkt; dus was het Zevenryk in al deszelfs glans hersteld.

Verbeelden wy ons Alfreds zegevierenden intogt binnen zyne hofstad. Alomme pryken eerebogen; de wegen zyn bestrooid met loof, de woningen op het prachtigst gedost, de vensters bezet met het puik van heiderlei kunne. Daer verschynt de held in eene schitterende wapenrusting, gezeten op een moedig ros. Het trompetgeschal doet zich hooren, door het gejuich eener ontelbare menigte verdoofd. Zy stuw

(1) Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Spelman, l. c. p. 56.
Hume, l. c. V. I. p. 88. Lappenberg, l. c. B. I. s. 521.

zich golvend voort, ontziet noch gedrang, noch getrappel, ja bedelt om een' blik of glimlach des geliefden. Het regent van alle kanten bloemen, en loof en kransen. Slechts ééne aendoening ligt op aller gelaet; slechts één kreet laet zich hooren : heil aen Alfred! Het was inderdaed een schoone dag, de schoonste uit Alfreds leven.

Thans op zyn' troon hersteld, rustte Alfred niet op de behaalde lauweren. Zich de ontvangene harde les te nutte makende, trok hy party van het voorledene, ter verzekering van het toekomstige. Een der hechtste bolwerken van het land was deszelfs natuurlyke ligging, door eene genoegzame zeemagt beveiligd. Voor Alfreds komst tot den troon, had men dat middel, ten gevolge van aenhoudende twisten en gebrek aen veerkracht, verzuimd : van daer de verregaende stoutheid der Noormannen, die straffeloos konden landen, naer welgevallen plunderen, en met den geroofden buit ongehinderd naer hunne schepen wederkeeren. Om hun den toegang af te snyden, althans te bemoeijelyken, had Alfred een aental vaertuigen doen bouwen en uitrusten, en meer dan eens die zorg met den besten uitslag bekroond gezien. (1) Nu de handen meer ruim hebbende, vermeerderde hy zyne oorlogsvloot aenmerkelyk, liet grootere, sterkere, snellere schepen, zelfs van zestig roeibanken, bouwen, en ze met bekwame zeelieden, waeronder vooral de Friezen genoemd worden, bemannen. (2) Dus was Alfred de schepper der Engel-

(1) Asser. I. c. a. 875, 877. Gr. zu Stolberg, I. c. s. 193.

(2) Chron. Sax. p. 86. Spelman, I. c. p. 110. Hume, I. c. V. I. p. 89. Turner, I. c. V. I. p. 530. Lappenberg. I. c. B. I. s. 332.

sche zeemagt, en legde hy den grond tot die verbazende reuzenkrachten, welke, van lieverlede ontwikkeld, aen Albion de onbepaaldste heerschappy te water verzekerd hebben.

Zorgde Alfred voor eene ontzagwekkende houding te water, ook te lande haperde het niet aen voorzorg. Men kende nog geene staende legers, dien knagenden kanker aen het leven der volken; terwyl de krygs-iarigting uit den leenpligt voortgevloeid, eerst later in Engeland door Willem den Veroveraer, ingevoerd werd. (1) Alfred dan rigtte eene landweer op. Daertoe liet hy de gansche weerbare manschap opschryven en wapenen. Een deel daarvan werd in de vestingen gelegd; een deel t'huis toegerust en in den wapenhandel geoefend, gereed, om op den eersten alarmkreet ter aengewezen plaetse te verschynen. De manschap diende by beurte; door andere afgelost, keerde zy tot haer vreedzaam bedryf terug. (2) Zelfs de lyfwacht des konings was slechts tot beurtelingsche dienst verplicht. (3)

Aen die wyze voorzorg had men het te danken, dat, zoodra de Noormannen het waegden, wederom te landen, of het hoofd op te steken, zy steeds eene genoegzame magt byeen vonden, gereed, om hen te ontvangen. Dit ondervonden zy, by hunne herhaelde aenvallen, onder geleide van den dapperen Hastings, den Noordschen Hannibal. Allerhevigst

(1) Hume, l. c. V. l. p. 270. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 220.

(2) Spelman, l. c. p. 43. Hume, l. c. V. l. p. 89. Turner, l. c. V. l. p. 589. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 225.

(3) Asser, l. c. s. 887. Ingulph, l. c. p. 21.

was de worsteling, bloedige slagen vielen er voor; maer Alfred zegevierde. (1)

In het hart des eilands, in het aloude Wallis, bevonden zich nog altoos de oorspronkelyke bewoners, de Britten, erfvyanden der Anglen-Saksen. Had Alfred den voorspoed zyner wapenen willen vervolgen, hy had op dat volk groote veroveringen kunnen maken; doch hy ware in ons oog minder groot geweest. Immers een veroveraer is niets meer dan een geweldenaer, die geen regt erkent, dan des sterkeren; een geesel der volken; welke hy bezoekt, overal schrik, ellende en wanhoop verspreiderde, gelyk aen een' alles verzengenden lavastroom, welke ook de schoonste landouwen in woestenijen verkeert. Hoe zeer geprezen, ja vergood, zyn roem, bevlekt met bloed en tranen, is niet duerzaam; terwyl de verwoestingen, door hem aengerigt, als zoo vele gedenktekenen, tegen hem getuigen. Neen, geene uitbreiding, slechts beveiliging van zyn gebied beoogde Alfred. Hy zocht een' meer wezenlyken roem, dien van herten te veroveren, waerdoor hy den roem van alle veroveraers zou overschaduwten. Ook was zyn roem als een liefelyke geur, tot in de verste gewesten doorgedrongen, en had de gemoederen ten gunstigste voor hem gestemd. Althans kwamen de volken, en daer onder ook de Britten, als om stryd, om onder zyne bescherming of opperregering het geluk te vinden; dat hun ontbrak. (2)

(1) Asser, l. c. a. 884. Chron. Sax. p. 92. Hume, l. c. V. l. p. 90. Turner, l. c. V. I. p. 586. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 229.

(2) Asser, l. c. a. 885. Turner, l. c. V. II. p. 143. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 242. Lappenberg, l. c. B. I. s. 346.

Inderdaed men mogt het een geluk en zegen noemen, onder een bestuer, zoo zacht en wys als dat van Alfred, te leven. Hy behoorde niet tot de zulken, die, de volken om der vorsten wille aanwezig achtende, ze tot werktuigen van hunne belangen vernederen; maer hy hield zich slechts om 's volks wille tot het bewind geroepen, gelyk hy het wezenlyke zyner grootheid zocht in de diensten, door hem bewezen. Ware het hem om een willekeurig gezag te doen geweest, wie had dat doel beter kunnen bereiken, dan Alfred, hy, die eens het land redde, en, nevens het onbeпадdст vertrouwen, ook de algemeene liefde bezat? (1) En toch beoogde hy geen ander gezag, dan by de wet omschreven. Hy wilde slechts door de wet regeren, zich zelve daer aen onderwerpende. Niet over slaven, slechts over een vry volk wilde hy heerschen. » De Engelschen moeten zoo vry zyn, als hunne gedachten : » dit schoone gezegde, hem toegekend, (2) moge op misvatting van eene plaats, voorkomende in zyn' uitersten Wil, berusten, gelykt sedert ontdekt is, (3) het was toch altoos een afdruk van den geest, welken Alfred bezielde.

Hoe zeer hy de vryheid en de regten des volks eerbiedigde, daarvan moge, onder anderen de *Witenagemot*, of vergadering van wyze en aenzienlyke mannen, getuigen, welke, naer oud Germaensch gebruik, het volk vertegenwoordigde, en, onafhankelyk van 's konings geheimen raed en staetsraed, twee malen 's jaers te Londen, de hofstad, by een kwam, om over de

(1) Gr. zu Stolberg, l. c. s. 234.

(2) Hume, l. c. V. I. p. 130.

(3) Owen Manning, *The Will of King Alfred*. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 311.

gewichtigste aangelegenheden van den staet te raedplegen. Eene instelling, welke de kiem van het zoo beroemde Engelsche Parlement bevatte. (1)

Is het opbrengen van schattingen reeds op zich zelve een last, welken de onderdaen niet dan ongaerne torscht, ondragelyk wordt hy, wanneer willekeur of partydigheid den omslag regelt. Op dat niemand boven zyn vermogen bezwaerd mogt worden, liet Alfred eene soort van Landboek of schattingregister aenleggen, het welk een overzicht van de grootte en waerde der grondbezittingen leverde, aen het Landboek van Willem den Veroveraer tot grondslag strekte, en nog, by de bepaling van grondlasten, niet te vergeefs geraedpleegd wordt. (2)

Niet minder ging hem de openbare veiligheid ter harte. Treurig was het te dien aanzien in den lande gesteld. Het volk, uit de vreemdste bestanddeelen zamengevoegd, door de herhaelde invallen der Noormannen, langdurige oorlogen en inwendige onlusten, verwilderd, bevond zich in een' staet van losbandigheid, welke krachtige maetregelen vorderde. (3) Al aenstonds trekt onze aendacht die heilzame inrigting, waer van Engeland nog de sporen bezit, en welke, zoo zy ook al, nevens andere weldadige inrigtingen, eigenlyk haren oorsprong van Alfred niet mogt ontleenen, toch gezegd kan worden, door hem vernieuwd en als in het leven terug geroepen te zyn. (4) Alfred

(1) Horne, *Miroir des Justic.* Spelman, l. c. p. 415. Hume, l. c. V. I. p. 99. Gr. zu Stolberg, l. c. 1. s. 236.

(2) Hume, l. c. V. I. p. 293. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 224. Lappenberg, l. c. B. I. s. 333.

(3) Wilh. Malmesh. l. c. Lib. II. C. 4. Hume, l. c. V. I. p. 95.

(4) Spelman, l. c. p. 77. Montesquieu, *Espr. des lois*, Liv. XXX. Ch. 17. Meyer. *Espr. orig. et progr. des Inst. Jud.* T. II. p. 64.

namelyk verdeelde het ryk in graefschappen of *shires*, en deze weder in kleiner distrikten, waer van ieder in honderdtallen van huisgezinnen, en ieder honderdtal nogmaels in tientallen gesplitst werd, met een' overste of oudste aen het hoofd. In één daervan moest men aengeteekend staen, wilde men de bescherming der wet genieten, en niet als een landlooper gestraft worden. Elk tiental was in zeker opzigt verantwoordelyk voor het gedrag van allen, daer toe behoorde, zelfs elk huisvader voor het gedrag van zyn gezin, of zyn' gast. (1) Niemand zal die schikking, hoe gestreng ook, ondoelmatig noemen, wanneer hy overweegt, hoe het in die dagen wemelde van zwervende geweldenaers, die, op ééne plaets geroofd en vermoord hebbende, zonder gekend of achterhaeld te hebben kunnen worden, naer eene andere vlugten, om aldaer het zelfde bedryf te hervatten.

Verzekerd, dat het heil van den staet afhangt van goede wetten, voorzag Alfred, als een tweede Numa, ook in die behoefte, het zy door geheel nieuwe wetten uit te vaerdigen, het zy door de bestaende te wyzigen, of de in onbruik geraekte te herstellen. (2) Zyn wetboek, de *gemeene Wet* (*the common Law*) genaemd, thans meestendeels verloren, strekte lang tot grondslag van het Engelsche landregt. (3)

Doch wat baten ook de beste wetten, zoo zy niet gehandhaefd worden? Geen wonder, dat Alfred daer op

(1) With. Malmesb., l. c. Lib. II. C. 4. Ingulph. l. c. p. 21. Spelman, l. c. p. 74. Hume, l. c. V. I. p. 96. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 220.

(2) Spelman, l. c. p. C3.

(3) Hume, l. c. V. I. p. 90. Turner, l. c. V. II. p. 140. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 222.

den meesten prys stelde. Niemand, van welken rang of staet, kon de wet straffeloos overtreden. Er werden dikwyls regtsdagen gehouden. Kleine geschillen stonden ter beslissing van het tienhoofd, bygestaen door de zaemgeroepene huisvaders. Over groote zaken zat eene vergadering der honderdtallen, welke maendelyks by een kwam, en, met een' honderdman aen het hoofd, uit twaelf vrymannen bestond, uit het volk gekozen, die zich onder eede moesten verpligten, over de blykbaerheid van het feit onpartydig uitspraek te doen. Wie ziet hier niet het regt tegen alle verkrachting gewaerborgd? Wie denkt niet aen die inrigting, door Engeland als het Palladium van regt en vryheid beschouwd, het gerigt der gezworenen of *juries*? (1) Het zy eenigzins anders gewyzigd, de hoofdbestanddeelen zyn de zelfde. Daer en boven was er jaerlyks eene groote vergadering van de honderdtallen, tot onderzoek naer misdryf of misbruik, en waeraen elk huisvader opgave had te doen van het tiental, tot het welk hy behoorde. Nog had elk graefschap zyn oppergerigt, waer op men zich van de mindere regtbanken, gelyk van het oppergerigt op den koning, kon beroepen. (2)

Zoo bezorgd als Alfred was, om de bekwaemste lieden tot graven, registers of *sherifs* te kiezen, zoo vlytig deed hy onderzoek naer hunne uitspraek, en zoo gestreng betoonde hy zich jegens de zulken, die, met verzaking van eed en pligt, onregt gedaen of hunne magt misbruikt hadden. Zy werden niet slechts afgezet, maer ook niet zelden met den strop gestraft. (3)

(1) Spelman, l. c. p. 71. Hume, l. c. V. I. p. 98.

(2) Hume, l. c. V. I. p. 98. Gr. zu Stölberg, l. c. s. 222.

(3) Asser, l. c. a. 887. Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Horne, l. c. Ch. II. Spelman, l. c. p. 82. Turner, l. c. V. II. p. 133.

Ten gevolge van deze maetregelen, zag men over het geheele ryk de rust en orde en veiligheid hersteld, dermate, dat, volgens het verhael, gouden armbanden, opzettelyk langs den gemeenen weg opgehangen, onaengeroerd zouden gebleven, en de reiziger, die zyne geldbeurs verloren had, zeker geweest zyn, die ongeopend terug te vinden. (1)

Welk een belang Alfred in de stoffelyke welvaart zyns volks stelde, toonde hy, zoo wel door het stichten van geheel nieuwe, als door het weder opbouwen en verfraaijen der vervallene of verwoeste burgen en steden, waer onder Londen met name vermeld staet. (2)

De landbouw, die echte steun van den staet, werd in eere gehouden en op allerlei wyze aangemoedigd. Het was niet minder schoon, het erfdeel der vaderen te bebouwen, dan het te verdedigen. Zelfs mogt het laetste geene afbreuk doen aen het eerste. Terwyl een deel der manschap onder de wapenen was, beploegde het andere deel den akker.

Dus ook kon elke tak van nyverheid op 's konings krachtige ondersteuning zelfs op schitterende belooningen, rekenen. (3)

De handel en zeevaart, die ryke bronnen van welvaart en genot, en waer door Engeland eens den hoogsten trap van bloei zou bereiken, vonden in Alfred den yverigsten voorstander en beschermer. Veiligheid, gemak en vryheid waren daeraen in de ruimste mate verzekerd. Wy zien dan ook reeds Engelsche

(1) Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Ingulph. l. c. p. 21. Hume, l. c. V. I. p. 100. Lappenberg, l. c. B. I. s. 334.

(2) Asser, l. c. a. 886, 887. Ingulph. l. c. p. 21.

(3) Asser, l. c. a. 887. Hume, l. c. V. I. p. 103.

schepen naer dé Middellandsche zee, en wel naer Alexandrië, stevenen, gezanten tot in Indië doordringen, en met kostbaerheden en speceryen terugkeeren. (1) Noordsche zeelieden, met name Other en Wulfstan, vermoedelyk door Alfred afgezonden, deden ontdekkingsreizen, de eene naer de Noordpool, de andere door de Oostzee. (2) En, als ware dit nog niet genoeg, zoo heeft men met den togt van Other het doel verbonden, om een' weg langs het noord-oosten naer China en Indië te zoeken: (3) zekerlyk eene onderneming, een vernuft als Alfred waerdig: mogt het slechts niet aen de noodige bescheiden ontbreken! (4)

Doch hetgene den roem eens konings nog meer verhoogt, en alleen in staet is, om zyn' naem te vereeuwigen, is zyne belangstelling in de verstandelyke godsdienstige en zedelyke beschaving zyns volks. Toen Alfred den troon beklom, vond hy zyn land, weleer een' kweekhof van de edelste vernuften, (5) in de diepste barbaerschheid verzonken. De kloosters, de wykplaetsen der geleerdheid, waren verwoest, de kloosterlingen vermoord, de ryke boekeryen verbrand. (6) Treurig inderdaed is het tafereel, door Alfred zelven

(1) Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Turner, l. c. V. II. p. 146. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 262. Lappenberg, l. c. B. I. s. 338.

(2) Deuber, *Gesch. der Scheepv. in den Atl. Oc.* Turner, l. c. V. II. p. 82. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 263. Arend, *Proeve eener Gesch. der dichtk. en fr. lett. onder de Angelsaks.* bl. 181.

(3) Spelman, l. c. p. 112. Mallet, l. c. Voltaire, l. c. T. II. Ch. 26. Haller, *Alfred.*

(4) Turner, l. c. V. II. p. 82. Arend, l. c. bl. 183.

(5) Alfr. *Greg. Herdersb.* Voorr. Turner, l. c. V. I. p. 372. Arend, l. c. bl. 32.

(6) Spelman, l. c. p. 88. Hume, l. c. V. I. p. 100. Arend, l. c. bl. 33.

gemaeld. Naeuwelyks was er iemand, in het latyn, zelfs in de moedertael, genoegzaam ervaren. (1) Hoe hartelyk wenschte hy dat die nevelen mogten verdwynen! Hoe ernstig wekte hy degenen op, die daer toe konden bydragen! «Ik vermaen u,» dus schryft hy aen Wulfsig, Bisschop van Londen, «niet minder » milddadig te zyn met de wysheid, door God u ge- » schonken, dan gy met de goederen der aerde zyt. » Denk, welke straf ons wacht, zoo wy zelve de » wysheid niet liefhebben, noch die aen anderen na- » laten. Ach! wy beminnen den naem van Christe- » nen, om dat wy ons Christenen noemen; maer hoe weinigen vervullen den pligt van Christenen! » (2)

Om althans van zynen kant niet in gebreke te blyven, sloeg hy, zoodra de omstandigheden het ge- doogden, de handen aen het werk. Hy stichtte scholen, welke hy rykelyk begiftigde, of hervormde de be- staende, waer onder die van Oxford, naderhand wereld- beroemd. (3) Er werden boekeryen aengelegd, de boeken zelfs van Rome ontboden. Geleerden en kunstenaers, van alle kanten verzameld, of uit den vreemde gelokt, vonden het gunstigste onthael, eer, verheffing, goederen. (4) Als zoodanig staen vermeld Plegmond, Aertsbisschop van Canterbury, Werfrid, Bisschop van Worchester, Asser, Bisschop van Shyreburn, Alfreds geschiedschryver, Grimbald, abt van Winchester, Joannes de Saks, Abt van Aethelingey, Joannes de Schot of Eerigena, een diepdenkend vernuft en be-

(1) Alfr. *Greg.* l. c.

(2) Alfr. *Greg.* l. c.

(3) Asser, l. c. a. 886. Spelman, l. c. p. 106, 135. Hume, l. c. V. I. p. 101. Turnèr, l. c. V. II. p. 148.

(4) Asser, l. c. a. 885. Ingulph. l. c. p. 21.

roemd redeneerkundige, (1) ook de zeereizigers Other en Wulfstan.

Niet slechts het hooger, ook het lager onderwijs was het voorwerp van Alfreds onvermoeide zorg. Hy hield de jeugd voor de hoop, de kracht van het volk, voor de bloem, waerin de vrucht bereid wordt. Daerom wilde hy, dat de geheele Engelsche jeugd, voor al die des vrijen en bemiddelden stands, tot het leeren der letteren opgeleid, en dat zy in geene kunst onderwezen wierd, voor dat zy het Engelsch goed kon lezen. Daerna kon men de zulken, die tot hoogere wetenschappen bestemd waren, ook in de Latynsche tael onderwyzen. (2)

Maer wat beteekent ook de fynste verstandsbeschaaving, zonder eerbied voor God en zonder zedelykheid? Beiden behooren het gevolg van het eerste te zyn; beide te bevorderen, was het hoofddoel van Alfred. Daertoe bouwde hy een aental kerken, of herstelde de vervallene. Ook de verwoeste kloosters werden, als wykplaatsen zoo wel der Godsvrucht als der geleerdheid, weder opgebouwd, te Aethelingey, Schaftsbury en Winchester nieuwe gesticht. (3) Zelf toonkundige, en wetende, hoe veel de toonkunst op 's menschen gemoed vermag, liet hy, naer het voorbeeld van Karel den Groote, overal eene deftige kerkmuzyk invoeren. (4) Ofschoon hy nooit de hand aen

(1) Asser, l. c. a. 885. Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Ingulph, l. c. p. 21. Spelman, l. c. p. 99. Turner, l. c. V. II. p. 13. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 248. Lappenberg, l. c. B. I. s. 336.

(2) Alfr. Greg. l. c.

(3) Asser, l. c. a. 887. Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Spelman, l. c. p. 130. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 238.

(4) Spelman, l. c. p. 137. Stolberg, l. c. s. 249.

de ark des Heeren sloeg, noch zich een vreemd gezag aenmatigde, (1) maekte hy toch van zyn beschermregt een zoodanig gebruik, dat hy voor verstandige en deugdzame herders zorgde, die den volke tot leermeesters en tevens tot voorbeeld konden zyn; dat hy als iemand te dien aenzien in gebreke bleef, hem met allen ernst vermaende, dreigde, en, wanneer dit niet hielp, straffer middelen bezigde. (2)

Ook den woesten krygsman wist hy eerbied voor God en de deugd in te boezemen, alsmede aen eene strenge krygstucht te onderwerpen. (3) Wat meer is, tot opwekking, of belooning, van het edele en goede, versmaedde hy den prikkel der eere niet, daer hy wel eens iemand tot ridder verhief; (4) terwyl men van een' verstandig vorst als Alfred niet kan verwachten, dat hy dat middel krachteloos gemaekt zal hebben, door het tot byoogmerken te bezigen, of aen onwaardigen te verkwisten.

Met dat al ontbraken altoos zeer voorname hulpmiddelen ter bereiking van Alfreds doel: immers het ontbrak aen leerboeken, in de moedertael geschreven. Wie zou in die behoefte voorzien? Niemand anders dan Alfred. Reeds maekte hy zich verdienstelyk, door Bisschop Werfrith met de vertaling van de *Gesprekken* van Paus Gregorius te belasten. (5) Maer hoe stygt niet onze verwondering, als wy lezen, dat hy zelf geen letterarbeid schuwde, in een' reeds gevor-

(1) Harpsfeld, *Hist. Eccl. Angl.* s. IX. C. 3.

(2) Asser, l. c. a. 887. Turner, l. c. V. II. p. 142. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 303.

(3) With. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4.

(4) With. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 6. Spelman, l. c. p. 130.

(5) Asser, l. c. a. 883. Ingulph. l. c. p. 21.

derden leeftyd Latyn leerde, (1) voorts als schryver in de landtael optrad. Daeraen was men een aental schriften, zoo oorspronkelyke, als vertaelde, en daeronder van de edelste soort, verschuldigd. (2) Zoo heeft men van hem, onder anderen, eene vrye bewerking van het gulden boekske van Boëthius *Over den troost der wysbegeerte*, in onrym en rym, deels vertaling, deels navolging, deels uitbreiding, door middel van het invlechten van eigene hoogstgewigtige opmerkingen. Even vry is zyne bewerking van de *Historien* van Orosius, waerby hy, nevens een beknopt verslag van Duitschland, de slotsom voegde van de ontdekkingsreizen van Other en Wulfstan in de Noord-en Oostzee, eene zeer belangryke bydrage tot de aerdrykskunde der middeleeuwen. (3) Voorts vertaelde hy de *Kronyk* van Beda, de *Fabelen* van Aesopus, het *Herders-boek* van Paus Gregorius, en de eerste helft van de Psalmen. Zelfs zou hy de Heilige Schrift, zoo niet geheel, althaus voor een groot gedeelte, vertaald hebben. (4) Ook leverde hy eenige *Alleenspraken* van Augustinus, gelyk mede bundels van Parabelen, Spreuken en Gedichten. Hy verzamelde een' schat van stichtelyke gedachten, waervan hy zyn *Handboek* maekte. Nog kent men hem eene soort van Gedenkschriften toe, en, ten blyke, dat hy ook tot het kleine kon afdalen, gaf hy voorschriften, betrekkelyk de valken. (5)

(1) Asser, l. c. a. 887.

(2) Spelman, l. c. p. 166.

(3) Turner, l. c. V. II. p. 23—86. Arend, l. c. bl. 133—188.

(4) *Hist. Etiens.* Lib. II. Turner, l. c. V. II. p. 94. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 283.

(5) Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Turner, l. c. V. II. p. 87. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 277. Arend, l. c. bl. 188.

En dit alles schreef een koning, in veertien jaren tyds, te midden van allerlei staetszorgen, telkens door den vyand ontrust, wien hy en te lande en te water onophoudelyk had te bestryden, (1) daer en boven van zyne jeugd af door de pynlykste kwalen gefolterd. (2) Ziet daer, wat de mensch vermag, beziel met buitengewoone geestkracht, en door de edelste dryfveren in beweging gebragt. Doch ziet daer ook, hoe veel hy kan tot stand brengen, wanneer hy van den tyd, dat kostbare geschenk des Hemels, weet party te trekken. Trouwens, Alfred was gewoon, den dag in drie gelyke deelen te verdeelen, waervan hy het eene voor godsdienstige en letterkundige oefeningen, het andere voor de openbare zaken, het derde voor de lichamelyke behoeften afzonderde. (3) Vermits het daerby op eene naeuwkeurige tydsbepaling aenkwam, en de uerwerken in Engeland onbekend waren, zoo bezigde hy zes waskaersen, van gelyke lengte en zwaarte, waervan elke vier uren brandde, ter wering van togt, geplaeft in eene lantaern van doorschynend runderhoren. (4) Wy weten den tyd naeuwkeuriger te berekenen; maer weten wy dien ook even naeuwgezet te besteden?

Tot hiertoe hebben wy Alfred en als held en als regent beschouwd, en veel in hem bewonderd; doch onze lofspraek zou onvolledig zyn, zoo wy niet ook op hem als mensch een' blik wierpen.

(1) Colman, pp. Balaeum, *Cent.* III. C. 43.

(2) Asser, l. c. an. 883. Turner, l. c. V. II. p. 154.

(3) Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Turner, l. c. V. II. p. 128. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 301.

(4) Asser, l. c. a. 887. Wilh. Malmesb. l. c. Lib. II. C. 4. Hume, l. c. V. I. p. 102. Turner, l. c. V. II. p. 127. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 300.

Veelal heeft by de grooten de meening plaets, als waren zy aen de wetten der zedelykheid zoo zeer niet gebonden; gelyk ook niets gewooner is, dan den vorst van den mensch te scheiden. Zy dwalen. Het is een valsche roem, zich boven de wet te achten. De ware grootheid is onafscheidbaer van de deugd; deze 's vorsten meest vereerende titel. Hoe hooger iemand geplaetst is, hoe meer hy door deugd moet schitteren. Trouwens, aller oogen zyn op hem gevestigd. Hy geeft den toon, naer welken allen zich zoo gaerne schikken. Zyn voorbeeld werkt ten krachtigste, het zy ten goede, het zy ten kwade, dikwyls jaren na den dood. Er was een tyd, dat Alfred dit min helder inzag. Jong, vurig, hartstogtelyk, verblind door den luister, welke hem omgaf, door overmoed en zingenot bedwelmd, ware hy in de eerste jaren zyner regering welligt een speelbal zyner driften geworden, (1) in weerwil der hoogst ernstige tael van den eerwaardigen Neot, (2) had hem de tuchtigende hand des Allerhoogsten niet gered. In de schole der rampen, de beste aller scholen, geoefend, werd hy een geheel ander mensch, en, op den troon hersteld, gaf hy aen zyne onderdanen het schoonste en meest stichtelyke schouwspel, door zich zelve te overwinnen, en, in weerwil van de sterkste aenlokselen, meester te blyven.

Die zelfbeheersching was een natuerlyk gevolg van dien godsdienstigen zin, van die verhevene Godsvrucht, welke al zyne woorden en daden bezielde.

(1) Asser, l. c. a. 878. Matth. Westminst. *Hist.* p. 330. Wallingford, *Chron.* Turner, l. c. V. I. p. 548.

(2) *Vit. s. Neot.* Turner, l. c. V. I. p. 550.

« Alle goed komt van God, » schreef hy, » en
» keert tot hem terug. Hy is het hoogste, volledigste,
» volmaekste goed; in hem alleen het hoogste, vol-
» maekste geluk. Hy regeert alles. Voor hem is alles
» tegenwoordig, zoo wel wat voorheen was, als wat
» nu is, en wat na ons zyn zal. Hy herinnert zich
» nooit iets, om dat hy nooit iets vergeet. Hy zoekt,
» noch onderzoekt iets, om dat hy alles weet. Hy
» vreest niets, om dat hy niets kent, dat magtiger is
» dan hy, of dat zelfs hem gelyk komt. Hy geeft altyd,
» zonder dat iets van het zyne vermindert, Hy is
» eeuwig : want nooit was er een tyd, dat hy niet
» bestond, en nooit zal er zulk een tyd komen. Door
» zyne goddelyke magt is hy overal tegenwoordig.
» Zyne grootheid kan niemand afmeten. De eeuwige
» en almachtige zit altyd op den troon zynere magt.
» Derhalve stellen wy niet te vergeefs onze hoop in
» God : want hy verandert niet gelyk wy. Bid hem
» aen in nederigheid : want hy is zeer goedertieren
» en genadig. Verhef uw gemoed en uwe handen
» tot hem, en bid om hetgene regt en noodig voor
» u is : want hy zal u niet weigeren. Haet en ont-
» vlugt het kwaed, zoo spoedig gy kunt. Bemin de
» deugd en volg haer. Tracht altyd wel te doen :
» want alles wat gy doet, geschiedt in de tegen-
» woordigheid van den eeuwigen en almachtigen God.
» Hy ziet alles, en zal alles vergelden. » (1) Zoo
schreef, zoo sprak Alfred, en in dien geest handelde
hy. Zich zelve in het ryk van God, niet als koning
maer als burger, beschouwende, achtte hy zich ook

(1) Cardale, *King Alfr. Anglosax. version of Boethius*, Ch. XXXIV. XLII. Turner, l. c. V. II. p. 77. Arend, l. c. bl. 171, 179.

zoo wel als den minsten onderdaen, aen de wet van God onderworpen. (1) Verzelt hem naer des Heeren tempel; ziet, hoe hy, in het stof gebogen, zyne nietigheid erkent, en Gods grootheid bewondert. Hoort hem zyne stem met die der geloovigen mengen, om den Heere een loflied te zingen. Heerlyk gezigt, den vorst met zyn volk vereenigd te zien, ter vervulling van de eerste en heiligste pligten! Niet slechts in het openbaer, ook in stille afzondering ontlastte Alfred gaerne zyn hart voor God. Meermalen onttrok hy zich aen den slaep, om of in het open veld, by een' helderen sterrenhemel, den schepper te verheerlyken, of den Heere, in deszelfs heiligdom, zyne belangen aen te bevelen. (2) Met zulk eene gemoedstemming paerde zich een onwankelbaer vertrouwen. Op God alleen was al zyne hoop gevestigd; tot hem zyn blik gerigt. Van daer die buitengewoone zielskracht, te midden van de grootste gevaren, die moed, die vastberadenheid, die volharding, zelfs als alles hopeloos scheen. (3) En dan, wanneer zyn vertrouwen met den besten uitslag bekroond werd, hoe gereed was hy, om Gode daarvan de eer te geven, en een danklied toe te brengen!

En hy, die dus God vreesde en vereerde, kon die voor zyn medeschepsel, voor zyn' natuergenoot, ongevoelig zyn! Had Alfred vroeger wel eens aen het gewone zwak der grooten toegegeven, (4) by zyne omzwervingen afhankelyk van de hulp van anderen geworden, leerde hy de menschheid waerden. Hy was een streng handhaver der wetten,

(1) Harpsveld, l. c. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 503.

(2) Asser, l. c. a. a. 885. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 295, 302.

(3) Harpsfeld, l. c.

(4) Asser, l. c. a. 878. Turner, l. c. V. I. p. 550.

en strafte de misdaed, waer hy die aentrof : (1) hoe had hy anders de openbare veiligheid kunnen herstellen? maer, of schoon hy den misdryver vervolgte, eerbiedigde hy echter den mensch. Minzaamheid, het ware sieraed der grooten, zy, die den glans hunner meerderheid tempert, en den nyd der minderen ontzenuwt, kenmerkte ook Alfred. Daer door won hy aller harten, en lokte hy zelfs vreemden. (2) Het kost zoo weinig, harten te winnen : één woord, één blik, één grimlach, is vaak genoegzaam!

Doch de ware minzaamheid huisvest niet slechts op het gelaet; zy ontwelt uit een teeder, gevoelig hart, en is werkzaam door liefde. Zegen te verspreiden, tranen af te droogen, te helpen, waer men helpen kan, ziet daer de vruchten, die zy kweekt. Ook dit mogt men by Alfred opmerken. » Hy alleen trok zich de armen aen, » zegt Asser, (3) eenvoudige, maer veel beteekenende tael! Verlangt gy het bewys? Toen Alfred nog op Aethelingey schulde, kwam een arme aen de deur kloppen, bedelende om eene bete broods. Alfred vroeg zyne gade, of er iets voor handen was? Zy antwoordde; » slechts één brood! » God lof! » zeide hy, » ik bid u, om Christus wille, geef den arme de helft. » Hy, die vyf duizend mannen met vyf brooden en » twee visschen gevoed heeft, kan ook, zoo hy wil, » aen de andere helft zyn' zegen schenken. » (4) Edele trek! Is er niet te vergeefs gezegd, dat één dronk waters, in 's Heilands naem, aen een' behoeftige ge-

(1) Wilh. Malmesh. l. c. Lib. II. C. 4.

(2) Asser, l. c. a. 883. Turner, l. c. V. II. p. 143.

(3) Asser, l. c. a. 887. Marianus, *Chron.* a. 900.

(4) Ingulph. l. c. p. 20. Sim. Dunelm. *Hist. Cuthb.* p. 71.

geven, zyn loon niet derven zal, (1) dan werd die trek met Engelenhand in het boek des Eeuwigen aengeteekend, en ook rykelyk beloond. Inderdaed had Alfred, volgens de verzekering van een' vroom man, daer aen zyn herstel op den troon te danken. (2)

Nog andere trekken van liefdadigheid staen van hem geboekt. Toen hy eens in een' veehoeder uitstekende zielsvermogens ontdekte, bevorderde hy 's mans onderwys, en zag zyne zorg met den besten uitslag bekroond. (3) Op een' anderen tyd, ter jagt zynde, hoorde hy het geschrei van een klein kind uit een boom. Men deed onderzoek, en vond een' schoonen knaep, ryk gekleed, in een arends nest. Alfred trok zich den vondeling aen, liet hem doopen, opvoeden, en noemde hem *Nestingum*, zoo veel als *Nesteling*. (4) Doch al ontbraken deze bewyzen, het gebruik, dat hy van zyne inkomsten maekte, getuigt genoeg van zyn liefderyk hart. Een deel daer van werd besteed aen het onderhoud der krygslieden, hofbenden, bouwlieden en vreemdelingen, het andere deel was bestemd voor de armen, scholen en kloosters. (5) Gelukkige grooten, die de middelen hebt, om wel te doen, en u, door weldadigheid, het zaligste genot kunt bereiden!

Een hart, zoo liefderyk, als dat van Alfred, omvatte alle menschen, ja verhief zich wel eens tot grootmoedigheid. Of schoon door zyn' broeder Ethelred beroofd

(1) Matth. X. 42. Marc. IX. 40.

(2) Ingulph. l. c. p. 20. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 204.

(3) Wilh. Malmesb. *De gest. pont. Angl.* Lib. II. Turner, l. c. V. I. p. 563. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 257.

(4) Joh. Tinmuth. Turner, l. c. V. II. p. 140.

(5) Asser, l. c. a. 887. Wilh. Malmesb. *De gest. reg. Angl.* Lib. II. C. 4. Turner, l. c. V. II. s. 126. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 298. Lappenberg, l. c. B. I. s. 340.

van een aanzienlyk erfgoed, hem door hunnen vader nagelaten, vergaf hy niet alleen het aengedane ongelyk, maer diende hem ook getrouw in den stryd tegen de Noormannen, zelfs met gevaer zyns levens. (1) Hoe ligt ware het hem gevallen, na de luistervolle zege, op de Noormannen behaeld, hun de tallooze rampen, aen zyn land berokkend, ten duerste betaeld te zetten! doch, alle wraek versmadende, behandelde hy hen met zachtheid, en schonk hun de weldaden van het Christendom. Toen Hastings gemalin en zonen hem in handen gevallen waren, zond hy de gevangenen, rykelyk begiftigd, aen Hastings terug. (2)

Boven vooroordeelen verheven, hechte Alfred niet aen adel of geboorte. Volgens hem was de ware adel van den mensch niet in het bloed, wel in het gemoed. (3)

Eischte hy van anderen de strengste regtvaardigheid, hy zelf hield die by alles in het oog. (4) Elk werd naer verdienste behandeld. Deugd en bekwaemheid waren de titels van bevordering, aenzoecken, kuiperijen vruchteloos.

Een vorst, wien het niet aen wyzen raed ontbreekt, bezit meer, dan hy, die over een leger kan gebieden. Alfred, tegen de zich opdringende zelfzoekers op zyne hoede, zocht naer mannen van beproefde deugd en doorzigt, schonk hun zyn volkomen vertrouwen, en vernam gaerne de volle waarheid uit hunnen mond. (5)

(1) Spelman, l. c. p. 19. Hume, l. c. V. I. p. 77.

(2) Chron. Sax. p. 94. Hume, l. c. V. I. p. 92. Gr. zu Stolberg, l. c. s. 231.

(3) Fox, *King Alfr. Angl.-Sax vers. of the metr. of Boeth.* p. 141. Turner, l. c. V. II. p. 103. Arend, l. c. bl. 80.

(4) Ethelwerd, *Chron.* Lib. IV. C. 3. Marianus, l. c.

(5) Asser, l. c. a. 883. Spelman, l. c. p. 114.

De vleijery, hoe streelend ook, maer welke slechte vorsten maekt, had geen vat op hem.

Overigens leefde hy eenvoudig, en zonder prael. Wetende, hoe zeer eene onmatige weelde een volk ontzenuwt en ten gronde rigt, wilde hy ook in dezen tot voorbeeld zyn.

Hy was een getrouw echtgenoot en een teederminnend vader. Aen de opvoeding van zyn kroost, vooral aen de vorming van zyn zoon Eduard, den vermoedelyken troonsopvolger, besteedde hy de meeste zorg. (1)

Men ziet dit, onder anderen, uit de hartroerende woorden, welke hy hem, kort voor zyn' dood, toevoegde. « Dierbare zoon! » dus sprak hy, « zet u » aen myne zyde; ik heb u een hartelyk woord te » zeggen. Myn zoon! ik voel, dat myn uer gekomen » is. Myn gelaet verbleekt. Myne dagen zyn weldra » verdwenen. Wy moeten scheiden. Ik vertrek naer » eene andere wereld; gy blyft terug, alleen in al » myne bezittingen. Ik bid u, by de liefde, welke » ik u toedraeg, tracht niet slechts een heer, maer » ook een vader uws volks te zyn. Wees den kin- » deren een vader, der weduwen een vriend. Verkwik » de armen; bescherm de zwakken, en bezig al uwe » magt, om het onregt regt te maken. Vooral, myn » zoon! beheersch u zelven volgens de wet. Dan zal » de Heer u genadig; en, boven alles, zal God uw » loon zyn. Bid hem, dat hy u in allen nood met » zyn' raed byblyve; en hy zal u helpen ter betere » bereiking van uw doel. » (2)

(1) Asser, l. c. a. 883. Turner, l. c. V. II. p. 122.

(2) Spelman, l. c. p. 97. Turner, l. c. V. II. p. 124. Gr. en Stolberg, l. c. s. 233.

Ziet daer de tael, waermede Alfred van zyn' zoon en van de wereld afscheid nam, en waerin hy zyne geheele ziel als uitstortte. Het waren de hem eigene gevoelens, welke hy zyn' zoon inboezemde; het waren de hem eigene deugden, welke hy hem, als het kostbaerste erfgoed naliet. Alfred bleef zich dus gelyk, ten einde toe, en, had hy eens den wensch geuit, dat hy, zoo lang hy leefde, waerdig mogt leven, ten einde na zyn' leven eene goede nagedachtenis achter te laten, (1) hy mogt zich, op den rand des grafs, met de vervulling van dien wensch streelen. Ook was zyn dood die van den regtvaardige; het was het ondergaen der zon in pracht en luister, om elders met nog meer glans te ryzen.

Zoo heb ik dan in Alfred een' vorst geschetst, wiens weérge men noch by de oude, noch by de latere volken ontmoet. Zoo heeft dan toch een sterveling de trekken van het beeld diens wyzen verwezenlykt, door de wysgeeren met verrukking geteekend, zonder te kunnen hopen, dat het eenmael verwezenlykt zou worden. (2) De geschiedenis toeft by hem met blykbaer vermaek; zy omkranst zyn' schedel met onverwelkbaer loof, en stemt ons tot eerbied voor zoo veel groots en edels.

Ja, gy zyt ons eerbiedwaardig, zalige Alfred! nog duizend jaren na uwen dood. Zal de nagedachtenis van den regtvaardige nooit vergaen, dan zal de uwe steeds in zegening blyven, en met uw voorbeeld, ook by de meest verwyderde geslachten voortleven. Gelukkig de eeuw, die op u mogt roemen! Gelukkig het volk, aen hetwelk een vorst te beurt valt, u gelyk!

(1) Alfr. *Boeth.* Cardale, l. c. Ch. XVII.

(2) Hume, l. c. V. I. p. 94.

DE VREDE VAN EUROPA.

DE VREDE VAN EUROPA : welk een betooverende klank! Sedert lang hoorden wy hem niet, of een diepe zucht ontvlood aen ons hart. Dien vrede zullen wy nimmer aenschouwen, zeiden wy weemoedig tot elkander. Indien slechts onze kinderen dat geluk beschoren mag zyn! Indien zy, die onder het geluid der wapenen, en het gerucht der krygsverwoestingen, in de bange vrees van op een rookend slagveld, onder stervenden en dooden, hun jeugdig leven te zien weggemaeid! indien slechts het overschot van ons dierbaer kroost gespaerd uit de vlam der vernieling, ook nog eenmael weten mogt, wat het zy, in onbezorgde rust zyn eigen brood te eten, of de vruchten der voorvaderlyke vlyt te genieten; dan zullen *wy* het ons getroosten, in zorg en onrust, met verscheurde en bloedende harten, onzen kommer en onzen jammer met ons in het graf te dragen!

DE VREDE VAN EUROPA. . . ja! men beloofde ons dien, men vleide ons met den zelve. Dit moest het loon zyn van al dat goedverkwisten, van al dat welvaert verwoesten, dat bloed verspillen! Als alle de Mogendheden, verwonnen, ontzenuwd, verjaegd, ontroond; of buiten hunnen kring verheven en aen vreemde Staten opgedrongen, den sceppter van *éénen* kusten, onder zyne banieren zich verzamelden, hem als Beschermer, als Bemiddelaer, als Vorst der Vorsten begroetten, op zynen wenk zich bewogen, voor zyne blikken beefden. . . dan zou het bloed-vergieten het goed en welvaert verwoesten een einde hebben

— *dan zou het vrede in Europa zyn!* Doch vervloekt moest zulk een vrede wezen! al waer het ook mogelijk, dat de vratigste heerschzucht ooit verzadigd wierd, en al waren er geene andere werelddeelen, waer men het goud en het bloed van Europa verspillen kon! Vervloekt moest die vrede zyn! een doodslaep, na de uitputting van alle krachten, na de uitblussching van alle vreugde, ontrust door bange droomen en schrikkelijke spoken! Geen vrede, maer schande en vernedering! Geen vrede, maer *slaverny van Europa!*

Zulk een' vrede toonde men ons in een dreigend verschiet, toen slechts twee jaren geleden, het magtigst en talrykst leger Duitschlands noordelyke gedeelten bedekte; van de Oder naer de Weixel, van de Weixel naer de Niemen, van de Niemen naer den Dnieper, van daer in het hart van Rusland voortrukte, tot dat het door de rookende puinen van Moskow in zyne ysselyke vaert gestuit werd! Waer is dat onvergelykbaer heer van ruiterbenden en voetknechten? Waer zyn die Etna's van vuer- en doodbrakend schutgevaerte? Waer zyn die onoverwinnelijke legioenen, die den roem der Romeinsche Adelaerschenen te verdonkeren? Ach! vragen wy liever: waer is de bloem der Fransche, en Duitsche en Nederlandsche bevolking, byeen verzameld, om aen het reusachtig gevaerte der algemeene Monarchy de laetste hand te leggen! Zy zyn niet meer! *hier* liggen zy, door honger en ellende verteerd; *daer* geveld door het vuer en zwaerd van een verbitterd volk, 't welk liever de vlam uit zyne daken zag spelen, dan door zynen voorraad de onderdrukkers te schragen; *ginds* zag men hunne verkleumde lyken in bevrozen woest-

tynen op één gestapeld, tot dat hun rook ten hemel steeg, en hunne asch in alle winden verstrooid werd! Zy zyn niet meer! als door één' ademtogt weggeblazen, slagtoffers der wraek van God en menschen!

Toen begon de hoop ons aen te lichten, dat Europa, tot dien schrikkelijken prys, een' billyker en milder vrede koopen zou. Zulke slagen, zeiden wy, zullen de rots verbryzelen! Voor zulk een licht der gerechtigheid moet de damp des ydelen waens en der trotsche begoocheling verdwynen! De overheerscher zal buigen, en zynen verduisterden oorlogsroem aen geene geheele verwelking bloot geven! Maer hy verhief zich, met onverschoonbare hardnekkigheid; en van dat oogenblik af was, voor het gerigt van den Oppermonach der wereld, zyn val besloten! Te vergeefs verzamelt hy nieuwe benden, en spreidt, met de stuiptrekking eens woedenden, ongeloofelyke kracht ten toon! Te vergeefs opent hy de hartader zyner onderdanen, en tapt het laetste bloed hun af! Hy heeft reeds geene bondgenooten meer: wat slechts kon, heeft zyne boeijen afgeworpen; de vryheids-kreet wordt alom opgeheven; Duitschland snelt zyne verlossing te gemoet, en geen huwelyksmaegschap zelfs verhindert langer, dat Duitschlands magtigste Monarch, door zyn overwigt, de schael der regtvaardigste zaek ylings doe zinken! Vruchteloos schynt, voor Dresdens wallen, de tanende avondzon zyner glorie nog een flauwe strael te verspreiden! Vruchteloos rooken de vruchtbare beemden van Saksen, en vertoonen eene wildernis, waer voorheen een paradys bloeide! Uwe muren, o Leipsig! dreunen nog van den schok

der wereld-monarchy, toen zy aen derzelve voet verbryzeld werd! Onder de weeklagt en het gemmer der gewonden; onder de vervloeking der slagtoffers, by duizenden en duizenden gemaaid, ging zy te gronde; in een oceaen van bloed en tranen verzonk zy, die trotsche wereld-monarchy; en de dageraad des vredes begon voor Europa aen de kimmten te schynen!

Heil u, Overheerscher, dat uw hoogmoed nog niet geknot was, toen gy met de verstrooide stukken uwer legermagt over den Ryn waert gevloten! Heil u, dat gy de harde opofferingen versmaeddet, waer voor het behoud uws aanwezens, en dat van uw huis u werd voorgeschreven! Wy beeffden voor den vrede, dien gy met uwe schande zoudt onderteekenen. Geene rust voor Europa, dus spraken wy, zoo lang deze heerschen zal! en met verrukking staerden wy op die zegevierende benden, die, voorafgegaen door de eer, de deugd en regtvaardigheid, in het hart uws Ryks den zetel uwer heerschezucht omver gingen werpen!

En gy, myn Vaderland! schoon gering in de ry der Mogendheden, uitgeput van vermogen, beneveld van luister; niet gering was het deel, dat gy hebben mogt aen de zegeprael der goede zaak. Door uwen moedigen afval, met ter zydestelling van vroegere twisten, met terugroeping van uwen wettigen Vorst, met eene geestdrift, die aller harten ontstoken, en vriend en vyand verbroederd had; door uwen moedigen afval, in het eenig en beslissend oogenblik, hebt gy voor de helden van het Noorden den weg naer Frankryks grenzen gebaend, den sluitboom uwer

rvieren, en de voorraedschuren der verzorging voor hen geopend; en hun eene veilige achterhoede geschonken, waer zich dagelyks nieuwe stryders verzamelden en vormden, om de dappere voorvechters der vryheid te ondersteunen; door uwen tydigen afval, hebt gy het grootmoedigst volk der aerde, van zyne overzeesche stranden, naer uwe bevredigde kusten doen snellen, met kielen, met benden, met wapenen en krygsbehoefden, om den sidderenden aftogt des vyands te verhaesten, en, door onze verlossing te voltoojen, die van Europa voor te bereiden! Die eer komt u toe, myn Vaderland! al heeft geene onbesuisde drift uwe zonen voorwaerts gestuwd; al hebt ge ook, in het midden der algemeene vervoering, het achtbaer nederlandsch karakter nooit verzaekt!

Zoo moet gy dan, gy, die in alle hoofdsteden van Europa weleer uw toemeloos gezag deed gelden! zoo moest gy ten laetste uwe eigen sidderende hoofdstad verdedigen, en kondt de akeligste verwoesting niet weren van haren heerlyken omtrek. Zoo zonk uwe verwelkte grootheid dieper van dag tot dag, en van uer tot uer, en bestond reeds niet meer, dan in de leugenklanken uwer snorkery! Zoo zaegt gy, met magtelooze spyt, aen het hoofd uwer benden, onder uwe eigene oogen, den zetel uwer heerschappy voor vreemd geweld bezwyken! Zy, die gy de Barbaren van het Noorden noemdet, vielen in de hoofdstad der kunsten en der beschaving; — plunderden, vernielden haer, en namen wraek over den brand van Moskows vergulde toren- en tempeltinnen, ... Neen! spaerden, eerbiedigden, verblydden haer! De arend, door den pyl des Noordschen jagers getroffen, tuimelde

wel uit zyn rotsen-nest neder; maer de grond wasemde van liefelyke lelien!

Ziet gy niet, hoe op éénmael de natuer zich tooit met lentegroen en bloesems? Welk eene verandering en herschepping sints weinige dagen! Nog rilt de Maertsche koude ons door de leden; nog, dunkt ons, zyn vloed en vliet met vaste ysschotsen bedekt en wy vragen elkander: zal het altyd winter blyven? Maer yllyngs waeit een verkwikkende adem ons aen; de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeijen weder; gras en korenhalmen, en bloemenkelken tooijen den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden; het gevogelte vervult de balsemlucht met zyne toonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort! Zoo ontlook ook de vrede voor Europa! Er is geen kryg meer, nu de verwoester gevallen is. De winter is op eens voorby en de lente is daer! Frankryks, en Germanjes, en Ruslands stryderen geven elkander broederlyk de hand. Zy zien reeds om naer de stille haerdsteden, waer elk, by gade en kroost, van de doorgestane vermoeijenissen rusten, gevaren vergeten zal! Vredevanen wapperen, vredeleuzen schitteren; geen geweer of schutgevaerte braekt meer verwoesting en dood; de musketten knallen: VREDE! de kanonnen bulderen: VREDE!

Maer bedriegt ons misschien een schemerend verschiet? Is het niet de gewenschte kust, die wy aen de kim zien blauwen, maer eene dreigende donderwolk? Vreezen wy niet voor den schok der belangen? Magtige lichamen, gansche natiën, in tael en zeden

verschillende, uit alle land- en luchtstreken, zyn gewapend op één tooneel verzameld. Het gemeenschapelyk doel is bereikt; maer waer is de vergoeding voor de schatten, die elk heeft opgeofferd, voor het bloed, dat met stroomen gevloeid heeft? Wie zal zoo vele eischen bevredigen? Zal de staetkunde hier niet haer listige rol gaen spelen, de twist haren wreeden fakkel zwaaijen? Ach! zal dan de herstellde vrede het begin van nieuwe oorlogen zyn, en het geteisterd menschdom nimmer adem halen?

Neen, neen! dat zal God verhoeden! Dat hebt gy God des vredes! verhoed; door Monarchen op Europa's troonen te verheffen, die geene grootheid, noch roem, noch luister kennen, dan de zegen des menschdoms te heeten? Die niet over slaven en verwonnelingen, maer over harten heerschen willen! « Wy komen » niet om verovering'en te maken; onze wettige grenzen zyn ons ruim genoeg! Wy komen niet om » wraek te oefenen; wy vergeven den volken, wat » hun dwingeland misdreef. Niet om te verwoesten » komen wy, maer om op te bouwen; om orde, » rust en volksgeluk te herstellen. Ieders regten zyn » ons heilig. Wy willen den roem en de magt der » natiën. Wy dringen haer onzen wil niet op; maer » wat zy zelve eerlyk willen, op regt en deugd » gegrond, dat ondersteunen en verdedigen wy met » ons bloed! Wy willen geen overwigt van onze » heerschappy, maer evenwigt der krachten; op dat » Europa herleve; op dat veiligheid en welvaert op de » verwoeste velden en ontvolkte zeeën terug keere; » op dat het zwaerd in de scheede roeste, en het » geheugen der wreedste rampen door het heil en

» den bloei der maetschappyn worde uitgewischt :
» op dat het vrede zy en blyve in Europa! »

Wat hooren wy? Is dit de tael der kabinetten? Is dan dat monster, met een vriendelyke gryns voor het verradersch aengezigt; glad en vlejend van tong, ruw en onmenschelyk van hart; de eene hand broederlyk uitgestrekt, de andere van dolk en gif voorzien; listig, indringend, onverzadelyk naer goud en magt; is dat monster, 't welk men staetkunde der hoven noemde, te gelyk met hare verfoeijelyke zuster, de woeste dwingelandy, naer den afgrond gevaren! Liggen zy daer, beladen met den vloek des menschedoms, door Gods toorn verpletterd, om nooit weêr het daglicht te verpesten? Ja, zoo liggen zy! en steken den kop niet weêr op uit het duister, zoo lang Europa Vorsten eerbiedigt, meer verheven nog door den adel hunner zielen, dan door den glans hunner geboorte; die hunne bestemming gevoelen, om het beeld der zegenryke Godheid te dragen, en de grootheid hunner magt slechts afmeten naer hun vermogen om wel te doen!

O Verbond der Mogendheden! eenig in de geschiedenis der volken, sieraed van de jaerboeken der deugd! Waer kon zoo veel kracht ontwikkeld worden, dan waer zoo veel grootmoedigheid gebood? Waer kon zoo veel eenstemmigheid heerschen, dan waer zulk een doel beoogd werd? Waer kon zulk een heerlyke uitslag de hagchelyke oorlogskans bekroonen, dan waer het vertrouwen op de edelste zaek elks moed ontvlamde? Daer verdwenen vrees en vertsaegdheid, en de dood voor het Vaderland werd eene zoete belooning! Daer verdween de nayver der Veldheeren,

en de afgunst der soldaten! Daer zag men een ontzaggelyk lichaam, uit strydige hoofdstoffen zamengesteld, en nogtans door éénen geest bezield, met wonderbare overeenstemming zich bewegen, elk deel het andere ondersteunen, zich scheiden, zich zamenvoegen, doof voor de stem van afzonderlyke eer en afzonderlyk belang, met majesteit en kracht den eindpael, zich voorgesteld, steeds nader en nader komen, tot dat het allen tegenstand omvergeworpen en verbryzeld had! O Verbond der Mogendheden, eenig in doel en uitvoering beiden! nooit moet uw roem in de jaerboeken der deugd en der menschelykheid beoedeld worden!

Aen het hoofd van dit verbond staet met gouden letteren; maer geen goud kan u luister byzetten! staet uw naem geschreven, roem der Keizers, groote, waerlyk verheven en groote ALEXANDER! Dien naem, in de geschiedboeken des menschdoms als de met bloed bevlakte naem eens veroveraers geschandvlekt, hebt gy tot den grootsten der vorstennamen verheven. Gy waert de eerste, die den veroveraer zyner eeuw standvastig het hoofd durfde bieden, zyne vernederende voorstellen verwerpen, zyne bedreigingen verachten, zyne vleijeryen in den wind slaen. Liever dan slaef zyner ontwerpen te wezen, liever dan de welvaart uwer onderdanen aen hem op te offeren, steldet gy uwe eigene kroon en zetel in de waegschael. De verwoesting uwer schoonste gewesten bragt u niet aen 't wankelen. Uw wil bestuerde de hand, die uwe prachtige hoofdstad aen de vlammen prys gaf, op dat zy, niet de veilige wykplaets des geweldenaers, maer het graf der geweldenary zou worden. Daer zwieren uwe ruiterdrommen om hem heen, en betwisten

hem iedere ademhaling der rust! Daer tasten uwe dappere benden hem aen, verpletten zyne gelederen, of jagen ze in woestynen en rivieren den dood te gemoet! Daer geeft uwe onvergelykbare grootheid den schok aen Europa's Vorsten en volken, en alles spant zamen, en zweert den val des dwingelands! En gy, edelste bloem van het Noorden, met den adem van Gods paradys bedauwd! gy, die voor het hoofd der barbaren door een' barbaerschen despoot werdt uitgekreten; gy verschynt zegevierend, vóór en binnen zyne hoofdstad, en — minzaam is uw oog, als dat van de vriendelyke morgenzon; zacht zyn uwe woorden, gelyk de malsche zomerregen; het angstig gelaet luikt op, de vrees is in verrukking verwandeld: leve ALEXANDER! dus weérgalmt de lucht! Leven de Bourbons! zoo weérgalmt de lucht, want ALEXANDER is de vriend der Bourbons! — Edele Keizer! zal myn Vaderland, door den grootsten uwer voorzaten geliefd, geëerd, tot de voedster zyner glorie verkozen, u ook in zynen boezem mogen ontvangen? Wy zagen uwe beminnyke Zuster, de aengebedene onder de Vorstinnen, uw evenbeeld; en wy reikhalzen te sterker, om de hulde eener verlostte, eener vrye en dankbare natie aen uwe voeten te leggen!

Gelyk naest een' prachtigen eik, die zyn kruin in de wolken baedt, een statige olm den wandelaer noodigt onder zyne verkwikkende schaduw; een olm, weleer door 's Hemels vuer geknot, maer uit zyn' krachtigen tronk nieuwe loten, en takken, en armen opwaerts beurende: zoo prykt, naest Ruslands Monarch, ook Pruissens eerbiedwaardige Koning. Neen! in ééne rampzaligen veldslag, waer in moed en geestdrift, veelligt het waekzaam beleid vooruit gesneld, voor het

grillig oorlogslot bezweken, in éénen veldslag kon de wapenroem der dapperste natie niet ondergaen! Glansryk is hy herrezen, dit mogen Lusaties velden getuigen, en Elve, en Ryn, en Moezel, tot daer de Marne en Seine zamenvloeijen, en Jena's ongelijk onder de muren van Parys werd gewroken! Toen daelde de schim, des grooten FREDERIKS uit de wolken neder, en herkende het kroost zyner onverwinnelyke wapenbroeders! Toen daelde zyn geest in het hart van BLUCHER, en verhief hem tot den held zyner eeuw! Maer meer nog dan door de schitterendste krygsbedryven; meer nog, o Koning! schitterde uwe natie door burgertrouw en burgerdeugd. Welk een schouwspel! geen ryke heeft schatten, geen man heeft armen, geene vrouw heeft sieraden, geene moeder heeft kinderen, dan voor het Vaderland alleen! De geleerde sluit zyne cel; de handelaer versmaedt zyne winsten; de bruidegom vergeet zyne geliefde; de echtgenoot zegt gade en kroost vaerwel! het land der verlichting en wetenschappen is een onmetelyk legerkamp geworden, het Vaderland is ieders doel en wensch; in ieders hart, in elken polsslag klopt het Vaderland! Welk een schouwspel! Waerom, doorluchtige Koningin, kroon uwer sekse in schoonheid van ziel en leest! waerom sloot de dood uwe oogen, dat gy er geen getuige van waert? Ach! de worm des verdriets knaegde aen uw jeugdig leven; en, toen de milde zomer daegde, lag de bloem reeds verwelkt ter aerde!

Nog ontbrak aen 't verbond van Europa's verlossing uwe hulp. uwe stem en steun, gy, die weleer Duitslands Opperhoofd waert, dien Duitschland nog als zyn wettig opperhoofd eerbiedigde! Maer welk een offer

cischt men van u? Reeds hebt gy de keur uwer Staten, den schoonsten uwer titels voor de rust van Europa veil gehad. En meer dan dit; eene beminde Dochter gaeft gy in de armen des Overheerschers, op dat hy, door naeuwer banden aen Europa en aen den troon verbonden, de regten der eersten zou leeren eerbiedigen, en het bezit des laetsten zou weten te verdienen. Was het niet genoeg voor uw hart, hem, door zyne dwaze heerschzucht, schepter en kroon, de eer en het geluk zyner gemalinne te zien verbeuren? Moest gy zelf nog instemmen in zyne vernedering, de hand leenen, om hem te breidelen, en, al was het ook met zynen ondergang, den vrede van Europa te verzekeren? Gy deedt het! want de stem uwer volken, de stem der eer klonk luider in uwem boezem dan de stem van het bloed! Gy deedt het! Europa stond verbaesd en verrukt, toen gy het deedt: Europa's erkentenis, Europa's geluk heële de wonden van het vaderlyk hart!

Zoo werd het verbond van vryheid en volks-geluk gesloten; en ylings zag men, wat slechts van des Dwingelands vrees ontslagen was, of uit zyne magt gerukt werd, tot hetzelfde toetreden, zich wapenen, en naer de roemryke kampplaats snellen, om onder de vanen des vredes te overwinnen! Doch wat zal ik alle de namen dier Vorsten en Volken opnoemen? Geen, geen van hen allen ontbreekt! Van daer de Oeder de Baltische zee begroet, tot daer de Ryn den Necker, en Main, en Moezel, en Lippe in zynen schoot ontvangt; van den Donau tot aen den Noorder-Oceaan! — Maer voor u moet myne hand een lauwer vlechten, Beheerscheresse der Zeeën, magtig en altyd zegevierend Engeland! Veilig waert gy gezeten, door de golven verdedigd,

verdedigd door onwinbare vlottende kasteelen, nog meer verdedigd door den moed en volks-geest uwer ingezetenen. Geen eigen nood deed u het harnas aengespen, want des veroveraers magt kon tot u niet reiken, en gekluisterd lagen de kielen in zyne havens. Elke pooging, om uwen voorspoed te vernielen, vermeerderde slechts uw vermogen en uwe schatten. Maer Europa's nood en slaverny doorboorden het hart der edelmoedige Britten; en zoo het belang hen mede in het strydperk dreef, hun belang was dat van allen: dat de beken der welvaart, uit eenen milden boezem, over duizend akkers zich verspreiden zouden, en elke herstelde betrekking wederkeerig geluk zou baren. Zoo ontlast zich eene zwangere wolk in weldadige regendroppen, en pakt zich weder zamen uit den wasem der groeiende en bloeiende natuer, door haer verkoesterd en verrykt! Wie was de ziel van den heiligen opstand, die Spanje aen de onderdrukking der laegste verradery ontscheurde? Het was uw Vaderland, o WELLINGTON! Wie opende eene veilige schuilplaats voor de slagtoffers der geweldenary? waer de moedige verdediger des regts de woede zyns vervolgers belachte; waer Vorstelyke ballingen hun leed verborgen; hunne eischen handhaefden, en, terwyl zy zelve rust genoten, onrust stookten in het hart des overweldigers; waer dat edel zaed als in een' heiligen grond bewaerd lag, uit het welk eenmael de herstelling der orde en de vryheid van Europa uit moest botten! Wie schraegde en steunde elke natie, die naer onafhankelykheid streefde? gaf veerkracht aen hare pogingen, opende haer goudtrezoren en wapenhuizen, en riep zelfs de dappere Zweden, om, met een' Franschen held aen het

hoofd, het Fransche juk te helpen verbryzelen? Gy waert het, Engeland! grootmoedig volk! altyd standvastig, aen u zelf gelyk, elken vrede versmadende, die de dwingelandy vereeuwigen, of hare aenspraken wet-tigen kon! Aen u is Europa hare verlossing verschuldigd, aen u dankt Europa den vrede!

Vrede, vrede is het in Europa! dit gejuich weêrgalme van land tot land, van kust tot kust; en de echo der bergen kaetste het door bosschen en valleijen terug; Schyn vrolyk, lentezon! op de akkers, die niet meer met bloed zullen gedrenkt worden! Heft u op uit de puinen uwer verwoesting, vruchtbare velden! gy wordt niet andermael verdelgd, want de verwoester is gevallen! Open uwen milden schoot, o aerde! uwe groenende halmen zullen goudgele aren worden, niet door baldadige handen geschonden, niet vertrapt door den hoef van het oorlogs-ros! Verheugt u, zeeën! want gy ziet weêr de veelkleurige wimpels van alle natien zich spiegelen in uwe golven! Geene reë is meer onveilig, geene haven meer gesloten; voert, voert den overvloed der volken, vult zolders, schuren magazynen, bindt Noord en Zuiden, Oost en West aen een, door nyverheid, kunst en beschaving! Zingt vrolyk, steden, dorpen! voor aller handen is werk, voor aller monden is brood, voor de eerlyke armoede ondersteuning, voor de deugd belooning, rust voor den matten ouderdom! Opent uwe armen, vaders, moeders, zusters, echtgenooten, verloofden voor het altaer der liefde! Daer komen uwe zonen, uwe broeders, uwe mannen, uwe bruidegoms; wat nog gespaerd is, komt terug, en rust aen uw hart, en wordt niet meer moorddadig daarvan afgescheurd! Denkt

niet aen den afscheidsgroet, in bange tranen verstikt; de blyde welkomkus verkondigt u den vrede!

Vrede, vrede is het in Europa! Vrede onder de Magten; geene krygstrompetten klinken meer! Maer ook vrede onder de volken; er brandt geen twistvuer meer! Zie, hoe 't bevredigd Europa de sporen der tweespalt uitdelgt. De dwaling is geweken, het ongelyk hersteld, de beleediging vergeten; geen haet, geene verbittering, geene verdenking meer; liefde en eendragt de standaerd, waerom alles zich schaert. Geen spyt, noch baetzucht, vermomt zich langer in het kleed der uitsluitende Vaderlands-liefde! Europa's Monarchen kennen geen' vyand, dan den vyand der rust en eenheid van zin. Europa's herstellde Vorsten kennen geene vrienden, dan vrienden der Eendragt!

Europa's Monarchen! Europa's herstellde Vorsten! Wie gaf dien verheven', dien meer dan menschelyken geest in u? Groot waert gy op het slagveld, daer gy de slaverny vertreden hebt : maer grooter zyt gy na uwe zegeprael; Neen! Gy hadt niet overwonnen, zoo lang de partyschap niet mede geveld lag. Gy hadt de plagen des menschedoms niet opgeheven, zoo lang gy niet de oude wonden hadt geheeld, en de handen geboeid, misschien gereed, om ze weder open te ryten! Maer wie gaf in u dien verheven' zin! Was Hy het niet, wiens zwaerd gy voert, wiens beeld gy draegt, was het niet de God des vredes? In onze tempelen geknield, zullen wy Hem daer voor onze offers brengen, met diep bewogene harten, met tranen van erkenenis en liefde! In onze tempelen geknield, zullen voor Europa's Monarchen en herstellde Vorsten onze gebeden hemelwaerts stygen dat heil

en roem hunne hoofden bekroone, gerechtigheid en deugd hun' zetel schrage, de liefde hunner onderdanen. . . neen! hunner kinderen, hun vaderlyk hart verblyde; en hunne namen in de geschiedrollen der menschelyke grootheid met onverwelkbaren luister pryken! In onze tempelen geknield, zullen wy zweren dat wy hun werk zullen voltooijen, en onzen kinderen na ons onvergetelyk zullen inprenten : haet aen de onderdrukking; liefde voor wet en orde; trouw aen den Vorst; hulde aen deugd en menschelykheid; eerbied voor hunne pligten; eeuwige vernietiging van twist en partyschap; opoffering van goed en bloed voor het verlostte Vaderland! Zoo waerlyk zy God ons genadig! Zoo waerlyk bevestige Hy **DEN VREDE VAN EUROPA!**

VERHANDELING

OVER DE WELSPREKENDHEID VAN CICERO.

Indien men de voortreffelykheid eener Kunst of Wetenschap moet beoordeelen, naer het gering getal dergenen, die in dezelve uitmunteden, dan is er geene, die boven de Welsprekendheid eens volkomen Redenaers, geene, die met haer verdient gelyk gesteld te worden. Hoe vele ervaren Krygsbevelhebbers, hoe vele wakkere Staetslieden, hoe vele beroemde Wysgeeren, Taelkenners, Schilders en Toonkunsteners kan men aenwyzen, tegen éenen, die de gaef van bevallig, duidelyk, krachtig, treffend, wegslepend, in het openbaer te spreken, in eene overtreffende mate bezit: ja! schoon iedere menschen-leeftyd slechts weinige groote Dichters ziet geboren worden, nog weiniger groote Redenaers mag zy aenschouwen.

Zoo dit getuigenis van Cicero aen sommigen verdacht mogt voorkomen, om dat het van eenen Redenaar afkomstig is; ik zou my, tot bevestiging van hetzelfde, op de ondervinding kunnen beroepen; ook van latere tyden, dan waerın het Orakel der Romeinsche Welsprekendheid leefde; ook van ons Vaderland, waerin het getal der ware en voortreffelyke Dichters, op dat ik slechts van dezen spreke, niet gering is, en dat der even lofwaardige Redenaers bykans, moet ik zeggen bykans? tot niets verdwynt: zoo dat de Zangberg gemakkelyker te bestygen schynt, dan de steile en ontoegankelyke rots, op welker top, naer UCIANUS geestige voorstelling, de Welsprekendheid zich gezeteld heeft, om den yverigen en onvermoeiden guns-

teling der natuer, die door duizend hindernissen zich den weg tot haer gebaend heeft, hare hand, en met dezelve alle hare gaven en schatten, aen te bieden!

Men denke echter niet, dat dit den roem der Dichtkunst eenigermate benadeelt; want zeldzaamheid is niet het eenig of onbedriegelyk kenteeken van grootheid. Zy ontstaet dikwerf uit het overwinnen van groote, en vele, en voor velen onoverkomelyke moeijelikheden; en heeft dus met de waerdy van het kunstgewrocht wel eenige gemeenschap, maer bepaelt echter voornamelyk den prys des arbeids, dien men aen hetzelve heeft moeten besteden. Een Hollandsch Schilderstuk, waerin vele en onderscheiden lichten kunstiglyk zyn uit een gehouden, in keurige tinten elk hare verschillende werking doen gevoelen, of bevallig zamenvloeijen, hoe groot in prys en achting, heeft echter de waerde niet eener Madonna van Correggio, of eener Magdalena van Titiaen. Voorzeker heeft de Redenaer, om tot het toppunt zyner kunst te geraken, meer en grooter hindernissen uit den weg te ruimen, dan de Dichter. Door meerdere oefening, ingespanner vlyt, uitgebreider kennis, bereikt hy zyn doel; en eene nauwgezette inachtneming van klaerheid, orde en welvoegelykheid, mag nimmer zyne zyde verlaten. De Dichtkunst is eene Vorstin; zy heerscht, en buigt, en dwingt; en zy mag ook heerschen, buigen en dwingen, indien zy slechts door echte geestdrift voortgestuwd, en op hare verheven baen door goeden smaak begeleid wordt. De Welsprekendheid is eene bevallige Schoone, die door hupsche dienstvaerdigheid, door zedige ingetogenheid, door innemende manieren,

door zuiverheid en kieschheid, zich doet opmerken en beminnen; en die, zelfs wanneer gevoel en teederheid haer ontroeren, wanneer yver voor waerheid en deugd haer ontgloeijen doet, nimmer vergeten mag, wat zy aen hare sekse verschuldigd is!

Eene andere reden van de meerdere zeldzaamheid der goede Redenaers, boven die der goede Dichters, is daerin gelegen, dat de Dichtkunst eene behoefte is van het hart, eene vaek onwillige aendrift, die in alle talen hare uitdrukking vindt; voor wier ontgloeijingen en verheffingen de armste en ruwste spraek genoegzaam is; ja dikwerf, door hare overdrachten en persoons-vertegenwoordigingen, gunstiger dan eenige andere, voor de uitstortingen hares gevoels, en de schilderingen harer verbeelding. De Welsprekendheid, daer en tegen, is eene behoefte des maetschappelyken levens: zy eischt niet alleen eene ryke, beschaefde en vloeiende tael, maer zy vordert ook, voor haren grootsten luister, byzondere omstandigheden van volk, en Staet, en algemeen belang. Zy is eene plant, die niet op alle gronden, onder allerleije luchtstreken, groeijen kan: slechts in eenen voor haer toebereiden akker kan zy kiemen, uitspruiten, bloeijen, en heerlyke vruchten dragen.

Zoodanig waren de vrije Staten van Griekenland en Rome, waer aen de eene zyde, kunst en beschaving op den troon zaten, haer door weelde en overvloed gesticht; en, aen den anderen kant, de weg tot eerambten, tot belooning en toejuiching voor den bekwaemsten Redenaer was opengesteld. In de glansryke eeuw van Pericles was zy het, die Athene beheerschte; en uit den mond van den onvergelykelyken Demos-

thenes, klonk de zwanezang der Grieksche vryheid. Rome was in geleerdheid en wetenschap, in verfyning van geest en omgang, Attika op zyde gestreefd; de schatten van Griekenland en Klein-Azië waren met die van het Westen in haren schoot gevloeid; onder vele worstelingen, en schokken, en geweldenarijen, neigde wel de vryheid ten val, maer haer vorm werd nog bewaerd, hare wetten uiterlyk nog geëerbiedigd; toen Lelius en Sergius Galba, toen Crassus en Antonius de oude, in raed- en pleitzael en volks-vergadering schitterden; toen na hen Hortensius de stroever Romeinsche Welsprekendheid door zyne bloemen veraengenaemde; toen César haer met Attisch zout besprengde; en Cicero, aller gaven en bekwaemheden vereenigende, den roem zynere voorgangeren uitwischte, dien van zyne tydgenooten verdonkerde, en aen de toekomstende geslachten een bykans onnavolgbaer voorbeeld achterliet.

Over dezen laetsten wilde ik u eenige oogenblikken onderhouden. Vergeeft my, M. H! zoo ik een' langer' omweg heb genomen, om tot de voorstelling myns onderwerps te geraken. Ik heb hier door myne tegenwoordige Verhandeling in eenigen zamenhang willen brengen met eene andere, *over den aerd der Welsprekendheid*, by eene soortgelyke gelegenheid uitgesproken, en door velen uwer aengehoord, misschien ook door sommigen gelezen. En men zal het my, hoop ik, niet ten kwade duiden, indien ik, door het ontvouwen van Cicero's Welsprekendheid, hetgeen ik toen naer waarheid meene gezegd te hebben, immers van ter zyde poge te bevestigen.

Myn eigenlyk oogmerk was, u eene dadelyke proeve

te leveren van Cicero's toon en trant, en kracht van zeggen; voor zoo ver de gedeeltelyke vertaling van eene zyner beroemdste Redevoeringen, met eenige toelichtingen en aenwyzingen vergezeld, voor eene proeve zyner welsprekendheid kan gehouden worden. Vooraf echter moet ik over Cicero, over zyn Redenaersambt en kunst, gelyk ook over den inhoud en het belang der redevoering, die ik tot bereiking van myn doel geschikt oordeelde, met weinige woorden spreken. Ik weet het, M. H! voor uliedan is deze verhandeling en ontwikkeling overtollig. Gy kent de bronnen, en laeft u uit dezelve; maer gaerne echter ziet gy eene sprank of een beekje, daeruit afgeleid, een vreemden hof besproeijen; gaerne ziet gy eenige vruchten, uit den boomgaard der Ouden, op onzen Vaderlandschen bodem overgeplant; en wilt den yver ook van zulke uwer medeleden aenmoedigen, die hunnen onvolkomen' arbeid, als leerlingen, aen uwe voeten leggen.

Marcus Tullius Cicero werd niet door toeval of noodzakelykheid, maer door smaek en neiging, en natuerlyken aenleg, tot Redenaer bestemd. Alle jeugdige Romeinen, van eenig aenzien en vermogen, werden in dien tyd aldus opgevoed, dat zy zoo wel door tong en pen, als met hun zwaerd, het Gemeensbest konden dienen. Doch de jonge Tullius bewandelde dezen weg met grooter regelmatigheid en onvermoeder yver, dan de meeste zyner tydgenooten. Met zyne lessen in tael en redeneerkunde paerde hy eene vlytige en strenge beoefening van alle de deelen der Wysbegeerte, met alle hare sekten, en de grondstellingen, die elk derzelven onderscheidde. Hy wydde zich toe

aen de kennis der regtsgeleerdheid, uit hare bronnen afgeleid, en op de dagelyksche regtsoefening toegepast. Hy hoorde de beroemdste Grieksche meesters over de regelen en lessen der Welsprekendheid, en oefende zich onder hen in het buigen en vormen van uitspraak en gebaermaking. Hy bezocht vlytiglyk de pleitzael, om de grootste Redenaers van zynen tyd te hooren. Geen dag ging voorby, waerin hy niet las over zyne geliefde kunst, en tevens eenig opstel vervaerdigde. Daerna bragt hy ook een' geruimen tyd te Athene door, den alouden zetel der fynste beschaving, om aldaer den schat zyner kundigheden te verryken, en in de school der bevalligheid tot volkomenheid gevormd te worden.

Daer hy dus de uitmuntende gaven, hem door de natuer geschonken, versterkte en te hulp kwam door verstandige en edele werkzaemheid; daer hy het volkomenst onderrigt genoot, en de beste modellen voor zich had; kon het niet anders, of hy moest welhaest een schitterenden opgang maken. En nauwelyks ook was hy op het openbaer tooneel verschenen, of zyne eerste proefstukken werden reeds als meesterstukken, met uitbundige toejuiching, ontvangen; en er was geen geding zoo moeijelyk, geene regtszaak over leven of goed zoo gewigtig, die men niet aen hem, als redenaer en pleitbezorger, veilig toevertrouwd achtte. Ook was er niemand van zynen tyd, die zoo vele aengeklaegden verdedigde, zoo vele moeijelyke geschilstukken ontwaerde, zoo vele groote mannen door zyne lofspraak verhief; zoo vele nuttige instellingen aenraedde; voor den Regter, by den Raed, en in de Volksvergadering, met deftigheid, kracht en sierlykheid, zoo dikwerf het woord voerde, als Marcus Tullius Cicero.

Vele, misschien de voortreffelykste zyner Redevoeringen, heeft de tyd gespaerd en tot ons overgebracht; niet alleen gelyk hy ze dadelyk uitgesproken, maer gelyk hy ze naderhand beschaeft en opgeschreven heeft, en wenschte ze uitgesproken te hebben. Het kan dus niet moeijelyk zyn, den aerd en het eigenlyk vermogen zyner Welsprekendheid te beoordeelen, of die in byzonderheden te ontvouwen. Doch, waer zou myne rede een einde vinden, zoo ik dit veld met u wilde intreden, of alle de voortbrengsels zyner meesterlyke kunst doorloopen, om in elk derzelven U de stalen van zyn schitterend vernuft, van de kleur, de klem en den gloed zyner redenen te doen bewonderen? Ik zal derhalve slechts weinige en oppervlakkige aenmerkingen hierover in het midden brengen, en hen, die meer daarvan begeeren te weten, tot hem zelven, aen het slot van zynen Brutus, verwyzen: om my thans byzonderlyk tot ééne Redevoering te bepalen.

De sterkste zyde van Cicero's Welsprekendheid is, buiten alle tegenspraek, zyn styl: ja! deze is het alleen, waeraen men eene onbegrensde goedkeuring geven kan. Die zuiverheid van gekuischte tael; die keus van juiste en schilderachtige woorden, welke men met geene andere kan verwisselen, zonder er minder goede voor in plaets te stellen; die gemakkelyke voeging en zamenschakeling van spreekwyzen, voorstellingen en volzinnen; die klaerheid en natuerlykheid der voordragt; die warmte of levendigheid der uitdrukking, door het gepast gebruik der spraekwendingen, beelden, overnoemingen, en wat meer in den schat der rekenkunst begrepen is, om te spreken tot

de verbeelding en het hart, en als 't ware, door de zinnen den weg tot het verstand te banen; die kortheid zonder duisterheid; die volledigheid zonder langwyligheid; die vloed van redenen, welke nu met zachte, welluidende rolling naer haren eindpael spoeden, en dan weder bruisen als een wegslepemde stroom, of somtyds, als de majestueuze donder, ontzetten en verpletteren! Ziet daer Cicero's onnavolgbaer kunstvermogen, de vrucht van jaren ingespannen arbeids, en van den gelukkigsten natuerlyken aenleg!

Zal ik hier byvoegen, dat hy steeds zyn onderwerp meester is; dat hy het met eene verwonderlyke nauwkeurigheid weet uit te putten, van alle zyden te vertoon, in het belangrykst licht te plaetsen, en al zyne bewysredenen of wederleggingen, zyne middelen van bezwaer of verdediging, in eene keurige en kunstige orde voort te brengen, of aen elkander te onderschikken? Doch, tot dit alles behoort men zich in staat te gevoelen, eer men het eigenlyk gebied der Welsprekendheid binnen treedt. De redeneerkunde is immers niets meer, dan eene tot haer voorbereidende wetenschap, gelyk het de doorzigtkunde voor den Schilder is?

Wilt gy daer en tegen de zwakke zyde van Cicero's Welsprekendheid kennen? Zy bestaet, myns oordeels, daerin, dat hy haer te veel hield voor de kunst van te overreden! dat hy te zeer in alle, ook in de ongeoorloofde kunstgrepen der pleitzael was ingewyd. Doch ik noem het verkeerdelyk kunst van overreden; kunst van vervoeren moest het veeleer heeten: kunst, om den wil des Regters of der menigte te buigen, door het opwekken der hartstogten; ja! al is het door het

verdonkeren der waerheid, door het opsieren der leugenen, door het schenden der goede trouw, en het weestreven der innerlyke overtuiging van regt en betamellykheid. Niet, dat ik deze kunstnarigen aen Cicero als misdryven wil te laste leggen; want zy werden, in zynen tyd, en daerna, als de ware geheimen der overredens-kunst opgevyzeld; en daer deze kunst met den klinkenden titel van Welsprekendheid verëerd werd, vonden de lessen dier meesters, ook by den echten en waardigen Redenaer, slechts al te gereeden ingang. Zonder weerzin hoor ik Cicero steeds breed opgeven van het gewigt der zaken, die hy bepleit; van de noodzakelykheid, dat de Regter in zyn voordeel beslisse, als of het algemeen welzyn van den Staet, of elks byzonder belang, in zynen triumph begrepen waren! Ik duld het in hem, dat hy zich op allerlei wyzen eene meerderheid poogt aen te matigen, om *zyn* gezag en *zynen* invloed op de schael des regterlyken oordeels mede te doen wegen. Maer wanneer ik hem somtyds, met al te veel list en kunst, nu voor, dan tegen, hoor redekavelen; nu toegeven, dan terug nemen, en de duidelykste zaak met opzet aldus verwarren, dat de staet des geschils een raetsel wordt; op dat ten laetste de indruk zyner wegslepemde tael alleen de zegeprael beslisse: wanneer ik hem, met pracht van woorden en schoon gekleurde zeggingen, bewyzen hoor aendringen, wier nietigheid hy zelf gevoelde: wanneer ik hem vooral personen en zaken behendiglyk zie onder een mengen; of als hy zyne party met hatelyke verwen afschildert, of door kwalijk geplaetsen spot zynen tegenspreker in het openbaer oordeel doet vallen, en daerin de trouwate en

deugdzaamste zyner vrienden niet geheel verschoont : dan zie ik, niet de kracht zyner Welsprekendheid uitblinken, maer haren glans bezoedelen; en ik gevoel, hoe waerachtig het tot de beschryving van eenen uitmuntenden Redenaer behoort, het geen de Ouden boven alles in hem vereischten : *Orator vir bonus est, dicendi peritus* : een Redenaer moet, ook als Redenaer, een braef en regtschapen man zyn!

Doch waertoe meer over Cicero's Welsprekendheid, over hare gunstige en min gunstige zyde, in het algemeen in 't midden gebragt. Haer aerd en kracht laten zich niet anders, dan door voorbeelden, gevoelens en mededeelen. Ik heb hiertoe gekozen zyne redevoering voor Ligarius, door hem uitgesproken in dien leeftyd, toen wel het jeugdige vuer reeds lang in hem bekoeld was, maer in vergoeding daarvan, zyn smaak volkomen gezuiverd, en het vermogen zyner kunst, door oefening en langdurige overweging, tot die rypheid was gekomen, dat het nimmer grooter hoogte bereikte. Ook wordt deze redevoering voor eene zyner schoonste gehouden, en 't geen men van hare uitwerking verhaelt, gaet zelfs veler geloof te boven.

Quintus Ligarius was, in den ongelukkigen burgeroorlog, de zyde van Pompejus toegedaen geweest. By het uitbarsten van den zelve was hy in Afrika, waer hy eenen hoogen Bevelhebbers-post bekleedde. Hy bleef aldaer ook na den Farsalischen slag, waerin César op zynen mededinger de beslissende overhand behield.

Toen velen zich daarna aen den Overwinnaer onderwierpen, behoorde hy niet mede tot dit getal, maer had zelfs een aanzienlyk aendeel aen de vyandelykheden, die in het gewest, waerin hy zich be-

vond, ook na den dood van Pompejus, tegen César werden voortgezet. César, schoon hy uitstek zacht tegen zyne overwonnelingen, had een' diepen haet gezet tegen allen, die dezen laetsten nutteloozen tegenstand aen zyne oppermagt boden, en in dien haet moest dus ook Ligarius deelen. Zyne vrienden echter te Rome, waer onder zyn oom en broeders, en Cajus Pansa, die allen steeds yverige aenhangers van César geweest waren; waeronder ook Cicero, die door César met eer en gunst overladen werd: zyne vrienden, zegge ik, hadden het reeds zoo ver gebragt, dat César scheen over te hellen, om ook aen hem volkomen vergiffenis te verleenen: toen de wrok van eenen byzonderen vyand al dat goede omver wierp, en het met Ligarius terugroeping wanhopiger dan ooit geschapen stond.

Quintus Tubero, een nabestaende, een zusters-zoon van Cicero, was de man, die dit nieuwe onheil brouwde. Hy was door de Pompejaensche party wettiglyk, als Landvoogd, naer Afrika gezonden, en verwachtte niet anders, dan aldaer door Ligarius, wiens pligt dit vorderde, ontvangen, en in zyne waerdigheid erkend te worden. Doch deze, die reeds een' anderen Gezaghebber, Attius Varus, gehuldigd had, weerde hem, en belette zels hem en zynen vader, die hem vergezelde, een' voet in Afrika aen land te zetten. Tubero's haet was dus niet ongegrond, en de handelwys van Ligarius, die, als Legaet, niet den Prétor door het leger verkoren, maer die door den Senaet gezonden was, had behooren te erkennen; deze handelwys van Ligarius ten opzigt van Tubero was ver van onberispelyk te zyn. Doch van dit alles

bemerkt men niets in Cicero's redevoering; deze byzonderheid wordt zoo kunstiglyk verzwegen en achterafgesteld, dat zelfs de levensbeschryvers van Cicero, en de uitleggers zyner werken, er naeuwelyks iets van schynen vermoed te hebben.

Hoe dit zy, Tubero trad openlyk op als beschuldiger van Ligarius, en diende hem by César aen, als een' der hardnekkigste tegenstrevers tegen zyn gezag, die van zyne vyandelyke gezindheid tegen den Overwinnaer, en in zyne handelwys omtrent hem, Tubero, en in zyn gansch overig gedrag doorslaende blyken had gegeven, zoo dat hy niet verdiende vergiffenis te erlangen, veel min uit zyne verwydering terug geroepen, en in eer en waerdigheid hersteld te worden. César, die zich door Ligarius vrienden noode, en tegen zynen wil, bykans had laten overreden, nam nu deze beschuldiging gereedelyk aen, besloot dezelve naer gewonen regtsvorm te doen behandelen, en zat in het Forum, om, na aenklager en verweerder gehoord te hebben, als Regter uitspraak te doen.

Cicero verdedigt den beschuldigten in de redevoering, waarvan ik u een gedeelte wilde ontvouwen. Zy is in twee Hoofdstukken onderscheiden, waarvan het eerste verre het merkwaardigste is, en de zonderlinge toedragt van dit geding geheel ten onderwerp heeft.

Ligarius werd beschuldigd, dat hy een vyand van César geweest was. Maer Tubero, de beschuldiger, was dit even zeer geweest als hy. Cicero, de verdediger van den aengeklaegde, insgelyks. En César, de belcedigde party, zat hier zelf als Regter. Maer César had aen bykans alle zyne vyanden vergetelheid van

het gebeurde geschonken. Aen Tubero, schoon deze in den Farsalischen slag, in persoon tegen hem en zyne benden gestreden had. Aen Cicero, schoon hy voor den steun en het sieraed der party van Pompejus was gehouden. — Ziet daer een' zamenloop van omstandigheden, zonderling genoeg voorzeker, en waer uit het ryk vernuft van Cicero, niet eene verdediging, maer eene voorspraek voor den beschuldigen heeft weten zamen te weven, die in kunst en kracht van zeggen naeuwelyks hare wederga heeft.

Hy beweert, dat de beschuldiging, hoedanig die ook zyn mogt, althans Tubero niet paste : dat hy ook geene reden had, om zich met eene toewyzing van zynen eisch te vleijen, daer Césars zachtmoedigheid, en gewoonte om te vergeven, grond genoeg zou vinden, om ook aen dezen genade te bewyzen. Dat hier van geen sprekender blyk kon zyn, dan dat hy, Cicero, een der grootste van Césars tegenstrevers niet slechts door hem behouden was, maer vryheid had, om in het openbaer, voor zynen regterstoel, een lot- en deelgenoot derzelfde party te verdedigen; te verdedigen tegen de aenklagt van eenen man, die met hen beiden dezelfde zaak was toegedaen geweest, maer nu, uit byzondere vyandschap, perken wilde stellen aen Césars onbepaalde edelmoedigheid. Gy gevoelt, hoe verwonderlyk schoon dit gezigts-punt gekozen is; en de wyze, waerop Cicero hier van weet gebruik te maken, om zyne party in een ongunstig licht te stellen; om de schuld van zynen *cliënt*, die niet gering was, in de schaduw te plaetsen; om Césars wel verdienden lof te verheffen; en het hem bykans onmogelyk te maken, om niet voor Ligarius

te zyn, wat hy omtrent hem, omtrent Tubero, en duizend anderen geweest was; deze wyze van voordragt is een model van vernuft en behendigheid, terwyl de styl en uitvoering derzelve hem de hoogste eerkroon der welsprekendheid waerdig maekt.

By dit eerste deel zal ik my bepalen. Het tweede heeft niet zoo groote verdiensten, noch van vinding, noch van zeggens-kracht, schoon ook daerin uitmuntende en treffende plaatsen gevonden worden. Het heeft meer de gedaente eener regts-verdediging; en hier van kon Cicero zich niet geheel verontschuldigen, daer de zaak den vorm van een pleitgeding had aangenomen. Hy beweert dus, dat Ligarius Afrika niet heeft kunnen verlaten; dat hy door een louter toeval, niet door gevestigden afkeer, de wapens tegen César gedragen heeft. Had hy zich niet ongelukkiglyk in een gewest bevonden, waer alles aen Pompejus was toegedaen; was hy by het ontstaen van den oorlog te Rome, en by zyne broeders geweest, hy zou zekerlyk met hen aen Césars zyde gestaen hebben: hy was een schip gelyk, door den storm van zyne ankers geslagen. Hy neemt voorts den invloed te baet van Ligarius vrienden en bloedverwanten, die allen daer, met treurgewaed bekleed, en in eene smeekende houding tegenwoordig waren; en hy eindigt met een nieuw beroep op César's goedertierenheid, te schoon en krachtig, dat ik het hier niet aen het slot van dit algemeen overzigt, zou aenvoeren. « Niemand, » zegt hy, » is zoo zeer de vriend des volks, als die goed en zachtmoedig is. Geene hoedanigheid is er, waer door de menschen nader aen de Goden komen, dan door menschen gelukkig te maken. De fortun, César! heeft u niets grooter

gegeven, dan dit, dat gy velen kunt behouden; uw karakter bezit niets schooner, dan dat gy het wilt doen. De zaak, waer voor ik pleit, zou misschien eene langer rede vorderen, maer uw inborst voorzeker eene kortere. Ik zal derhalve eindigen, daer ik het voor den beschuldigden nuttiger achte, dat gy zelf zyne voorspraek zyt, dan dat ik het ben, of iemand anders. Geef aen hem, Cesar! die ver van ons omzwerft, vergiffenis en lyfsbehoud, en wy allen, die hier tegenwoordig zyn, zullen het rekenen als aen ons geschonken!»

Ik heb zoo even reeds met een woord gesproken over de verwonderlyke uitwerking, die deze redevoering van Cicero zou gehad hebben: en ik weet inderdaed niet, waerom wy, aen 't geen Plutarchus hier omtrent verhaelt, geloof zouden weigeren. Volgens dezen Schryver, zou César, vóór den aenvang van het geding, tot sommige zynere vrienden gezegd hebben: » Na zoo lang een tyds-verloop wil ik Cicero wel eens weder hooren, maer nooit zal hy my anders diets maken, dan dat Ligarius een slecht mensch en bitter vyand van my is. » Doch nauwelyks had Cicero aengevangen, of de beschaefdheid en sierlykheid zynere redenen deed eene zichtbare uitwerking op César. By den voortgang derzelve zag men hem beurtelings blozen en verbleeken, en de afwisseling zynere aendoeningen geteekend op zyn gelaet. Maer toen de Redenaar van den Farsalischen slag gewaegde, begon zyn gansche lichaem te beven, en de rol der beschuldiging ontviel zyne hand. César's gramschap althans werd, zyns ondanks, geheel ontwapend, en alle straf aen Ligarius kwyt gescholden.

Van deze geweldige en onweerstaenbare werking

kunnen we ons thans bezwaerlyk een denkbeeld maken, ook wanneer wy deze treffende redevoering in hare oorspronkelyke tael lezen : want wy missen daerby het uiterlyke der omstandigheden , 't welk zoo veel tot opwekking der hartstogten toebrengt. Wy zien niet den plegtigen toestel der vergadering ; wy zien César niet , omringd van honderden , die zyne zachtmoedigheid behouden had ; wy zien Tubero niet , met spyt en schaemte op het aengezigt ; wy zien , wy hooren Cicero niet , zyne agtbare houding , zyne edele en ongedwongene gebaren , de uitdrukking van zyn gelaet ; wy hooren zyne stem niet , buigzaam en welluidend , nu innemend , dan dringend , dalende met liefelyke harmonie , of zich verheffende als de storm , die het woud beweegt , en altyd den toon treffende , die regt op het hart gemunt is ! En indien wy dit gemis gevoelen , ook wanneer wy zyne redevoeringen lezen in de krachtige , volle , sierlyke en kortspreukige tael , waerin hy zelf die uitsprak ; hoe veel te meer , wanneer ik het wage , u die in eene gebrekkige vertaling te doen hooren ; daer het keurige en schoone eener uitdrukking dikwyls van het gebruik eens enkelen , onvertaelbaren , onnavolgbaren woords , of van de kunstige schakering van vele dergelyke woorden en spreekwyzen afhangt. Doch de teerling is geworpen , en zonder verdere inleiding of verontschuldiging ga ik over tot dit laetste deel myner eigen rede.

't Geen men in eene zoo ernstige zaak niet verwachten zou , dat hare behandeling met *Ironie* en spot een' aenvang zou nemen , dat zien wy nogtans aenden ingang van Cicero's redevoering. De hoofd-beschuldiging van Tubero was , dat Ligarius in Afrika ge-

weest was. Dit was misdaed genoeg , want het sloot in zich , dat hy mede den uitersten tegenstand aen César en zyn gezag had geboden ; maer het luide vreemd , en had dus eene belagchelyke zyde. Daer en boven , by elke beschuldiging ligt de misdaed doorgaens eenigermate in het duistere , en is vatbaer voor ontkenning ; het eerste , waerop de verdediger van een' aengeklaegden bedacht is. Althans de beschuldiger moet zyne aenklagt bewyzen. Maer dat Ligarius in Afrika geweest was , was zoo bekend , en door den beschuldigten en alle zyne vrienden erkend , dat het de ongerymste dwaesheid zou geweest zyn , het te loochenen , en dus bykans even ongerymd was het te bewyzen. Ziet daer een tweede punt , hetwelk de deftig schynende spot der *Ironie* gereedelyk kon aengrypen. Eindelyk , Tubero had zich waerschyndlyk , in zyne aenklagt , op Pansa , den vriend van César , en yverigen voorspraek van Ligarius , beroepen , om door zyn getuigenis te bevestigen , dat Ligarius waerlyk in Afrika geweest was ; en dit is het derde , hetwelk de hekelende scherts van Cicero te baet neemt. Hoort , op welk eene vernuiftige en kunstige wyze hy dit doet , en tevens uit zyne scherts tot ernst weet op te klimmen.

• Eene nieuwe soort van beschuldiging , Cajus César ! eene tot nu toe ongehoorde misdaed , heeft Quintus Tubero , myn nabestaende , by u aengediend.... dat Quintus Ligarius in Afrika geweest is ! En Cajus Pansa , anders een man van uitmuntend verstand , doch mischien al te veel steunende op uwe vriendschap voor hem , heeft de onvoorzigtigheid gehad van dit toe te stemmen ! Dus weet ik waerlyk niet , wat aen te vangen ! Want daer gy anders dit feit uit u zelve volstrekt

niet weten kondt, en het onmogelyk van elders hebt kunnen vernemen, had ik er my op voorbereid, om van uwe onkunde een klein misbruik te maken, tot redding van een' ongelukkigen. Maer nu, daer door de onvermoeide vlyt eens vyands opgespoord is, hetgeen verborgen was, zal het best zyn, slechts te bekeunen: vooral, daer het aen myn' waardigen vriend Pansa te wyten is, dat ik niet gevoegelyk anders kan! en dus, den vorm eens pleitgedings daer latende, zal ik myne rede eeniglyk inrigten tot opwekking van uw mededoozen, waeraen reeds zoo vele hun behoud te danken hadden, daer zy van u, geene vryspraeke van schuld, maer vergiffenis van dwaling verkregen!»

» Zoo hebt gy dan, Tubero! al wat een beschuldiger wenschen kan — een' gedaegde, die bekend! Maer bekent, dat hy dezelfde party is toegedaen geweest, als gy, Tubero! als een man, aller lof en achting waardig, als uw vader! Behoortet gy dus niet eerst uw eigen misdryf te belyden, en dan Ligarius van schuld te betichten?»

Vraegt gy my nu, M. H.! of ik dezen aenvang waardig, rein en edel vinde, dan wil ik u hierop liefst het antwoord schuldig blyven. Doch welk eene meerderheid weet Cicero zich terstond door denzelven te geven! Hoe onbevreesd is hy, die dus spreekt, hoe gemakkelyk en zeker van zyne zaak? Hoe heeft hy Tubero verneed, en al den indruk zyners aenklagt als met eene handstreek uitgewischt.

Na deze inleiding neemt Cicero echter den schyn aen, alsof hy Ligarius wilde verdedigen, en begint te spreken van hetgeen in Afrika gebeurd was, kort na het ontbranden van den burgeroorlog: een tydstop, waerin

het gedrag van Ligarius, ten aenzien van César, nog geheel onberispelyk scheen. Doch hy doet dit enkel, om door eene meesterlyke afwending op zich, en op Tubero, terug te komen. Het eerste zal ik met stilzwygen voorbygaen, om u slechts het laetste mede te deelen.

» Tot nu toe, César, hebt gy dus geen enkel blyk, dat Ligarius vyandig tegen u gezind was. Doch wat doe ik? Dit is voorzeker het toppunt van goede trouw, dat ik eens anders zaek verdedig, door myne eigene te verraden. Ó Wonderbare goedheid, waerdig om geprezen, vermeld, door schrift en gedenkteekenen vereerd te worden! Marcus Cicero beweert voor uwen regterstoel, dat een ander die gevoelens niet is toegedaen geweest, die hy zelf bekennen moet toegedaen geweest te zyn: en vreest daerby uwe heimelyke gedachten niet, en bekommert er zich niet over, wat U, terwyl hy voor een ander pleit, van hem zelve zal te binnen komen! »

» Zie, hoe weinig het hem bekommert! Zie hoe uwe edelmoedigheid en wysheid een helderen glans (van gerustheid en vrymoedigheid) over myn spreken doet opgaen! Zoo ver myne stem slechts reiken kan, zal ik trachten, dat het Romeinsche volk dit hoore! »

Inderdaed, M. H. ! indien Cizero hierby of van aendoening verbleekt, of van innerlyke zelfsverheffing gloeide, wien onzer zou dit kunnen verwonderen? Maer, zegt iemand uwer, dit was toch vleijery! Ach, dat alle vleiers het dan deden, gelyk Cicero hier! Hy pryst in het aengezigt, maer hy pryst naer waerheid. Hy pryst niets, dan 't geen groot en lofwaardig is, en verdient ten hemel verheven te worden: het Vaderland te behouden door overwonnenen te verschoonen! Maer

Césars zachtmoedigheid was toch loutere staetkunde! — ó Lofwaardige staetkunde! Zy is die der deugd en der wysheid. Heil en dank zy den Redenaer, die, door gepasten roem, ook de eigenliefde des Helds aen dezelve en aen het Vaderland weet dienstbaer te maken.

Onmiddelyk hierop begint Cicero van zich zelve te spreken, van Césars groote weldaden omtrent hem, die hem het eerst had aengezocht na zyne overwinning, en door eigenhandig schryven, hem het behoud van eer en waardigheid, en alle de uiterlyke teekenen daarvan had verzekerd, schoon hy wist, dat niemand hartelyker en vuriger dan hy Pompejus zyde had gekozen. Na dit met sierlykheid en keur van woorden te hebben opgehaeld, gaet hy aldus voort:

» Wat dunkt u, Tubero! 't Geen ik onbeschroomd van my zelve zeg, zoude ik dat ook niet van Ligarius durven belyden? Maer wilt gy weten, waerom ik van my zelve heb gesproken? Het is, op dat Tubero, zoo ik nu hetzelfde van hem ging zeggen, het my niet ten kwade zou duiden; want zyne welvaart en zyn roem zyn my niet onverschillig; het zy, om onze naeuwe verwantschap, het zy, om dat ik prys stelle op zyn' yver en talenten; het zy, om dat ik in de eer en aehing van een' jeugdigen bloedverwant ook zelf meen begrepen te zyn. Maer wie is nu hier de man, die het Ligarius tot een misdryf aentygt, dat hy in Afrika geweest is? Het is hy, die zelf in dat zelfde Afrika, tot hetzelfde oogmerk, heeft willen zyn! Die zich beklaegt, dat Ligarius het hem verhinderd heeft! Die, 't geen Ligarius niet deed, tegen César als vyand in het veld is verschenen! Want, Tubero! waertoe hadt gy in den Farsalischen slag dat zwaerd

utigetogen? Op wiens borst was die kling gemunt? Met wat doel had gy de wapens aengegrepen? Wat las men toen in uw oog, in uw gebaer, in de drift, die u bezielde? Wat meendet, wat wildet, wat wenschet gy?... Doch ik zie, dat dit den jongeling ontroert... Wel nu, ik zal op my zelve terug komen. Ik heb ook de wapenen tegen César gedragen »

Ja, M. H. ! indien ik my verbeelde hoe deze woorden, door Cicero, in die vergadering zyn uitgesproken, dan zie ik, dunkt my, César beven, en zoo wel door herinnering van het verledene, als door den indruk van het tegenwoordige, zyn hart ontroerd en geschokt! En hoe meesterlyk is de krachtige uitval tegen Tubero voorbereid, door de schynbare goedwilligheid en deelneming omtrent eenen man; hy noemt hem jongeling, schoon hy reeds meer dan mannelyke jaren bereikt had, maer zoo spreekt de oom tot zynen neef; omtrent eenen man, dien hy een oogenblik daarna wil verpletteren. Hoe zeer strekt ook het schynbaer mededoogen, waer me hy van Tubero's ontroering spreekt, om zyne eigene meerderheid te staven, en tevens gemakkelyk af te dalen van eene hoogte, waerop hy zich bezwaerlyk handhaven kon.

Het hierop volgend gedeelte moet ik wederom, schoon met leedwezen, voorbygaen, want ik mag van uwe genegene aendacht geen misbruik maken. Cicero stelt daerin Tubero's beschuldiging voort, als vreed en onmenschelyk, vermits zy, daer Ligarius nu reeds van goed, van vrienden, van huis en Vaderland verstoken was, geene andere strekking kon hebben, dan om hem ook van het leven te doen berooven. Hiervan .

zegt Cicero , was nog geen voorbeeld , zelfs niet in de vreedste en bloedigste tyden van den Romeinschen Staet : ballingschap , verbeurdverklaring van goederen , dit eischte wel een aenklager , maer nooit het leven van een' Romeinsch burger ! Hierop nu laet hy Tubero antwoorden , op dat hy zelf zoo veel te ruimer veld hebbe , om over het verfoeijelyke der vervolging van burgers tegen burgers , en over de onmogelykheid , om César zyne gevoelens van menschlievendheid te doen verzaken , heerlyk uit te weiden. Ik zal u deze schoone plaets in haer geheel mededeelen.

» Neen ! zegt gy ; zyn leven , dit eisch ik niet ; en ik geloof gaerne 't geen gy zegt , Tubero. Want ik ken u , ik ken uw' vader , uw huis en uw geslacht ; u aller deugd , beschaving , kunde , beoefening der edelste wetenschappen , alles is my bekend. Dus weet ik zeker , dat gy niet naer bloet staet. Maer gy let niet op 't geen gy doet. Want de zaek heeft dat aenzien , dat gy met de straf , die Ligarius thans lydt , niet te vreden schynt te wezen. En welke andere schiet er over dan de doodstraf ? Want zoo hy in ballingschap is , gelyk hy is , wat eischt gy dan noch verder ? Wat ? dat hy geene vergiffenis verkryge ? ó Dit is noch veel harder en bitterder ! Het geen wy César , in zyne woning , met gebeden en tranen verzoeken , aen zyne voeten geknield , niet steunende op de deugdelykheid onzer zaek , maer op *zyn* menschelyk gevoel ; zult gy u met magt daer tegen verzetten , ons geschrei geweldadig smoren , en als wy ter aerde gebogen smeeken , ons den mond stoppen ? Verbeeld u , toen wy dit deden , 't geen wy gedaen hebben , en zoo ik hoop , niet vruchteloos hebben gedaen ;

verbeeld u , dat gy toen eensklaps waert binnen gestoven , roepende en schreeuwende : *In Gods naem , César , verjeeft niet ! Heb geen mededoogen met broeders , die voor het behoud van eenen broeder smeeken ! Zoudt gy dan niet alle menschelykheid hebben uitgeschud ! »*

» Gun my , Cajus César ! rondborstig te zeggen wat ik denk. Zoo gy met zoo groot een kryggeluk niet zoo groot eene zachtmoedigheid paerde , als gy aen u zelve , (aen u zelve , zegge ik , en ik gevoel wat ik zeg !) aen u zelve alleen te danken hebt , dan zou uwe zegenpraël den Staet in eene zee van bitteren rouw hebben gedompeld ; Want hoe velen moeten er niet onder de overwinnende party zyn , die u gaerne wreed zagen , daer er zelfs onder de overwonnenen gevonden worden. En indien zy , aen wie gy vergiffenis verleendet , niet willen , dat gy aen anderen genade bewyst , hoe zouden dan die genen van uwen aenhang , die gaerne niemand hadden verschoond gezien , uwe goedheid op allerlei wyzen belemmeren ? »

» Inderdaed , zoo wy César eens in het begryp konden brengen , dat Ligarius in 't geheel niet in Afrika geweest was. Zoo wy , door eene eerlyke en medelydende leugen , een' ongelukkig burger wilden behouden , dan zou het nog geen *mensch* betamen , in zoo groot een lyfs- en levensgevaer , ons te weerleggen of te logenstraffen. En indien het iemand pastte , althans hem niet , die van dezelfde party , en in denzelfden nood geweest was ! »

» Maer , zegt gy , het is iets anders , niet te willen , dat César misleid worde ; iets anders , niet te willen , dat hy genade bewyze. Zoo gy het eerste bedoeldet , zoudt gy zeggen : *César , geloof het niet : Ligarius is*

in Afrika geweest : hy heeft de wapenen legen u gedragen ! En wat zegt gy nu ? Vergeef niet ! wees onverbiddelyk ! Dit is geene tael van een' mensch , noch tot een' mensch ! En hy , die tot u , Cajus César , deze tael gebruikt , zal eer zyne eigen menschelykheid afleggen , dan u de uwe te ontwringen ! ”

Ik acht over dit gedeelte alle aanmerkingen overtollig. Indien het mynen Hoorderen niet nadrukkelyk , en edel , en wegslepend voorkomt , dan ben ik in de vertaling van hetzelfde allerontgelukkigst geslaegd. Doch den grootsten adel van gevoelens , uit alles wat deze redevoering behelst , vinden wy in de onmiddelyk hierop volgende plaets , met welker vertaling ik myne taek voor geëindigd zal houden. Cicero spreekt daerin van den aerd der burgerlyke geschillen , die nu door Césars zegeprael gedempt waren ; spreekt over dezelve met zulk eene edele vrymoedigheid , dat men bezwaerlyk weet , waerover zich meer te verwonderen : of over Cicero , die dit uitspraak ? of over César , die het met welgevallen hoorde ?

» Zoo ik het wel heb , Tubero , hebt gy in den aenvang van uw pleitgeding gezegd , dat gy over de *gruweldaed* van Ligarius spreken wildet. — Noemt gy dit eene *gruweldaed* , Tubero ? En waerom ? Want tot nu toe heeft men dien aenhang met dezen naem niet geschandvlekt. Sommigen noemden het dwaling , anderen vrees : die zich ongunstiger uitlieten , eigenbelang , heerschzucht , haet , hardnekkigheid ; die het allerongunstigste , strafbare vermetelheid ! Een *gruwelstuk* heeft het , behalve u , noch niemand genoemd ! Vraegt gy *my* naer den waren en eigenlyken naem onzes onheils , ik zou het een noodlottig misverstand heeten , hetwelk

der menschen harten onverhoeds overvallen en vermeesterd heeft, zoo dat het niemand verwonderen mag, dat der menschen beramingen voor der Goden raedsbesluiten hebben moeten zwichten! ”

» Laet men ons dan ongelukkig noemen; schoon wy het onder zulk eenen Overwinnaer niet zyn kunnen. Doch ik noem ook ons niet ongelukkig; hen slechts noem ik aldus, die in de verdediging onzer zaek omkwamen. Het zy zoo, dat zy heerszuchtig waren, haetdragend, hardnekkig! Maer gruwelstuk, woede, landverraed, dit legge men de schim van Pompejus, noch van vele anderen met hem te laste! Wanneer heeft men dit u, César! hooren zeggen? Wat bedoelden uwe wapenen anders, dan het ongeluk van u af te weren? Wat zocht uw onverwinnelyk leger, dan zyn regt en uwe waardigheid te verdedigen? Hoe! toen gy den vrede en de eendragt begeerdet, wildet ge u toen met eerloozen, of met brave burgers verdragen? Ik zelf, César, ik zou uwe onvergelyke weldaden mywaerts niet zoo groot achten, zoo ik my als een' door u behouden hooswicht moest beschouwen. En welk een slechten dienst hebt gy aen den Staet bewezen, indien gy aen zoo vele schelmen en landverraders goed en waardigheid hebt terug geschonken!

Gy César! hieldt het immers in den beginne voor een misnoegen, niet voor een' oorlog? niet voor eene vyandschap, maer voor eene burgerlyke oneenigheid; waerin beide partyen het heil des vaderlands bedoelden, maer door gevoelens of door neigingen weggesleept, het algemeen welzyn uit het oog verloren. Der hoofden waardigheid stond bykans gelyk; minder welligt die der aenhangelingen. Toen kon het zelfs

twyfelachtig schynen , welke party de beste was , want aen beide zyden was iets lofwaardigs. Thans voor zeker moeten wy die zaek voor de beste houden , waer voor de hulp der Goden zich verklaerd heeft. En nu wy uwe goedertierenheid ondervonden hebben , wie zou zich nu niet in eene overwinning verheugen , waer by niemand is omgekomen , dan met de wapens in de hand ! »

Hier , M. H. , onthoude ik my van alle aenmerkingen over styl en zeggingskracht , om my alleen tot den inhoud te bepalen. Wie verstaet dien beter , dan wy , Nederlanders ? Wie kan Cicero's vrymoedigheid , de waerheid zyner redenen , de zuiverheid en heilzaamste zyner beginselen , beter beoordeelen , dan de edelsten en besten onder ons ? Wie kan beter dan wy , Cesars grootmoedigheid op prys schatten ? Doch , den hemel zy dank ! het is niet de triumf van een' edelmoedigen overwinnaer , waer in zich thans eene overwonnen party verheugt , om dat aen hare beginselen regt wordt gedaen : het is de vernietiging zelve der geschillen , het is de vereeniging der gevoelens , de broederlyke zamenstemming der harten , die de eenige waerborg en het onderpand is van ons herboren volksgeluk. — Zoo dan onze partyschappen , ten koste van veel goeds en vele tranen , eindelyk gedempt zyn , en één wil , en één doel de wil en het doel van allen is ; dat dan geene vroegere verdenkingen ooit nieuwe bitterheid stoken , ooit nieuwe , even rampzalige verwyderingen terug voeren ; noch de heilryke vrucht van zoo veel wonders en zoo veel jammers , mede verloren ga !

REDEVOERING

OVER DEN WAREN AERD DER WELSPREKENDHEID.

Al wat in den mensch groot en voortreffelyk is , en de gansche ontwikkeling zyner edelste vermogens heeft hy aen de zamenleving te danken. Indien het mogelijk was den band der huwelyken te verbreken , het ouderlyk gezag te vernietigen , de zamenwoning in huisgezinnen , of de vereeniging derzelve tot grootere maetschappijen , door onoverkomelyke hinderpalen te stemmen ; welhaest zag men het menschdom tot het laagste peil der dierlykheid gedaeld , ja misschien nog lager dan hetzelve gezonken ! En wat is het , waerop deze zamenleving der menschen steunt ? Wat is het , dat hun de neiging daertoe ingeboezemd , en tevens de vatbaerheid daervoor geschonken heeft ? zonder 't welk het denkbeeld zelf van zamenleving eene onmogelykheid zou insluiten ? Niets anders dan *de Spraek!* het onwaerdeerbaerste en tevens het wonderbaerste van alle onze vermogens , 't welk alleen het groote , het Goddelyke , dat ik my dus uitdrukke , het oneindig volmaekbare , 't welk in den mensch is , meer dan iets anders in het licht stelt , en den stempel op hem drukt van onbetwistbaren hemelschen oorsprong.

Dat wy niet slechts onze dringende begeerte door den dierlyken kreet der behoefte kunnen uiten , of 't geen in ons omgaet door gebaermaking eenigermate beteekenen : maer dat wy voor elke onstoffelyke gedachte een onderscheiden , zinnelyken , hoorbaren klank in gereedheid hebben , die zelfs de fynste wyzigingen van persoon , tyd of hoedanigheden uitdrukt ; dat wy

deze klanken , zonder gaping of duisterheid , aen el-
kander vlechten , en de geheele volgreeks onzer denk-
beelden onfeilbaer kunnen ten toon spreiden ; dat uit
dit alles het gebouw is ontstaen eener menschelyke
tael , die in duizende takken verspreid , overal dezelfde
wonderbare regelmatigheid , en in haer geheel zamen-
stel den diepsten wysgeerigen zin verraedt ; eindelyk ,
dat spraek en tael tot ons menschelyk wezen sohyne
te behooren , zoo dat zelfs de bekrompste geest van
hare kennis niet is uitgesloten ; zoo dat zelfs het kind
op den schoot zyner moeder haer spelende aenleert ,
en reeds de klanken verstaet , die het zelve nog niet
vormen kan ! Ziet daer de onbetwistbare grootheid
en heerlykheid van des menschen aenleg ! Ziet daer
den hoogen adel van dat verzinnelyke denkvermogen ,
t welk , als het onbegryppelykst aller wonderen , in
menschelyke gedaente op deze aerde omwandelt !

Ik gebruik dese inleiding , M. H. ! om dat het myn
oogmerk is , over de volmaking , of zoo men liever
wil , over de volkomenste aeuwending van ons spraek-
vermogen , u in dit uer te onderhouden . Men heeft
sedert zoo lang gevraegd , en men vraegt nog heden :
waerin bestaet het wazen der Welsprekendheid ?
Waerin onderscheid zy zich van de Dichtkunst ? Waerin
onderscheidt zich haer styl van elke andere ongebonden
spreek- of schryfwyze ? Er sijn over dit alles zoo vele
verwarde en duistere , zoo vele dorre en onzamenhan-
gende begrippen in omloop , dat ik besloot myne
krachten te beproeven , om dit onderzoek tot deszelfs
natuerlyke eenvoudigheid terug te brengen , en op eene
bevattelyke wyze te betogen , dat in het schoone woord
onzer moedertael , die zoo ryk is in schoone , krachtige ,

juiste en veel beteekenende woorden ; *dat in het woord WELSPREKENDHEID, de beste beschryving dezer, het zy kunst, het zy gave, begrepen is.* By het behandelen dezer moeiljyke stof maek ik staet op de toegevendheid uwer beoordeeling : ik zal van myne zyde trachten , myne voorstelling zoo geleidelyk , zoo bevattelyk , zoo onderhoudend te maken , als het my eenigzins mogelyk wezen zal.

Ik zal myne reden in drie deelen schiften :

- I. In het eerste zal ik eenige, myns inziens verkeerde of verwarde begrippen, aengaende den waren aerd en het doel der Welsprekendheid, pogen uit den weg te ruimen.
 - II. In het tweede aentoonen, dat Welsprekendheid niets anders is, dan het volkomenste gebruik der menschelyke spraek.
 - III. Eindelyk in het derde, by wyze van aehangael en tot bevordering der verscheidenheid, eenige proeven der oudste Welsprekendheid aenvoeren.
- I. Daer Dichtkunst en Welsprekendheid beiden het het zelfde middel, de tael namelyk, gebruiken, om hare gewaerwordingen en gevoelens te uiten; daer zy beiden, doch de ééne meer, de andere minder, zich boven den toon van het gewoon gesprek verheffen; daer zy beiden overdragtige en verbloemde spreekwyzen 't geen men thans zinnelyke tael verkiest te noemen, doch de ééne meer, de andere minder bezigen; daer zy beiden eene soort van muzikale welluidendheid, doch de ééne veel meer, de andere veel minder, in den aenteg en afloop harer rede najagen; is natuerlyk de vraeg ontstaan; waerin verschillen zy van elkander? Waerin is de reden van dit *meer of minder*

gelegen? Door welke grenzen is beider rechtsgebied bepaald? Waer verlaten zy elkander, om elk haren eigen weg te vervorderen?

Om tot het antwoord op deze vragen te geraken, heeft men, niet geheel zonder reden, gemeend het onderscheidend oogmerk, 't welk en Dichtkunst en Wel-sprekendheid zich voorstelden, te moeten onderzoeken, en daeruit beider verschillender aerd, en den gang dien ieder harer aanneemt, te moeten ontwikkelen. Het doel der eerste, zegt men, is *te vermaken*, dat der tweede *te overreden*: men gunne my zoo wel tegen het een, als tegen het ander myne bedenkingen te opperen.

En hier stelt zich terstond de Dichter voor mynen geest, eerst gelyk in een gelukkig uer, een bekoorlyk en streelend voorwerp zyne verbeelding treft, en straks door haer met de liefelykste verwen wordt getooid. Nu gevoelt hy zynen boezem zich zachtelyk verheffen; zyn bloed vloeit met voortgestuwde, doch eenparige golving door zyne aderen: zyne zenuwen trillen in de zoetste eenstemmigheit met het gevoel zynes harten; eene wellustvolle aendoening doordringt hem, noopt hem zyne gewaerwording in eene tael, aen haer geëvenredigd, uit te storten, en zyne schoone, wel-luidende verzen zyn ons het getrouwe afdruksel zyner getroffen ziel. Ik vraeg hem: ik vraeg den ouden Zanger, die des nachts gewekt werd door een lied, dat in hem opwelde: bedoeldet gy niet, lezers of hoorders door uwen zang te vermaken? wat zal het antwoord zyn, dan: ik heb zelfs om geene Lezers of hoorders gedacht!

Maer nog in een ander licht stelt de Dichter zich

aen my voor , daer een ontzag-verwekkend , verheven voorwerp zyne verbeelding als door eene bliksemstrael aenroert , ontgloeit en in vlammen zet. De wanden zyner borst worden hem te eng ; het bloed bruischt hem door de aderen ; zyne oogen glinsteren , zyne leden beven , eene Godheid schynt in hem gevaren , en Goden-tael stroomt van zyne lippen ! En deze , ik besta nauwelyks het te uiten ; deze zou bedoelen ons te vermaken ? Waer is de vermetelete , die het hem zou durven vragen , en niet zou vreezen door zynen blik verpletterd te worden ?

Ik zal de overige rangen der Poëzy , die tusschen deze beide uitersten inliggen , niet doorloopen ; gy gevoelt het reeds en stemt het my toe ; het eigenlyk oogmerk des Dichters , en dus ook der Dichtkunst , is niet , en kan niet zyn , anderen *te vermaken* ! Dat zy dit uitwerksel heeft , geef ik gaerne toe ; maer zy heeft dit gemeen met alles , wat in de zinnelyke en geestenwereld schoon en volkomen kan genoemd worden. Vraegt gy , wat is dan haer doel ? Zy bedoelt , M. H. ! niets dan *te dichten* ; zy bedoelt zich zelve ! O ! of wat bedoelt de Toonkunstenaer , wanneer hy de eenzame rotsen , of het strand der zee van de toonen zyner luit doet weergalmen ? Indien de dichter iets buiten zich bedoelt , het is de behoefte van zich mede te deelen ; om ook anderen te verplaetsen in de wereld der verbeelding , die hy zelve zich geschapen heeft ; om hem met zich uit dezelfde wellust-beek te drenken ; of met zich te slepen in denzelfden draeikring , waerin hy zelve wordt rondgevoerd ! *De geest* , zegt Job , *benaeuwt myn boezem ; zoo ik nu zwyg , dan sterf ik !*

Gelyk het eigenlyk doel der Dichtkunst niet is *te*

vermaken of behagen, zoo is ook het eigenlyk oogmerk der Welsprekendheid niet *te overreden*. Men moet, om deze stelling vol te houden, niet alleen in deze edele kunst menigmael *een werktuig* beschouwen, om de grootste ouheilen te stichten; maer men moet haer dadelyk *de bedoeling* toeschryven, om het te wezen; en hier geldt dus het onderscheid niet tusschen den mensch en den Redenaer, wanneer deze zyn onwaerdeerbaer kunstvermogen aenwendt, om de waerheid te verdonkeren, om te misleiden of in het verderf te voeren; en dus, om Redenaer te zyn, moet ophouden een edel mensch te wezen! Maer men moet daer en boven, om eenigen schyn aen dit gevoelen by te zetten, den ganschen omtrek der Welsprekendheid bepalen tot het houden van redevoeringen! Men moet den keurigen Geschiedschryver, die gebeurde zaken, niet slechts met oordeel en naeuwgezetheid, maer ook in een bebagelyken, vloeijenden, krachtigen styl voorstelt; men moet den scherpzinnigen wysgeer, die zyne gedachten met klaerheid, juistheid en bevalligheid, in uitgezochte bewoordingen ontvouwt; men moet hem, die door een leerzaam verhael, treffend en met natuerlyke eenvoudigheid voorgedragen, op eene onschuldige en nuttige wyze ons vermaekt: men moet aen deze allen den lof der Welsprekendheid ontzeggen, om dien slechts aen zulken, die in de pleitzael, of van den kansel, of eenig ander spreekgestoelte het woord voeren, toe te zwaeijen; men moet, in zekeren zin, den Welsprekenden en den Redenaer met elkander verwarren, daer men toch nimmer de natuer des laetsten kan kennen, zonder alvorens die des eersten te ontwikkelen.

Daer en boven , indien het doel der Welsprekendheid is *te overreden* , dan is zy de rykste bron van te leurstelling , en moet bykans voor elk harer mededingsters , die hetzelfde met haer beoogen , zwichten en onderdoen. Goud , en aenzien , en gunst , en eigenbelang , ziet daer , waer der menschen wil door gebogen , en zyne neigingen , naer men het goed vindt , door gekneed worden ; en de Goddelyke Redenaer , die alle de hulpmiddelen zyner kunst heeft uitgeput , om te bewegen en te overreden , moet zwichten voor eenen vrouwenlonk ! Dat vry de Welsprekendheid van CATO dondere tegen GALBA ! dat de kracht eens jeugdigen Redenaers zich in hem vereenige met de achtbaerheid der hoog geklommen jaren , en het gezag der onbevleete deugd ! dat hy zich bevlytge , om in het hart des Romeinschen volks de laetste vonk van mededogen uit te dooven voor een monster , met het bloed van duizende onnoozelen besmet ! Daer verschynt de aengeklaegde zelf in het midden der vergadering ; twee schreiende kinderen houden zich vast aen de plooijen van zynen tabbaerd : een derde draegt hy op zynen arm ; het is een wees , die by hem als een Vader wordt opgevoed , en de handjes uitstrekt tot de vergramde menigte ! Waer is nu de onweërstaenbare kracht uwer redenen , ô CATO ! Tel de stemmen , naeuwlyks één is er , waardoor GALBA niet wordt vrygesproken ! GALBA , die , niet minder uitmuntend Redenaer dan gy , het onvermogen zyner kunst gevoelde , en krachtiger middelen dan haer te baet nam , om over den wil van het volk te triumferen .

Misschien denkt iemand uwer ziet daer juist het bewys , dat hy de kunst des Redenaers in den grond meester was : want deze zyn de middelen , waarvan

men , in de bloeiendste tyden der Welsprekendheid , gebruik maekte , om de hartstogten naer willekeur te ontvlammen of te stillen , en de gemoederen als aen een teugel rond te leiden : het was hier de Redenaer GALBA , die over den Redenaer CATO zegepraelde ! Door deze aenmerking M. H. ! zyn wy genaderd tot de ontdekking der bron , waeruit de verwarde begrippen , aengaende den aerd der Welsprekendheid , voornamelyk zyn voortgevloeid. Men heeft alle de kunstgrepen der pleitzael en der volksvergadering ; alles waervan de Redenaer zich bediende , om het hart des Regters of der menigte in zyne belangen over te halen , hen te doen vonnissen , handelen of besluiten naer zyne begeerte : dat alles heeft men geacht tot de kunst der Welsprekendheid te behooren. Maer hoe dan , wanneer de Redenaer behendiglyk geld onder het volk wist uit te strooijen ? of wanneer ZOPYRUS , om zyn voorgeven , dat hy by zynen Koning in ongenade vervallen was , geloof te doen vinden , zich het aengezicht , door het afsnyden van ooren , neus en lippen misvormde ; zal men ook deze lage of smartelyke overredings-middelen op het grondgebied der Welsprekendheid willen overbrengen ? Neen ! ik herhale het , deze kunstgrepen mogen in pleitzalen , en volks- of raedsvergaderingen hebben t'huis gehoord ; hy , die zich van dezelve bediende , mogens tevens welsprekend geweest zyn ; zy hebben met het wezen der Welsprekendheid niets gemeen , ten zy men tot de Geneeskunst ook de kwakzalvery betrekke , of meene , dat het fyne bedrog mede tot den Koophandel behoort. Doch tot deze ongerymdheid vervalt men natuerlyk , wanneer men het gansche doel der Welsprekendheid tot de kunst van *overreden*

bepaelt, en dus alles aen hare heerschappy onderwerpt, waermeê de Redenaer dit doel bereikt.

Eer ik hiervan afstap, moet ik eene andere dwaling, of verwarring der begrippen aenroeren: zy hangt zamen met deze stelling, dat de natuer de beste leermeesteresse der Welsprekendheid is; eene stelling, die van naby bezien, minder dan zy schynt, te beduiden heeft. De natuer is de beste leermeesteres niet alleen van de Welsprekendheid, maer van alle, zelfs van werktuigelyke, hoe veel te meer van schoone kunsten, van de Wiskunde, zoo wel als van de Dichtkunst; zonder gelukkigen natuerlyken aenleg kan men nergens in slagen. Maer, zegt men, alle menschen zyn van nature welsprekend: de man, die met de angst des doods op zyn gelaet, het leven smeekt van zynen vyand, zal hem sterker roeren, dan de Redenaer, die het kunstigste opstel meesterlyk uitvoert. Hier, M. H. ! schiet my een verhael te binnen, 't welk thans aen onze Schoonen ook uit hare bevallige Almanakken bekend is: een losgebroken leeuw rooft op de straten van Florence een kind, en loopt weg met zyne prooi in den muil: de moeder ziet het, achterhaelt hem, valt voor hem op de knieën, eischt in de verwildering der wanhoop haer kind terug, en het grootmoedig dier legt het onbeschadigd neder! Indien leeuwen voor den invloed der Welsprekendheid vatbaer waren, ik twyfel niet, of men zou aen de Welsprekendheid der moeder deze gelukkige uitkomst hebben toegeschreven. En waerom zou men dit minder, dan wanneer men van *welsprekende tranen*, wat zeg ik? van *welsprekend stilzwygen* hoort gewagen? Niet dat ik dergelyke uitdrukkingen afkeure, maer men moet zich door het

verbloemde en oneigenlyke derzelve niet op een doolweg laten voeren, noch voor Welsprekendheid houden, 't geen de Welsprekendheid vervangt, 't geen sterker is dan zy, en niet zelden haer vermogen vernietigt. De wilde kreet der natuer, dien wy met de dieren gemeen hebben, dringt door in harten, tot wie de stem des Redenaers nimmer toegang kon vinden: maer mag men haer daerom Welsprekendheid noemen?

Gelyk wy van de Dichtkunst zagen, dat zy voornamelyk zich zelve bedoelt, zoo is het ook met de Welsprekendheid gelegen, zy is *de kunst van wel te spreken*, en wanneer zy hieraen voldaan heeft, heeft zy haer doel getroffen. Hy die dit vermogen bezit, kan het tot onderscheiden einden aanwenden; om te onderrigten, te vermaken, roem te bejagen, of wel, en menigwerf, om te overreden. Maer ook wanneer het hem niet gelukt, of ingewortelde vooroordeelen uit te roeijen, of een in droefheid verzonkenen tot de vreugde terug te roepen: of wanneer zyne verdiensten door haet of partyschap verdonkerd worden, of als de kracht zyner redenen zwichten moet voor haetzucht, trotschheid of listig aengevoerd bedrog; ook wanneer hy geen dezer einden bereikt heeft, kan hy waerlyk welsprekend geweest zyn. CASSANDRA'S voorstellingen waren niet minder onfeilbaer, omdat het noodlot gewild had, dat zy nimmer geloof zouden vinden!

Het verschil tusschen Dichtkunst en Welsprekendheid ligt dus diep in de natuer der menschen, en in de verscheidenheid der gaven, aen elk verleend. Verbeelding maekt den Dichter; beschaving, zucht om het edelste onzer vermogens te volmaken, ziet daer,

wat den Welsprekenden vormt. Het gevoel behoort aen beiden gelykelyk, het behoort gelykelyk aen alle schoone kunsten, en is het hemelsche vuer, dat alles verwarmt en bezielt. Dichtkunst en Welsprekendheid, uit twee zoo verschillende bronnen geweld, moeten zich terstond van elkander verwyderen; zy kunnen wel, naer mate men in het maetschappelyk leven van de natuer afwykt, elkander naderen, maer eigenlyk kunnen zy nimmer zamenvloeijen. De Redenaer *spreekt*, de Dichter *zingt*! Het is slechts in schyn hetzelfde middel, dat beiden gebruiken, om zich te uiten: de tael des eenen is niet de tael des anderen. De Dichtkunst heeft haer maet, haer wys of melodie, gelyk de zang; het is niet mogelyk hare woorden uit te spreken, immers goed uit te spreken, zonder dezen zang te doen hooren en klinken. De gewone tael is haer te gering, te gemeen, dat ik my dus uitdrukke: zy veracht dus ook hare wetten, in buiging, in zamenvoeging, in gebruik der woorden, zoo ras zy zich hierdoor geprangd voelt, en ook zonder dit, naer willekeur. Zy heerscht over de tael, eigent zich woorden by uitsluiting toe, schept nieuwe formen en nieuwe dialecten; zweeft in een kring van louter liefelyke beelden om, of verheft zich in stoute aeneengeschakelde Allegorien! Ziet daer de tael der Poëzy? Het is niet enkel de maet, niet enkel de ongewone woord-voeging, woord-buiging en woord-gebruik, niet enkel de beeldspræk; maer 't is dit alles zamengenomen, onafscheidelyk zamengevoegd, en hier door van allen ongebonden styl oneindig en karakteristiek verschillende; dit is de tael, die de Dichtkunst bezigt om zich te uiten; het is geen spræk, maer zang, gelyk de Dichter ook nimmer zegt

te spreken, maer *te zingen*. Dat hy deze tael gebruikt, maekt hem niet tot dichter, maer omdat hy Dichter is, gebruikt hy deze tael; zy vloeit voort uit zyne zielsgesteldheid, en 't geen zyne verbeelding hem schildert, 't geen zyn hart daerby gevoelt, laet zich op geene andere dan deze wys uitdrukken! Denkt iemand uwer, dat ik overdryve? de schoone voortbrengselen van den Latynschen, nog meer van den Griekschen, allermeeft van den Oosterschen zangberg, kunnen elk myner gezegden staven.

Is het noodig, dat ik de Welsprekendheid hier tegen houde, om u het verschil tusschen haer en de Dichtkunst tastbaer te maken? De zedige, bescheidene Welsprekendheid, die met schroom hare rede aenvangt, zich slechts langzamerhand en trapsgewyze voelt ontgloeijen; die met zorgvuldige naeuwgezetheid het spraekgebruik volgt, niet dan omzigtig zich van het zelve verwydert, om het te volmaken; by wie alle verheffing van toon en styl ondergeschikt is aen duide-lykheid en naeuwkeurigheid; wier welluidendheid wanklank wordt, zoo ras zy de maet der Dichtkunst nadert; wier sieraden misplaetst zyn, zoo dikwerf zy het oogmerk verraden om te schitteren! Wie merkt, wie tast hier niet een geheel anderen oorsprong, een gansch ander doel? De mensch, gevorderd in beschaving, en prys stellende op zyne redelyke volkomenheid, tracht het werktuig, ik had bykans gezegd, het zintuig zyner rede, de spraek, niets slechts van ééne, de spraekunstige zyde, maer van alle kanten tot meerdere volmaektheid te brengen, opdat hy duidelyker, krachtiger, ordenlyker, aengenameer, verrassender, zyne denkbeelden ontwikkele, verspreide of aenbevele, hy

bemerkt hoe veel onderscheiding , hoe veel ingang hy hierdoor verkrygt , hoe veel nut hy verspreidt , hoe veel zelfs-voldoening hy smaekt : ziet daer den **oorsprong** , het doel en de ziel der welsprekendheid ; zy is *de kunst van wel te spreken !*

II. Deze stelling te verklaren , te ontvouwen en eenigermate te bevestigen , moet het tweede deel myner rede uitmaken : ik vertrouw , na al het voorafgegane , daerin korter te kunnen en te mogen wezen.

Dat de Welsprekendheid eene dochter der beschaving is , kan zelfs door Geschiedkundige bewyzen worden gestaefd : men vindt haer nergens , dan waer de beschaving eenigen voortgang heeft gemaekt ; zy bloeide meest by de beschaefde volken ; en beklom haer hoogsten trap , waer smaek en maetschappelyke zeden tot het toppunt der verfyning waren gestegen. **DEMOTHEENES** en **CICERO** konden slechts te Athene en te Rome , en elk in hunnen leeftyd en levenstand schitteren. Doch wy behoeven het bewys niet zoo ver van ons af te zoeken : waeraen onderscheidt gy de meer of minder beschaefde leyenstanden in ons midden ? Is het niet voornamelyk aen hunne spraek ? deels aen de plompheid of kieschheid der uitspraek , deels aen de keus of nalatigheid , aen den rykdom of armoede , aen de juistheid of ongemanierdheid hunner uitdrukkingen ? En wanneer sommigen zich beschaefder dan anderen willen voordoen , doch door valschen smaek of ydelheid zich van het spoor laten brengen , is het niet de gemaektheid hunner spraek , waeraen gy hen terstond herkent ?

Ten einde het blyke , dat de Welsprekendheid niets anders is , dan eene poging des menschen , om de

beschaving van zynen geest door de volkomenheid der spraek aen den dag te leggen, hebben wy slechts na te gaen, wat er vereischt wordt tot *wel te spreken*; en wy zullen daerin alle de eigenschappen der Welsprekendheid weder vinden.

Vooraf echter moet ik aenmerken, dat men nimmer wel spreken kan over een slecht, een arm of niets beduidend onderwerp: immers hy, die dit vermogen bezit, behoort zich natuerlyk opgewekt te voelen, om eene stoffe te kiezen zyner behandeling waardig. Men heeft het vele Schiklers onzer Hollandsche school met regt als eene feil aangewreven, dat zy hun keurig penseel tot het malen van haring-verkoopsters of ketelschuersters leenden. Hoe dit zy, men kan althans nimmer over eenig onderwerp wel spreken, ten zy men het behoorlyk versta, ten zy men iets nieuws of belangryks over het zelve te zeggen wete. « Niets is zoo dol, » zegt CICERO, « dan de ydele klank van schoone en sierlyke woorden, doch zonder zin of wetenschap. » Van elk, die in eenige kunst zal wilmunten, nemen wy het stilzwygend als een vereischte aen, dat hy verstand bezitte, dat het hem niet ontbreke aen geest, aen vinding, aen kennis; met één woord, dat hy een veld hebbe, waerop hy zyn kunstvermogen kan ten toon spreiden. Als wy ons dus den Welsprekenden vertegenwoordigen, onderstellen wy in hem de geschiktheid, om over een belangryk onderwerp belangryke en treffende dingen te zeggen; maer de wys, waerop hy die zegt, ziet daer waerop het hier aenkomt: het is de styl, in het groot beschouwd, en dus de zamenstelling daer onder mede begrepen; het is de styl, die de Welsprekendheid uitmaekt! Zonder kennis der Geschiedenis kan men geen Historie-schryver

wezen; maer men kan alle oudere en latere geschiedenissen kennen, alle belangryke voorvallen, in derzelve oorzaken, gevolgen en tydrekening weten op te noemen, en echter de wezenlyke vereischten eens *Historie-Schryvers* missen!

De allereerste eigenschap van wel te spreken, is *duidelyk* te spreken; men spreekt, om verstaen te worden; om, zoo veel zulks mogelyk is, zonder moeite of inspanning verstaen te worden. Maer welk Leermeester der Welsprekendheid was er, die niet aen het hoofd van alle zyne lessen plaetste: *Wees duidelyk in uwe voordragt!*

Hy, die wel spreekt, zal by de klaerheid der uitdrukking ook *juistheid* voegen. Het is deze netheid en naeuwkeurigheid in het spreken, deze keus van het meest geschikte woord, de meest gepaste zegs wyze, om zyne meening met gemakkelykheid uit te drukken, waer aen men den man van beschaefden geest en omgang aenstonds onderscheidt: en in den styl der Welsprekendheid is het hier inzonderheid, in het gelukkig getroffene, het beduidende en schilderachtige van woord en uitdrukking, dat men den meester in deze kunst terstond herkent.

Ik zou gereedelyk op dezen voet kunnen voortgaen, M. H. ! en over *ordenlykheid*, het tegenovergestelde van verwarring, over *losheid en ongedwoongenheid*, het tegenovergestelde van gemaktheid en styfheid, over *kracht en deftigheid*, over *het nieuwe en verrassende*, over *het besprengen zyner redenen met zout*, en wat meer van dezen aard is, als over zoo vele vereischten, zoo wel van den styl des beschaefden gespreks, als in hoogere mate van den

styl der Welsprekendheid , u kunnen onderhouden. Doch waertoe zoude ik noodeloos uwē tyd rooven? gy gevoelt het ook zonder myne breedere ontvouwing , en misschien was deze aenwyzing zelve reeds overtollig. Doch er is een ander vereischte van den styl der Welsprekendheid , ik bedoel hare *sieraden* , waerdoor zy zich verder van 't geen men gewoonlyk *wel spreken* noemt schynt te verwyderen , en het gebied der Dichtkunst te genaken. Hier over moet ik opzettelyker handelen ; hier schynt zich myne stelling van hare zwakste zyde aen te bieden , en ik moet derhalve trachten haer tegen allen aanval te beveiligen.

Gelyk de Dichtkunst vergelykingen , beelden , overdragtige zegswyzen , leenspreuken en persoons-verbeeldingen in haren styl invlecht , zoo doet het ook , schoon in mindere mate , de Welsprekendheid. Doch zoo dikwerf zy dit doet , zegt men , dat zy op het grondgebied der Dichtkunst treedt , en van haer deze versierselen ontleent. Gelyk wederkeerig de Poëzy , wanneer zy leeren of vermanen wil , den toon der onderrigting van de Welsprekendheid borgt. Wie bewondert hier niet de inschikkelyke mededeelzaamheid der beide zusters , die zich onderling met elkanders sieraden of kleedy oppronken? Maer wie beklagt echter ook niet de armoede eener kunst , die niet in zich zelve alles bezit , wat zy tot hare volkomenheid noodig heeft? Doch dulden wy niet , dat men ons met dergelyke woorden paeije! De Welsprekendheid heeft geene versierselen , dan die haer eigen zyn : beelden , gelykenissen , verbløemde spreekwyzen , overdragten , overnoemingen , leenspreuken , en wat men meer

met den naem van redekunstige figuren bestempelt , zyn hare wettige bezitting ; en zyn het om geene andere reden , dan om dat zy de wettige bezitting der spraek zyn , om dat zy mede tot het *wel spreken* behooren . De geheele tael , die wy dagelyks gebruiken , vloeit van dezelve over ; beelden maken de ziel derzelve uit . Men denke slechts aen de drie woorden , die ik zoo even bezigde , *overvloeijen* , *beelden* , *ziel* , wier overdragtige beteekenis terstond in het oog loopt , en men zal geen oogenblik hieraen twyfel en kunnen . Het kan dan niet anders , of in het beschaefd gesprek volgen wy deze natuerlyke eigenschap der tael ; wy gebruiken vergelykingen , om onze meening op te helderen ; wy verzwygen de vergeleken zaek , en onze spreekwys wordt overdragtig ; wy voegen twee of meer overdragtige uitdrukkingen by een , en wy bezigen de leenspreuk ; wy stellen onbezielde dingen als bezielde , afwezigen als tegenwoordig voor , zonder er aen te denken , dat dit persoons-verteekening heet : en wy doorwandelen dezen geheelen bloemhof , niet als een vreemden tuin , maer als een deel van onzen erfelyken akker ; doch wy plukken er slechts weinige bloemen uit , om dat wy geen oogmerk hebben , om ons op te schikken , maer slechts om ons bevallig en betamelyk voor te doen . De Welsprekendheid mag hier verder gaen ; zy mag hare lokken en gewaed met meerder bloemen tooijen , of ook vele der zelve tot een geurigen ruiker zamenvoegen en op haren boezem planten ; om dat zy *alleen* spreekt , en spreekt om *alleen* gehoord te worden : gelyk men het zedige huiskleed niet aantrekt , om op den feestelyken dans te verschynen . Vraegt men echter ,

(en men vraegt het natuerlyk) hoe ver deze tooi der Welsprekendheid zich mag uitstrekken, op dat zy niet te veel der Dichtkunst nadere, of te veel gelyke naer die meest al wanstaltige voortbrengselen, die men voorheen Poëtisch Proza plag te noemen? Ik weet hier op geen beter antwoord, dan dat Welsprekendheid is *wel te spreken*, en dat tot *wel spreken* in de eerste plaets behooren zedigheid, klaerheid en juistheid. Geen sieraed der Welsprekendheid is dus overtollig of misplactst, 't welk de zedigheid niet kwetst, de klaerheid niet benevelt, noch juistheid en bondigheid der uitdrukking door klinkende beeldentael vervangt. Wil men hier iets gelyksoortigs? men denke aen de *Wel-luidendheid*; zy behoort tot den toon van het beschaefd en bevallig spreken, want zy behoort tot de spraek zelve: zy behoort dus in nog hooger trap tot de Welsprekendheid; doch zoo ras zy de melodie der Dichtkunst in maet en toonval nadert, wordt zy by haer misplactst en wanstaltig, om dat zy ophoudt *spraak* te zyn, en *sang* begint te worden.

Thans M. H.! geloove ik genoeg gezegd te hebben, om uit het eenvoudig denkbeeld van *wel te spreken*, u den aerd der Welsprekendheid, hare voornaemste vereischten, en het wezenlyk verschil tusschen haer en de Dichtkunst eeniger mate te ontvouwen. Deze bespiegeling heeft ons, zoo ik my niet bedrieg, nog een ander gewigtig voordeel verschaft, dat wy over het veld der Welsprekendheid thans een veel ruimer uitzigt hebben. Het schrift vervangt de spraek; het schryven is niets anders dan spreken tot afwezenden. Alles derhalve, wat wel geschreven is, het zy geschiedenis, wysgeerig betoog, leerzaam en aengenaem ver-

hael, of wat het ook zyn moge, indien, naer den aerd des onderwerps, de rykdom, schoonheid en kracht, de volkomenste ontwikkeling des spraekvermogens daer in is aen den dag gelegd, dat alles behoort tot het gebied der Welsprekendheid. In den *Redenaer* echter vertoonen zich alle hare gaven in het uitmuntendst en voordeeligt licht. In hem is het *wel*, dat is, krachtig, bevallig, volkomen *spreken* het hoofddoel zyner verschyning, en niet aen andere einden ondergeschikt; ook wanneer hy overreedt, is het hem niet om deze uitkomst te doen, maer slechts, om den triumf der Welsprekendheid te behalen! In hem vereenigen zich de buigzaamheid der stem, de waerdigheid der houding, de uitdrukking des gelaets, de tooverkracht der edele gebaermaking, om den indruk, de werking en den luister eener welsprekende rede oneindig te verhoogen, en elk hoorder in verrukking weg te voeren. Hoe gaerne M. H. ! zoude ik hier nog eenige oogenblikken toeyen, om u te doen zien, hoe ook deze *uiterlyke Welsprekendheid*, gelyk men haer noemt, het zelfde beginsel erkent, hoe ook zy hare volkomenheid nadert, of van hare bestemming afwykt, naer mate zy den toon en de uitdrukking aenneemt van natuerlyk, krachtig en bevallig *spreken*, of zich daervan verwydert, door dichterlyken zang, en dichterlyke tooneelgebaren den boventoon te gunnen. Doch ik moet dit en een aental andere aenmerkingen, waertoe dit onderwerp zoo overvloedige aenleiding geeft, voor het tegenwoordige met stilzwygen voorbygaen, om in de derde plaats, by wyze van aenhangsel, en tot bevordering der verscheidenheid, met eenige proeven der oudste Welsprekendheid myne rede te sluiten.

III. De oudste Welsprekendheid is buiten twyfel de Hebreuwsche : en al waer zy dit niet, men zal het mynen stand en beroep wel ten goede houden, dat ik my tot haer bepale. By dit volk bloeiden reeds de Kunsten en Letteren, toen Rome nog niet gesticht, en Griekenland nog door geene Oostersche Volkplantingen beschaefd was. Het woonde in het middenpunt der beschaving, door Egypte aen de eene, door Fenicie aen de andere zyde begrensd. Het werd in Egypte, als 't ware opgevoed, en sprak de zelfde tael met de Feniciërs, met wie het gedurig in de naeuwste betrekkingen stond. Indien Welsprekendheid een gevolg der beschaving is, moeten wy derhalven proeven der zelve in de Hebreuwsche geschriften aentreffen : en inderdaed, hoe arm wy ook zyn mogen aen overblyfsels der Israëlitische oudheid, het ontbreekt ons echter aen geene gedenkstukken van dezen aerd; schoon wy ze met de beste voortbrengselen der latere tyden niet vergelyken moeten, want alleen het Grieksch vernuft kon, onder den Griekschen hemel, aen tael en voordragt dien hoogen trap van ontwikkeling geven, waertoe zy na HOMERUS tyd zyn opgeklommen.

In het oudste Boek der wereld, welks grootste gedeelte den oorsprong der Hebreuwsche natie, in den trant eener familie-geschiedenis verhaelt, en 't welk door Moses uit verscheiden afzonderlyke stukken is zamengeweven; in dit boek vinden wy proeven van eenvoudigen, naïven, treffenden, Historischen styl, die de vroege beschaving van den menschelyken geest tot eer verstrekken. Ik zou u hier kunnen wyzen op het dagverhael van den zondvloed, waer wy niet alleen deze krachtige, korte beschryving van het opkomend,

alles vernielend natuerverschynsel aentreffen : » de » kolken des grooten afgronds werden opgebroken, » en de vensteren des Hemels geopend : plasregens » waren op aerde, veertig dagen en nachten! » eene beschryving echter, waerin het dichterlyk vuer nog niet genoeg schynt bekoeld; maer waer wy oök het trapswyze toenemen van den vloed, schilderachtig, en nogtans zonder Poëtische verwen zien voorgesteld. » Veertig dagen nam de vloed op aerde toe : de wa- » teren wiessen en tilden de arke op, en zy verhieft » zich boven de aerde : de wateren wiessen sterker » en sterker, en de arke begon te vlotten op het vlak » der wateren : de wateren namen magtig toe, ge- » weldig, geweldig, en bedekten zelfs de hoogste » bergen, die onder den Hemel zyn. » Ik zou uit ABRAMS geschiedenis menigvuldige plaetsen kunnen aenhalen, waerin de edelste gedachten door de keurigste en krachtigste bewoordingen worden uitgedrukt. Denkt slechts aen dit ééne, » toen leidde God ABRAM » naer buiten, en zei : zie nu op naer den hemel, » en tel de starren, indien gy ze tellen kunt! en hy » zei tot hem : zoo zal uw zaed zyn! En ABRAM geloofde » aen JEHOVA, en Hy rekende het hem tot gerechtig- » heid. » Doch boven alles spant hier JOSEFS geschiedenis de kroon; dat meesterstuk van eenvoudige bevalligheid, van treffende karakterschildering, van fyn gevoel; terwyl leven en handeling het verhael van het begin tot het einde bezielen. Men oordeele over het geheel uit de boven alle verbeelding gelukkige schildering van de treffendste uitkomst : de ontdekking van Jozef aen zyne broederen, door deze weinige woorden uitgedrukt : » Ik ben Jozef! leeft myn Vader nog... »

MOZES, onder Egyptische wyzen, in een Koninklyk hof opgevoed, veelligt de beschaeftste man van zynen tyd, was niet alleen Dichter, maer ook Redenaer; en wy bezitten van hem de herhaling der door hem aen Israël gegeven wetten, vervat in onderscheiden treffende aenspraken, en trouwhartige, vaderlyke vermaningen, die hy in het laetste jaer zyns levens aen zyn ondankbaer, maer by hem altyd geliefd volk mededeelde. In deze redevoeringen heerscht overal ernst en warmte; zy zyn vol van treffende herinneringen, en door eenen waerdigen, vaderlyken toon bezield: maer daer de aerd des onderwerps veel herhalingen vorderde, kan men ze niet overal van matheid, en langwyligheid vryspreken; en misschien ook had het verdriet te vele jaren lang aen den geest des edelen mans geknaegd, om in zynen styl die helderheid, verscheidenheid en aengenaemheid te doen vinden, die een hooger trap van Welsprekendheid kenmerken.

Treden wy dan liever één of twee eeuwen dieper in de Israëlitische geschiedenis, en beschouwen wy daer eene proef van welsprekendheid, die ons ten bewyze versterkt, hoe vele sporen van vroegere beschaving zelfs in de woeste en krygszuchtige tyden, die wy gewoonlyk de dagen der Rigteren noemen, waren overgebleven. 'T is waer, het stuk, dat ik bedoele, is eene fabel, eene verdichting; maer hare voordragt heeft niets van den styl der Poëzy; en het is ook den Redenaer gegund door leerzame verdichtingen zyne meening open te leggen; op dat ik zwyge, dat de fabel zich op de uiterste grenzen, en slechts ter naeuwernood op het grondgebied der Dichtkunst

bevindt. Ik kom ter zake. De dappere GIBBON, anders JERUIBAAL genaemd, na veertig jaren het hoogste aenzien onder zyn volk bekleed, en de erfelyke opperheerschappy grootmoedig van de hand gewezen te hebben, was gestorven. Hy had uit zyne vele vrouwen zeventig zonen nagelaten, en nog één, ABIMELECH genaemd, te Sichem by eene slavin verwekt. Deze bastaerttelg stookte, na zyns vaders dood, de ingezetenen dier stad op, om alle de echte zonen van GIDEON om hals te brengen, en hem tot hunnen Koning aen te stellen. De ondankbare Sichemiten bewilligden hier in, en doodden dit gansche edele geslacht, slechts één der zonen uitgezonderd, die door list ontkwam. Deze laetste, JOTHAM genaemd, hoorende, dat men ABIMELECH tot Koning had uitgeroepen, stelde zich op den top eens bergs naby Sichem, riep de mannen dier stad naer buiten, en sprak hen aldus aen :

» Hoort naer my, burgers van Sichem, en God zal
» naer u hooren! De boomen gingen heen, om een
» Koning over zich te zalven, en zeiden tot den olyf-
» boom wees honing onder ons! maer de olyfboom
» sprak : hoe! zoude ik myne vettingheid verlaten, die
» Goden en menschen in my hoog schatten, en henen
» gaen, om te zweven over de boomen? Toen zeiden
» de boomen tot den vygeboom : kom, wees gy Koning
» over ons! De vygeboom antwoordt de : hoe! zoude ik
» myn zoet, myne edele vrucht verlaten, en zweven
» gaen over de boomen? Toen zeiden de boomen tot den
» wynstok : kom, wees gy Koning over ons! De wyn-
» stok sprak : hoe! zoude ik myn most, die Goden en
» menschen verheugt, verlaten, en gaen zweven over
» de boomen? Toen zeiden alle de boomen tot den

» doornstruik : wees gy dan Koning over ons ! De
» doornstruik antwoordde : indien gy trouw en deug-
» delyk handelt, door my tot Koning over u te zalven ;
» komt schuilt onder myne schaduw ! Maer indien
» niet, vuer zal van den doornstruik uitgaen, en
» verteeren zelfs de cederen des Libanons ! »

Het vervolg dezer rede, M. H. ! de toepassing der fabel, zal ik kortsheid-halve achterlaten, schoon zy waerdig was vermeld te worden. Ik wenschte ook, dat de tyd my toeliet, de menigvuldige en fyne schoonheden van dit opstel u te ontvouwen. De waerdigheid van den aenhef, het vernuft in de keus der beelden ; de juiste gepastheid der woorden, den indruk der herhalingen, het bytende van den scherts, en tevens het leerzame van den ganschen inhoud, wanneer wy dien met Gideons geschiedenis, en weigering der koninklyke waerdigheid in verband brengen. Geen olyf-geen vygeboom, geen wynstok wil koning wezen, maer de doornstruik — zy gevoelen, dat zy hun vet, hun zoet, hun most moeten verlaten, om te gaen zweven, rusteloos zweven over de boomen : de doornstruik, wil dat zy onder zyne schaduw komen nederzitten : onder de schaduw van den doornstruik ! De eersten zouden niet dan goed willen doen, de laetste wil ook branden en verteeren. In de uitdrukking heerscht de grootste juistheid : olyfboom en wynstok spreken van hunne vruchten, als aengenaem by Goden en menschen, om dat zy by de offeranden gebezigd werden : de vygeboom zwygt hier van, maer verheft daerom niet minder haer voortreffelyk, edel gewas. Alles is met de natuer overeenkomstig : de doornen vatten in het Oosten menigmael vlam, en ontsteken

het gansche woud. Doch men zou tot de geringste byzonderheden moeten afdalen, om alle de verdiensten van dit stuk te ontwikkelen, 't welk ik niet schroom eene ware proef van oude Welsprekendheid te noemen.

In nog veel hooger mate zal niemand uwer schroomen dit zelfde te getuigen van een later voortbrengsel des zelfden akkers; ik bedoel de by elk bekende aenspraak van NATHAN den Profeet aen den Koning DAVID, doch welker voorstelling ik my echter niet bedwingen kan, tot slot hier by te voegen.

DAVID had zich met overspel en moord bezoedeld; en zyn geweten scheen in slaep gewiegd, misschien wel door het denkbeeld: ik ben immers Koning! NATHAN wordt tot hem gezonden, om hem uit dien zoeten slaep verschrikkelyk wakker te maken. Hy weet, dat hem regtstreeks aen te tasten misschien het middel zyn zou, om den zondaer nog dieper te doen vallen. Hy wil dus eerst zyn hart week en gevoelig maken, om hem op het juist geschikte oogenblik den slag toe te brengen. Hy neemt hier om de verdichting te haet, en stelt aen DAVID de gelykenis voor van een ryk en een arm man: de één heeft alles wat hy begeert; de andere slechts ééne geringe bezitting: deze laetste wordt hem door den ryken wreedaerdig ontroofd, die daerby nog eene goede en betamelijke houding weet aen te nemen. Deze verdichting, juist gepast op Davids omstandigheid, heeft echter niets buitengemeens; doch alles komt aen op 't geen men de omkleeding noemt, dat is op de Welsprekendheid. Hy teekent derhalve den armen zoo, dat hy het hoogste en teederste belang inboezemt, zoo dat hy niet een noodig heeft zwarte en afschuwelyke verwen

te bezigen, om voor den ryken de diepste verachting in te boezemen. Doch hooren wy de gelykenis zelve, waer by wy, in elken trek, de kunst des sprekers moeten bewonderen.

» Er woonden twee menschen in eene zelfde stad.
» De een was ryk, en de andere was arm. De ryke
» had schapen en runderen in groote menigte. De
» arme had niets van dit alles; niets dan een eenig
» klein ooilam, dat hy gekocht had. Hy had het
» opgekweekt, en het was by hem groot geworden
» in het midden zyner kinderen. Het at van zyne
» bete, het dronk uit zynen beker, het sliep in zyn
» schoot, en het was hem als zyne dochter. Eens
» gebeurde het, dat de ryke man een gast kreeg. Om
» dezen vreemdeling te onthalen, nam hy niet van
» zyne eigen schapen en runderen, maer hy nam
» het ooilam van dien armen man, en hy onthaelde
» zynen vreemden gast daer op. »

Welk een verhael, vol uitdrukking, gevoel en kiescheid! Verwondert het u, dat DAVID in verontwaardiging opstuift, en zegt: » zoo waerachtig als God leeft, die
» ryke is een man des doods! » Maer verbeeldt u nu den Profet, het hart van den Koning voor regtvaardigheid en menschelykheid geopend ziende, en na een oogenblik ernstig zwygens tot hem zeggende: » Die man zyt gy! »

Bedrieg ik my, M. H.? of zou ik mogen zeggen: indien CICERO dezen trek van Welsprekendheid gekend had, hy zou ze waerdig geacht hebben, om in zyne boeken als een meesterstuk van haer te gewagen? gelyk de uitmuntende, naeuwelyks vergelykbare LORGINUS, als een proef van ware verhevenheid aenhaelde

het gezegde van Mozes : » God sprak : het licht zy !
» en het licht was ! »

Ik eindig met de hoofdsom van alles wat ik betoogde kortelyk zamen te trekken. Welsprekendheid is niets anders, dan de volmaking der menschelyke spraek. Zy verschilt van de Dichtkunst, gelyk natuerdrift en beschaving, gelyk spraek en zang; gelyk de eersteling der jeugdige kracht van de zorgvuldig gekoesterde spruit der rypere jaren. Alle hare vereischten laten zich uit het ééne denkbeeld van *wel* dat is *volkomen spreken*, ontwikkelen. Zelfs hare verraste wendingen, hare vindingen, hare bloemen en beelden, zyn slechts pogingen, om waardige gevoelens door spreken volmaekter en schooner uit te drukken. Zy is onze redelykheid zelve, die door haer werktuig, de spraek, zich ontvouwt en tastbaer maekt : zy is, gelyk reeds CICERO zeide : *de Wysheid sprekende uit haren overvloed!*

EINDE.

INHOUD :
REDEVOERINGEN

VAN
J. M. SCHRANT.

I.	
Redevoering over het noodzakelyke van het beoefenen der volkstaal voor den regtsgeleerde	3— 18
II.	
Verhandeling over de lotgevallen der welsprekendheid by de meest beschaefde volken.	19— 40
III.	
Redevoering over de hulpmiddelen tot welsprekendheid by de oude en de nieuwe volken	41— 62
IV.	
Verhandeling over de aenspraek van Bisschop FLAVIANUS aen Keizer THEODOSIUS	63— 84
V.	
Lofrede op ALFRED den Grooten	85—114
VAN DER PALM.	
VI.	
De vrede van Europa	115—130
VII.	
Verhandeling over de welsprekendheid van CICERO	131—156
VIII.	
Redevoering over den waren aerd der welsprekendheid	157—183

